వివేకానంద గీతావళి

గ్రంథకర్త

కడియాల సుబ్బన్నశాస్త్రి

ప్రచురణ:

రామకృష్ణా గ్రంథమండలి.

20/390, ఏలూరు రోడ్డు,

విజయవాడ.

బెజవాడ, ఆంధ్ర గ్రంథాలయ ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపబడియె

1949

{ వెల. రు. 1-0-0

అభినందనము

బ్రహ్మశ్రీ కడియాల సుబ్బన్న శాస్త్రిగారు వ్రాసిన వివేకానంద గీతావళి, అను గ్రంథము నామూలాగ్రముగాఁ జూచితిని. రామకృష్ణ పరమహంసయెడలను, వానిశిష్యుఁడగు వివేకానందుని యెడలను, నాయిరువురి బోధలయెడలను నీ కవివర్యులకుఁగల గాఢానురాగము నీగ్రంథము వెలయించుచున్నది. మహాపండితులకు సైత మగమ్యములగు మహాత్తర వేదాంత విషయములను స్త్రీ బాల వృద్ధముగ నందఱును జదువుకొనుట కనువగునట్లుఁ దేఁటతెల్లమొనర్పఁగల వీరిలేఖిని కొనియాడఁదగినది. ప్రథమ ప్రయత్నమగుట ధార యెడనెడఁ గొంచెము కుంటువడినను మొత్తముపై మెచ్చుకోలునకుఁ దగ్గది. పెద్దవిషయమును జిన్న మాటలలో సులభగ్రాహ్యముగఁజెప్పెడునట్టిదియే నవయుగమున ముఖ్యముగాఁ గవులకు వలయు సామర్థ్యము. అట్టి సామర్థ్యము వీరిలో మెండుగాఁ గన్పట్టుచున్నది. ఇట్టి వేదాంతవిషయిక గ్రంథములనురచియించుటకు వలయు నాయురారోగ్యైశ్వర్యాదులను భగవంతుఁడు వీరికిఁ బ్రసాదింపవలెనని కోరుచున్నాఁడను.

గొడుగుపేట.
మచిలీపట్టణము
14—6—49,

అద్దేపల్లి లక్ష్మణస్వామి.

శ్రీ వివేకానంద స్వామి

శ్రీరామకృష్ణ పరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీవివేకానందాయ నమః

శ్రీ వివేకానంద గీతావళి

—:ప్రశంస:—

సీ. శ్రీకృష్ణ భగవాను శేముషీవిభవంబు
శ్రీరామ చంద్రుని శీలపటిమ
బుద్ధ దేవునియొక్క బోధనాపద్ధతి
శంకరాచార్యుని జ్ఞానదీప్తి
ప్రహ్లాదబాలుని భక్తిప్రభావంబు
శ్రీకృష్ణచైతన్య చిద్విలాస
మంజనాతనయుని యమలసేవాసక్తి
క్రైస్తవమహనీయు కరుణబోధ

తే గీ. ఇట్టియోగ్యత లెన్నియో పట్టువడఁగ
రామకృష్ణ పరమహంస సేమమలర
నవతరించెను జ్ఞానియై యవనియందు
సర్వమతముల సారంబు చక్కఁబఱుప.

శ్రీ డా గీ త ము

ఆ. గీ. ఆతని ప్రియశిష్యుఁ డా వివేకానంద
దేవుఁడున్న యెడలఁ దెలియఁగా వ
తెనను దీక్షగలిగి మనమునఁ జింతించి
గురునిబోధ వినఁగఁగొనెను దీక్ష.

తే. గీ. ఆంధ్ర గీర్వాణ భాషల నభ్యసించి
సకలశాస్త్ర పురాణము ల్చదివి చదివి
వేద వేదాంతములనెల్ల విశదముగను
దనివితీరఁగ నర్థంబు దఱచితెఱచి

తే. గీ. మతములన్నిటి సారంబు మదినెఱింగి.
గురువుచేసినబోధను బరులకెల్ల
నిరుపమాన సుధాధార నెఱుకఁ జేయ
దివ్యసుందరమూ ర్తియై తేజరిల్లి

తే. గీ. దేశదేశముల్ తిరిగి యుత్తేజమలర
మధుర గంభీర వాక్కులు మదినినాట
గురుని సందేశమును దెల్పఁ గోర్కెమీర
భారతావని పృథ్విలో వన్నె కెక్క.

ఉ. బాహ్యప్రపంచ జీవనమె పావనమంచు యథార్థ తత్వముల్
గ్రాహ్యముగాక భోగముల కాలము వ్యర్థముచేయుచుల్
సదా
యేహ్యతతోడ హిందువుల నెప్పుడునుం గను నన్య
జాతులల్
సహ్యత గల్గి చూచెఁగడు శాశ్వతమైన పథంబుఁజూపియున్.

తే. గీ. అమెరికా ముఖ్య పట్టణ మందు నాడు
సకల మతబోధకుల సభ సాగియుండ
హైందవ మతబోధకుఁడు గా నచటి కేగి
వేద వేదాంత సారంబు విశదపఱచి

తే. గీ. యన్ని మతముల సారంబు నదియ యనుచు
గాంధికపుఁ బ్రమాణమ్ములు గ్రాహ్యపఱచి
జీవసేవయె పరమార్థసేవ యనుచు
నాత్మ పరమాత్మ ప్రతిబింబ మనుచుఁ దెలిపి

తే. గీ. జనుల హృదయ సీమలయందుఁ జక్కనైన
స్వేచ్ఛ చక్కగ నెలకొల్పి భీతిమాన్పి
దీన భావంబు విడనాడి తేజమలర
సచ్చిదానంద మూర్తులై జనులు భువిని

తే. గీ. జీవయాత్రను గడుపుట శ్రేయమనుచు
బోధచేసెను సభ్యు లామోదమంద

చ. అరిగియు దేశదేశములయందలి పల్లెలఁ బట్టణంబులన్
దఱుగని వేదసూక్తులు సదా వెదచల్లుచు సజ్జనావళిన్
గరముఁ దరింపఁ జేసియు సఖావళితోడను శిష్యకోటితోన్
మఱలెను మాతృభూమి కసమాన యశంబుఁ గడించి
వేడ్కతోన్.

ఉ. భారతభూమియందు మతభావము లెన్నియుఁ దారుమారులై
క్రూరముగా జనంబు కులరోషముతోఁ గలహించుచుండఁగా
వారికి సత్యముం దెలుప వాదనఁ జేసియు బోధఁజేసియున్
సారముఁజూపి వేదముల శాంతినిఁగూర్చె వివేకనందుఁడున్.

తే. గీ. స్వామి యాంగ్లభాషను వ్రాసెఁ బద్యములను
వానిఁ గొన్నిటిఁ దెనిగించి వ్రాసినాఁడఁ
దేట గీతములో వానిఁ దేటపడఁగ
భాషయందలి దోషము ల్పాటిగొనక
భావములను గ్రహింప మత్ప్రార్థనంబు.

తణుకు
1– 2– 43

కడియాల సుబ్బన్నశాస్త్రి
రిటైర్డు, బోర్డుహైస్కూలు టీచరు. తణుకు

నిర్వాణషట్కము

(క్రీడా గీతములు)

మనసునేనుగాను మఱి బుద్ధియునుగాను
అహముగాను చిత్త మఱయ్యఁగాను
మేనుగాను నేను మేని మార్పులుగాను
శ్రవణ జిహ్వా ఘ్రాణ చక్షురింద్రి
యములు గాను వాయు వాకాశ మగ్నియు
జలము పృథ్వీభూత చయముగాను
ఆత్మ నేనె సచ్చిదానంద మూర్తిని
నేనతండ నతఁడునేన సుమ్మి!! (శివోహం శివోహం) 1

(క్రీడా గీతములు)

ప్రాణశక్తి పంచ ప్రాణశక్తులుగాను
దేహ వస్తువులను దేనిగాను
కోశ పంచకంబు లేశమైననుగాను
జ్ఞానకర్మలకును సాధ్యపడను
తలపనేను సచ్చిదానంద మూర్తిని
నేనతండ నతడు నేనె సుమ్మి!! (శివోహం శివోహం.) 2

(గీతమాలిక)

విముఖ సుముఖత్వ భావము ల్వైదుక లేవు
అహ మనూయత గుణములు నఱయ లేవు
ధర్మ మోక్షమార్గములును దఱికిరావు
కోర్కె నేనుగాను మఱియు కోర్కెదీర్చు

వస్తు సముదాయమును గాను వాస్తవముగ
సచ్చిదానంద మూర్తినై జగతియందు
వెలయుచుంటిని గాంచు డో విబుధులార!
నేనతండను నాతండు నేనెసుమ్మి!! (శివోహంశివోహం)3

(గీతమాలిక)

పాప పుణ్యంబు సుఖదుఃఖ భావములును
దేవళంబును బూజయు దేశయాత్ర
గ్రంథ రాజంబు లేవియు గాను నేను
భోగమును భోగవస్తువు భోగ కర్త
వీరియం దెవ్వరినిగాను వెదకిచూడ
సచ్చిదానంద మూర్తినై జగతియందు
వెలయుచుంటిని గాంచు డో విబుధులార!
నే నతండను నాతండు నేనెసుమ్మి!!(శివోహంశివోహం)4

(గీతమాలిక)

లేదుమృత్యువు నాకెప్డు లేదుకులము
మరణ భయమును శూన్యంబు మదినినాకు
జన్మ లేదు నాకెప్పు డీ జగతియందు
తల్లిదండ్రులు మిత్రులు దలప లేరు
చుట్టములు గూడ నెచ్చటఁ జూడ లేరు
గురువు శిష్యులు నాకెందు గూడ లేరు
సచ్చిదానంద మూర్తినై జగతియందు
వెలయుచుంటిని గాంచు డో విబుధులార!
నేనతండను నాతండు నే నెసుమ్మి!!(శివోహంశివోహం) 5

(గీతమాలిక)

ఇంద్రియంబులు నన్నంట వెపుడు సుమ్మి
ముక్తుఁగాను నేనెవరికి బోధపడను
హద్దురూపముల్ నాకెప్డు నద్దులేవు
కాల మావరణలు నన్నుగట్టలేవు
అన్నివస్తువులందు నే నమరియుంటి
జగతి కాధారముగ నేను జాలియుంటి
సర్వమును నిండియుంటిని జగతియందు
సచ్చిదానంద మూర్తినై జగమునందు
వెలయుచుంటిని గాంచు డో విబుధులార!
నేనతండను నాతండు నేనెసుమ్మి!!(శివోహం శివోహం)6

యతీశ్వరుని గీతము

(గీతమాలిక)

కామకాంచన కీర్తులఁ గాంక్ష దెల్పు
వేడినిట్టూర్పు లెచ్చట వినగలేమొ
జ్ఞాన మానంద సత్యము ల్సరసగతిని
బాఱుచుండునో సెలయేటి తీరునెపుడు
సాంద్రకాంతారసీమల సందునఁ గడు
వ్యాప్తిఁజెంది నట్టి చదును బయలులందు
గాలిచొఱనట్టి పర్వత గహ్వరముల
లోకరోదన వినరాని లోకమందు

శాంతినేల కొన్నయట్టి యాపాంతములను
నిట్లు గానంబు వినబడె నట్లుగాన
హెచ్చు గాత్రంబుతో ధృతి పెచ్చు పెఱుగఁ
దాపసోత్తమ! ఓమ్తత్సదనుచు బాడు. 1

(గీతమాలిక)

తుంచివేయుము నిన్ను బంధించుగొలుసు
లను మెఱుఁగు పసిఁడివిద్మైన నినుపవైనఁ
బ్రేమయు నసూయతయు నింకఁ బెక్కు-మంచి
చెడ్డ జంటగుణంబులు చివరకెప్పుడు
బంధ కారణములగుచు బాధఁగూర్చు
దాను బానిసగా నెంచుమానవుండు
నిజముగా బానిస యగుట నిశ్చయంబు
శిక్షరక్షణ వానికి స్వేచ్ఛనీవు
పసిఁడి గొలుసు బంధింపఁగ బలముతక్కు-
వనుచు నెంచియు నద్దానినంతవిడువ
కూడదు మనము ఖండింపకుండ నెప్పుడు
హెచ్చుగాత్రంబుతో ధృతి పెచ్చు పెరుగఁ
దాపసోత్తమ! ఓమ్తత్సతనుచు బాడు. 2

(గీతమాలిక)

అంధకారము నీయందు నంతమంద
జ్ఞానభానుని వెలిగించు మానసమున
జ్ఞానియగు సద్గురువు నీకుఁ జాలినంత
జ్ఞానమిడి యంధకారము సమసిపోవఁ

దగినసాయంబుఁ జేయును దారిఁజూపి
జ్ఞాన శూన్యుఁడు గురువైన సరిగనిన్నుఁ
గొఱివి దయ్యము రీతిని గొఱివిఁజూపి
కటికచీఁకటి లీడ్చును కరుణ లేక
జననమొందినపిమ్మటఁ జావుగల్గి
మఱల జన్మంబుగల్గుట మఱువవలదు
జీవునకు జన్మహేతువు జీవితంబు
జీవితాశను సంతృప్తిఁ జేయు మీవు
ఆహముఁగెల్వఁగ నన్నియు నంతరించు.
లోనుగాకుము దేనికి దీనిఁదెలిసి
హెచ్చుగాత్రింబుతో ధృతి పెచ్చు పెరుగఁ
దాపసోత్తమ! ఓమ్తత్సదనుచు బాడు. 3

(గీతమాలిక)

విత్తులను జల్లు నాతడె పొత్తుదీయు
గారణము ఫలమును నిచ్చి తీరవలయు
మంచి ఫలితము దెచ్చును మంచికర్మ.
చెడ్డకర్మము తెచ్చును జెడ్డఫలము.
ధర్మమును దప్ప నేరికి దరముగాదు
జీవుడు శరీరమును ధరించిన నతండు
బంధమునుగూడ ధరియింప వలయు ననుచుఁ
బల్కిరి ఋషులు మున్నది వాస్తవంబు
ఆత్మనామ రూపంబుల కవలనుండు.

స్వేచ్ఛతోఁగూడి యెప్పుడు స్థిరముగాను
అదియెనీవని తెలిసియె హాయినొందు.
హెచ్చుగాత్రంబుతో ధృతి పెచ్చుపెరుగఁ
దాపసోత్తమ! ఓమ్‌తత్సదనుచుఁబాడు. **4**

(గీతమాలిక)

తల్లిదండ్రుల బిడ్డలఁ దలచుచుండు
భార్యమిత్రులప్రేమను బడయుచుండు
వ్యర్థమగు కలలఁ గనెదు వ్యర్థులెపుడు
సత్యమును గాంచనేరరు జగతియందుఁ
దండ్రి యెవ్వరికాతఁడు దలచిచూడ?
బిడ్డ యెవ్వరికాతండు పెంచిచూడ?
నాతఁడెవ్వరిమిత్రుఁడు ప్రీతిఁజూడ?
నెవనిశత్రువాతం? డొక్కఁడె యయియుండ
నన్నిజీవకోటులయందు నాత్మయొక్కఁడె
గాన నితరమేదియు లేదువానికంటె
నతఁడె నీవని తెలియుము హాయిపొంద
హెచ్చుగాత్రంబుతో ధృతి పెచ్చుపెఱుగఁ
దాపసోత్తమ! ఓమ్‌తత్సదనుచుఁబాడు. **5**

(గీతమాలిక)

స్వేచ్ఛగలిగి యొకండె నిజేచ్ఛ గలడు
అతఁడె నామరూప రహితమైన యాత్మ
అతఁడె పఱగును జ్ఞాతగా నతనియందె
మాయయనునది పొడగట్టు మఱియుఁగూడ

స్వప్నతుల్యమతనికి నీ జగతియగుట
నతఁడు దానికి సాక్షియై యలరుచుండె
నతఁడె ప్రకృతియు జీవాత్మలగుటఁ దోచు
నతఁడె నీవని తెలియుము హాయినొంద.
హెచ్చుగాత్రంబుతో ధృతిపెచ్చుపెరుగఁ
దాపసోత్తమ! ఓమ్‌తత్సదనుచుబాడు. 6

(గీతమాలిక)

నీవుగోరిన స్వేచ్ఛను నిజముగాను
నెట్టిలోకమైననుగాని యిద్దిగాని
యిడఁగఁజాలదు నీకంచు నెంచుమెపుడు
గ్రంథములు దేవళంబులు గడకు నీకు
నిడఁగఁ జాలవు స్వేచ్ఛ నోకించుకైన
నీవు పట్టిన బంధమే నిన్నులాగు
విడువఁ బట్టును దుఃఖంబు విడుచునిన్ను
హెచ్చుగాత్రంబుతో ధృతి పెచ్చుపెరుగఁ
దాపసోత్తమ! ఓమ్‌తత్సదనుచుఁబాడు. 7

(గీతమాలిక)

శాంతి గలిగి యుందురుగాక జనులు భువిని
నన్యజీవికి నేనెప్డు హానిజేయ
నూర్ధ్వ పాతాళలోకము లుండుచోట్ల
గలవు జీవకోటులు పెక్కు కడకు నందు
నుండు నాత్మయు నేనుగా నుంటసుమ్మి

స్వర్గ పాతాళ మర్త్య ప్రపంచములను
నట్టి లోకజీవితముల నెట్టివైచి
యాశ భయముల రెంటికి నావలుంటి
ననుచుఁ బలుకుము నీ వెప్డు హర్ష మొప్ప
బంధములఁ ద్రుంచి వేయంగఁ బాటుపడుము
హెచ్చుగాత్రంబుతో ధృతి పెచ్చు పెరుగఁ
దాపసోత్సమ! ఓమ్ తత్సదనుచుఁ బాడు. 8

(గీతమాలిక)

దేహ మావశ్యకము నీకు దీరిపోవ
జావు బ్రతుకుల నీ వప్డు సరకుగొనవు
మించినను గర్మ దానిని మెచ్చుగాక
పూజచేసిన దానిని బొగడుచున్న
దన్ను చుండిన దానిని దగదటంచు
నొరునితో బల్కకుండుము మీ! ఓర్పుగలిగి
పొగడఁ బడు వాఁడును మఱియుఁ బొగడతయును
భూషణకుఁ దగువాఁడును భూషణయును
నొక్క యాత్మయేగాని వేరొకటి లేదు
దూషణయు భూషణయు గూడ దుదకునొక్క
దేహమునకు జెందునుగాని తెలిసికొనగ
నాత్మ కెప్పుడుఁ జెందదనినగును జుమ్మి
కాన శాంతితోడను ముక్తి గాంచుమీవు
హెచ్చు గాత్రంబుతో ధృతి పెచ్చు పెరుగ
దాపసోత్తమ! ఓమ్తత్సదనుచు బాడు. 9

గీతమాలిక

వాంఛ కామము కీర్తి యువతులచోట
స్థానమే లేకయుండును సత్యమునకు
స్త్రీని భార్యగా నూహించు మానవుండు
భువిని పరిపూర్ణభావంబుఁ బొందలేడు
తనది యనఁదగు వస్తు వీ ధరణియందు
నెంత కొంచెముగానున్న నంతవఱకు
గ్రోధ మతనిని బంధించి కృంగదీయు
నపుడు మాయను దాటలే డతడు సుమ్మి!
గానదానిని విడనాడఁబూనవలయు
హెచ్చుగాత్యాగబుతో ధృతి పెచ్చుపెరుగఁ
దాపసోత్తమ! ఓమ్తత్సదనుచు బాడు. 10

(గీతమాలిక)

గృహమనునది నీకుండినకీడుగల్గు
నెట్టుగేహము నీ కిరవీయఁజాలు?
పసిరిక తలంబె మెత్తనిపాన్పునీకు
నాకసము నీకుఁ గప్పుగా నమరియుండు.
నుడికిన నుడకకున్నను నూరక లభి
యించునది నీకు నాహారమంచుఁగొనుము!
తన్నుదాను దెలిసికొనఁదగినదగుట
నాత్మఘనమైనదగుచు నొప్పారునెపుడు
దాహ మాహారములు దానిదరికిఁజేరి
దానిలేశముఁ జెరుపంగఁబూనలేవు

ఏఱుపాఱెడువిధమున నెపుడునీవు
స్వేచ్ఛతోఁగూడి విహరించు పృథ్వియందు
హెచ్చుగాత్రంబుతో ధృతిపెచ్చుపెరుగఁ
దాపసోత్తమ! ఓమ్‌తత్సదనుచుబాడు. 11

(గీతమాలిక)

స్వల్పసంఖ్య గలజనులుసత్యమరయఁ
గలరుగాని యితరులు నిన్నలసభావ
ము గలిగి పరిహసింతురుమూర్ఖులగుచు
గాని మహనీయుడవు నీవు గానదానిఁ
కెట్టిలక్ష్యముఁజూపకు మెపుడుఁగూడ
జనులు వసియించుచోట్లకు జనియు నీవు
వారి యఁధకారంబును వమ్ముజేసి
జ్ఞానమిచ్చియు వారికి సాయపడుము
స్వేచ్ఛనొందినవాఁడవై చింతలేక
బాధవలని భయములేక పడయు విషయ
భోగములను వాంఛయులేక పూర్తిగాను
వీని రెంటికి దూరమై వెడలిపొమ్ము.
హెచ్చుగాత్రంబుతో ధృతి పెచ్చుపెరుగ
దాపసోత్తమ! ఓమ్‌తత్సదనుచుఁబాడు. 12

(గీతమాలిక)

కర్మశక్తులు క్రమముగా ఖర్చుపడగ
స్వేచ్ఛ నాత్మకుఁ జేకూర్చుఁ జివరవఱకు

జన్మయనునదిలే దెప్డుజగతియందు
నేను, నీవును, దేవుడు, మానవుండు.
నిజముగాలేమనుచు నెంచు నిశ్చయమ్ముగ
నేనె యంతయునైతిని నిజముగాను
నేను గానంతయును గూడఁగానఁబడును
అంత నానందరూపమై యలరుచుండు
నదియె నీవంచుఁదెలియుము హాయినొంద
హెచ్చు గాత్రంబుతో ధృతి పెచ్చుపెరుగఁ
దాపసోత్తమ! ఓమ్తత్సదనుచుఁబాడు. 13

శాంతిగీతము

(గీతమాలిక)

అదిగో! చూడుము దాని యనంత బలము
శక్తిగాదది మఱి మహాశక్తిగాని
కటికి చీకటిలో నుండు కాంతియదియె
అమితకాంతిలో నుండెడు తిమిర మదియె
వెల్లడికి రాని యానందవేళ మదియె
అనుభవింపఁ బడని దుఃఖ మదియెసుమ్మి
జీవితముగాని శాశ్వత జీవితమదె
ఏడ్వఁబనిలేని మరణము నెంచనదియె
దుఃఖ మానందమును గాదు తుదకునదియుఁ
వాని రెంటికి మధ్యను వఱలునదియుఁ
బవలు రేయియుఁ గా దదివాస్తవముగ
వాని రెంటికి సంధియై వఱలుచుండు

గానమునకు మాధుర్యము కలుగఁజేయు
నట్టి విశ్రాంతిగా నుండునదియు దలపఁ
బావనమగు కళకు మధ్య వాస్తవమగు
నావిరామ మనునదియె యదియు నగును.
అద్దిసంభాషణ సమయమందు మధ్య
గలిగెడు విరామమని యెంచవలయు నెపుడు
విషయ వాంఛ ఫలము నొందు వేళఁ గలుగు
హృదయ శాంతియు నూహింప నదియెసుమ్మి.
కాంచ లేనట్టి యందముఁగడకునదియె
ఒంటరిగనుండు ప్రేమగానొప్పునదియె
పాడ బడనట్టి మృదువగు పాట యదియె
తెలియ బడనట్టి యజ్ఞాన తేజ మదియె
రెండుజీవితముల మధ్య నుండునట్టి
మృత్యువనునది యద్దియే సత్యముగను
రెండగు తుపానులకు మధ్య నుండుశాంతి
యదియె పరికింప పూర్తిగా నవనియందు
దేనినుండి సృష్టిగలుగు దేనియందు
నది లయముగాంచునట్టి శూన్యంబునెంచ
నద్దిగా నుండు నూహింప నవనియందు
నిర్మలానంద రూపము నెగడునటుల
దేని నశ్రుబిందువు చేరు దానిఁ దలఁప
నద్దియేయంచుఁ దెలియుంగనగును సుమ్మి
జీవితమునకు గమ్యము చివర కదియె
శాంతియే దానినిలయము సత్యముగను

శ్రీ రా మ కృ ష్ణు ని దై వ త్వ ము

(గీతమాలిక)

లోకపూజ్యుఁడవగు దేవ! నీకు మేము
వందనము లిడుచుంటి మీా వందుకొనుము
వాస్తవంబుగ సంసార బంధములను
ఖండనముఁ జేసియున్నట్టి ఘనుఁడ వీవు
నిష్కళంకుఁడ వీవును నిశ్చయముగ
దైవ లక్షణ మూర్తివై తనరుదీవు
గుణముల కతీతుఁడవు నీవుగూడ నౌదు
మానవాకృతిఁదాల్చి యీ మహిని నీవు
వెలయుచుంటివిగాన నీ యిలను నీకు
వందనములిడి భక్తితో నందఱమును
పూజ గావింతుమయ్య! యో పూతచరిత! 1

(గీతమాలిక)

వాక్కు మనసును నీ ప్రాపు వడసియున్న
వాని రెంటి కతీతమై వఱలు దీవు
కాంతియే నీవు కలవీవు కాంతియందు
హృదయగహ్వరమనునది యెపుడుఁగూడ
నీవు దర్శనమిచ్చిన నిక్కముగను
గాంతిమంతముగా నుండఁగలుగు నెపుడు
నరుని గాఢ మజ్ఞాన తిమిర మెపుడును
నీవె పాఱఁదోలఁగలవు నిక్కముగను. 2

(గీతమాలిక)

ప్రొద్దుక్రుంకెడు వేళలఁ బూజసలుపు
సమయమునను నీ భక్తులు సరసగాను
తాళ వాద్య మృదంగ సమ్మేళనంబుఁ
జేసి యైక్య కంఠముతోడ వాసి నచట
భక్తిరసము నలుగడలఁ బొంగుచుండ
మధురగానముఁజేయుచు మనుజులెల్లఁ
బరవశత్వముఁ జెందఁగఁ బాడుచుంద్రు. 3

(గీతమాలిక)

జ్ఞానమను నంజనముచేత సత్యముగను
నిర్మలతఁ జెందు నీ దివ్య నేత్రములను
గాంచ నొకసారి మాయయుఁ గడకుఁ దొలఁగు
పాపములను బోఁగొట్టెడు వాఁడ వీవె
స్వచ్ఛమై నిర్మలంబగు జ్ఞానమగుచు
నుండు నీ స్వరూపము వెల్గుచుండు భువిని
సహజమై స్వయమగు ప్రకాశమును గల్గి
వెల్గుచుండును నీ యాత్మ పృథ్వియందు
దైవభక్తికి నున్నత భావములకు
సాగరమువంటి వాఁడవు సత్యముగను
పావనంబగు నీ పాదపద్మములను
బొంది నీ భక్తులగువారు పూర్ణముగను

సార రహితమౌ సంసార సాగరమును
సేమముగ దాట యత్నంబుఁ జేయుచుండు. 4

(గీతమాలిక)

ఓ జగత్ప్రభూ! నీయొక్క యోగమాయ
యందు నీప్రపంచమున నీ వవతరించి
గొప్పగా వెల్గుచుంటి వీ విప్పగిదిని
మేము జీవించియుండగా మేలుగాదె?
ఇంద్రియముల జయించియు నిహమునందు
నీవు మహనీయ మూర్తివై నెగడుచుంట
నీ కృపవలన మాత్రమే నిజముగాను
మా మనస్సు సమాధిలో మగ్నమగుటఁ
గాంచఁ గల్గుచుంటిమి మేము కడకు నెపుడు
కరుణయేయగు నీ మూర్తి కఠినమైన
పనులు నీయవిగాఁ గానఁబడునుగాదె?. 5

(గీతమాలిక)

దుస్థితి వినాశముల కీడుఁ దొలఁగఁజేసి
కలియుగమునందు జనులను గట్టివైచు
కర్మబంధముల నణఁకి కడకు వారి
నెల్లరనుగూడ రక్షింతు వీవుగాదె?
జీవితంబును త్యాగముచేసి నీవు
స్వేచ్ఛ నిడుదువు జనులకు వృథ్వియందు

నో జగద్రక్షకా! పురుషోత్తముడవు!
త్యాగమూర్తి పరమహంసగాఁగ నీవు,

(గీతమాలిక)

స్త్రీ పురుష భేదభావముఁ జెప్ప నున్న
సొత్తు భావము నీయందు శూన్యమయ్యె
భోగములు నీకు నిందార్హ్యములుగ నుండె
గాన నీ పావన పదములైన వాని
యందు గాఢభక్తిని మేముపొందఁగల్గు
దారి మాకును జూపుము త్యాగమూర్తి! 7

(గీతమాలిక)

నీకు సహజగుణంబగు నిర్భయంబు
సందియము లన్నియును నీకు సమసిపోయె
నీమదియు నిశ్చయత్వము నిలిపికొనును
నిన్ను ప్రేమించు భక్తులు నిశ్చయముగ
హేతువాదము దాటియు నెపుడుఁగూడ
నధికభక్తిని గల్గియు నలరుచుంద్రు
జాతి వంశము కీర్తియు సాటిలేని
పేరువలనను గర్వము పెచ్చుపెరుగ
భక్తు లెప్పుడు దానిని బాఱఁదోలి
శరణుఁ జొత్తురుగాదె? యో పరమహంస! 8

(గీతమాలిక)

పావనమగు నీ పదములే వాస్తవముగ
నుండె నాకొక నిధివలె నొప్పుగాను

దానిఁ జేరంగ జగమెల్లఁ గానుపించు
గోవు డెక్కచే నేర్పడు గుంటయందుఁ
జేరు నుదకంబు రీతిని జివఱ కెపుడు. 9

(గీతమాలిక)

ప్రేమకు వరప్రసాదంబ వీవుగాదె
సకల మానవులందును సరిసమాన
మైన తత్త్వము గనుచుండు నతఁడ వీవె
నాశనముఁజెందు లోకమునందునుండు
బాధ చెడుగులు నీయందుఁ బతనమగుచు
నాశనముఁ జెందు నో పరమేశ! కడకు. 10

దైవమాత

(గీతమాలిక)

దివ్యసుందరమూర్తి వౌ దేవి! నీవు
కష్ట సుఖముల రెంటి నీ కరములందుఁ
బట్టియుంచితి వమ్మ నో! గట్టిగాను
మంచి కూర్చుచు నుందువు మానవులకు
నెవరివో నీవు? దెలియంగ నెవరివశము?
నునికి యను జలార్ణవమందు నుండునట్టి
బలమగు కెరటములు లేఁచి పైకి సుడుల
తోడ నూఁగులాఁడుటఁ గాంచఁ దుదకు నంత
నీవలన జరుగుచుండును నిజముగాను
చెదరియున్నట్టి జగతిని జేర్చి మఱల

నెడ తెలుపి లేక యిట్టుల నెపుడుఁగూడ
నీవు పనిఁ జేయుచుందువు నిజముగాను. 1

(గీతమాలిక)

భూతకర్మల ఫలితము భువినిఁ గల్గు
జను లనుభవింప వారికి సరిగ నీవు
పంచుచుందువు యోగ్యతఁబట్టి యెపుడు
భావికర్మలఁ జేయఁగఁ బద్ధ తేదియొ?
వారలకుఁ దెల్పుచుందువు వాస్తవముగ
నీకు విశ్రాంతి యుండునే నిజముగాను?
నేను నీ పుత్త్రుఁడ నగుట నీవు నాకు
దీవన లిడుచుఁ బ్రోవుము దేవి! యెపుడు
కర్మపాశములను నీవు కరములందుఁ
బట్టియుంచితి వంచు నే గట్టిగాను
నెఱిఁగి యనుభవించుదు నమ్మ! యెపుడుఁగూడ. 2

(గీతమాలిక)

మూలశక్తియో? యది సృష్టి మూలమైన
వస్తువనునది కాదేమొ? వాస్తవముగ
దైవ లిఖితమో? ముందుగాఁ దలపలేని
ఫలిత మేదైన నగునేమొ? పలుక దాని
నదియు లేకున్న నేది యీ యవనియందుఁ
దెలియఁబడకుండు నెప్పుడుఁ దేఁటపడఁగ?
చంచలము లేని చిత్తమే సరిగ దాని
సూత్రములను దెలిసికొను సూటిఁ దెలిసి

యట్టి మూలశక్తియు నాకు నాశ్రియంబు
నిచ్చి రక్షించుఁగావుత మెపుడుఁగూడ.

(గీతమాలిక)

తన మహిమమును జగతిలో ఘనతనొప్పఁ
బెక్కుగు నవతారములను బృథ్వియందు
నె త్తె నామెయుఁ దనశక్తి యినుమడింపఁ
జావు పుట్టువులను గల్గు సాగరంబు
పొంగి పొరలఁగఁ జేసెడు ముఖ్యమైన
శక్తులనుకల్గి మార్పు లేశంబు లేని
దానికిని మార్పుఁ గల్గించి తత్క్షణమున
మార్పుగలవానికిఁ దిఱుగ మార్పుఁ దెచ్చి
యేకమును జేయు శక్తియె యెపుడు నామె
గాన నామెయందునుగాక వేనియందు
మనము శరణుఁ జొత్తుము లోకజననియగుట.

(గీతమాలిక)

శత్రుమిత్రులఁ జూతువు సమముగాను
భాగ్యవంతులకుఁ గడు నిర్భాగ్యులకును
బ్రాణము నొసంగు నీ స్పర్శ ఫలమునిచ్చు
నెపుడు సమముగా భేదము నెంచకుండ
మృత్యు వుండుట మృత్యులేమియునుగూడ
నీ కటాక్షము తల్లిరో ! నిజముగాను
నేను నీ పుత్త్రుఁడనుగానె నిజముగాను?
దయను వెలిబుచ్చు నీమోము దాచకుండ
నాకుఁ జూపుచు నుండు మో లోకజనని!

(గీతమాలిక)

ఎట్టిదానవో? నినుఁగూర్చి యెఱుఁగలనేను
పూర్తిగాఁ బల్కఁ గలుగుదుఁ బొల్లులేక?
తలఁప నాగ్రహింపగ శక్తి తక్కువగుట;
జగతినంతను పోషించు జననివగుట
నిన్ను నా కరములఁబట్ట నెన్నఁడైన
సాధ్యమగునొకో! యత్నింపఁ జాలియున్న
నిర్భయత్వమునకు నెప్డు నిలయమైన
శ్రీమహాలక్ష్మి నినుఁ జేరి సేవఁజేసె
నట్టి పావన పదముల నాశ్రయింతు.

(గీతమాలిక)

జననమాదిగ నాకామె సాయపడుచుఁ
గష్టములనుండి నను జేర్చె గమ్యమునకుఁ
దల్లివలెనామె చక్కఁగాఁ దగినరీతి
నాట పాటలతో జ్ఞాన మబ్బునటుల
సమధికోత్సాహమయజీవితమును గూర్చె
నేనుఁ జేసిన కృషికిని నిజముగాను
దగిన ఫలితము గలిగిన తరుణమందు
నదియు గల్గకయున్నను నామె నాకు
దల్లియోయగు నామె యే తప్పదింక
శరణ మగును నాకెపుడు నీ జగతియందు.

కాళి (జగన్మాత)

(గీతమాలిక)

కానఁబడకుండెఁ దార లాకాశమందు
మేఘములు గప్పివైచెను మేఘములను
గాలి సుడులతో నిండియుఁ గలఁతఁ జెందె
హోరుమనుచు ధ్వనియొకటి యుద్భవిల్లె
గాఢతరమైన చీఁకటి క్రిమ్మె దిశలఁ
బిచ్చివారగు జీవులు పెచ్చుపెరిగి
బందిఖానను వీడియు బయటఁ బడెడిఁ
బెల్లగిల్లెను వృక్షము వ్రేళ్లతోడ
గొండలను బోలు కెరటము ల్గోలసేయ
మింటి కెగయుచు నుండఁగ మితిని మించి
సాగరముఁగూడఁ జేరెను సంగరమున
తెలుపు పసుపు వర్ణములతోఁ దేజరిల్లు
కాంతి యొక్కటి నలుగడ క్రుమ్మివైచె
ప్లేగు మొదలగు వ్యాధులఁ బెక్కుగూర్చి
మృత్యుదేవత రూపులు మితినిమీఱ
నిలను బెక్కు దుఃఖములతో నిలుపునామె
నృత్యమును సల్పుచుండియు నిజముగాను
పిచ్చి యానందమునుగూడి భీతిఁగొల్ప
రమ్ము తల్లిరో! నీవిప్డు రమ్ము వేగ

(గీతమాలిక)

భయమె నీ నామముగనొప్ప వసుధయందు
నీకు మృత్యువు శ్వాసగా నెగడుచుండుఁ
జలనయుతమగు నీ యడుగు సంహరించు
జగతి నంతను బూర్తిగా శక్తిఁజూపి
కాలరూపి వినాశనకారి వీవు
రమ్మ తల్లిరో! నీ విక రమ్మ వేగ. 2

(గీతము)

నెవఁడు ప్రేమించు దుస్థితి నెప్డుఁగూడ
నెవఁడు మృత్యుదేవతఁ గౌఁగిలించు వేడ్క
నెవ్వఁ డామెతో నృత్యము నెపుడు సల్పు
నతఁడె దేవిని దర్శింప నర్హుఁడగును. 3

శివ స్తోత్రము

(గీతమాలిక)

వందనము సేయుదును శివు భక్తితోడ
నతని మహిమను గొనియాడ నలవిగాదు
అతఁడె సృష్టి స్థితి లయము లన్నిఁటికిని
గారణంబగుచు జగతిఁ గాంచుచుండు
శివుని యందలి భక్తి చే జీవితంబుఁ
గడుపుచుంటిని నే నెప్డుఁ గౌతుకమున
నంతకును దాను ప్రభువుగా నలరుచుండి
దాని నంటక సాక్షియై తనరుచుండు. 1

(గీతమాలిక)

ప్రభువనెడు నామమొప్పియు వఱలు నతఁడు
భ్రాంతిని దొలగఁజేసెడి ప్రభువతండు
అమిత వాత్సల్య నిలయమై యలరుచుంటఁ
బేరు లన్నిటిలో మంచి పేరుగాంచి
తేజమొప్పగ నా మహాదేవుఁడయ్యె
నతఁడు ప్రేమమూర్తి యగుచు నలరుచుంట
గాఢ భక్తిచే వానిని గాఁగిలింప
హరుని హృదయమునందు నా పరమశక్తి
స్వప్నతుల్యముగాఁ దోఁచు సహజముగను. 2

(గీతమాలిక)

మేటి కెరటములనుగూడు నీటివలెను
పూర్వజన్మ కర్మ ఫలము ల్పొంగివాని
శక్తులు హృదయమున గొప్ప చలనముగలి
గించుచుండును, దానియం దెంచిచూడ
నీవు నేనను వ్యత్యాస భావముండు
చంచలమగు మానసము విశ్రాంతిఁ జెందు
నట్టి శాంతమూర్తికి నేను కట్టకడకు
వందనం బాచరింతును భక్తితోడ
నతఁడు శివుఁడు మహాదేవుఁ డగునుగాక. 3

(గీతమాలిక)

తల్లి దండ్రులు, బిడ్డలుఁ దలఁప మఱియు
నిర్మలంబగు నూహలు నియతిలేని

వివిధ భావము లెచ్చట విలయమగునో?
బయట లోప లటంచును బల్కనునికి
భావము లెచట పూర్తిగ భగ్నమగునో?
మార్పులనియెడు నట్టి యా మారుతంబు
నెచట శాంతిఁ జెందుచు నుండు నెపుడుఁగూడ?
నట్టి మానస సంహారి యైనయట్టి
హరుని బూజింతు నేనెప్డు హర్షమొప్ప. 4

(గీతమాలిక)

వేనినుండియుఁ జీఁకటి వెల్లివిరియు?
ధవళ పద్మము వికసింప ధవళకాంతి
యందమును వెల్వరుచుచుండు చందమునను?
వేనినుండి తెల్లనికాంతి వెల్లివిరియు?
నెవఁడు నవ్వీన జ్ఞాన మే యెప్డుఁగూడ
దేజమై యోజమై యెప్డుఁ దెలియఁబడును
ఇంద్రియములను గెలిచియు నెవని హృదయ
మెపుడు నిశ్చలధ్యానము నెంతో గల్గి
యుండి యతఁ డెవనిఁగనుచు నుండునట్టి
మానస సరోవరమునందుఁ గానఁబడుచు
నన్ను గాపాడుచుండెఁ? బ్రసన్నుఁడైన
రాజహంసకు మ్రొక్కి నీరాజనమిడి. 5

(గీతమాలిక)

లోకమందలి చెడుగును ద్రోసిపుచ్చు
నట్టి ప్రభు వెవ్వఁడగునో? మఱెట్టిదైన

కలియుగమునందు హెచ్చుగాఁ గలిగియుండు
నా కళంకమును దుడిచి యంత మొందు
నటులఁ జేయువాఁ డెవ్వఁడో? యాదరమునఁ
దన కరము నెవ్వనికినిడె దక్షపుత్రి? 6

(గీతమాలిక)

తెల్లని కలువపువ్వుల తీరునుండు
జగ్గదనమును కలిగిన సరసు డెవడో?
పరుల మంచికి దనయొక్క ప్రాణములను
విడువ సిద్ధముగానుండు వీరుఁడెవఁడో?
దృష్టి నెవ్వఁడు నిలుపునో? దీనులందుఁ
గాలకూటము మ్రింగిన కారణమున
నీలకంఠముతో నొప్పి నీలకంఠుఁ
డనఁగ నెవ్వఁడు పిలువబడంగఁ జెల్లు?
నట్టి శివునకు మ్రొక్కెదు హర్షమొప్ప. 7

సృష్టివర్ణన (1)

ఉనికి యునికియు శూన్యము ననెడునవియు
లేవు లోకమాకాశము లేవు మఱియు
నట్టి మబ్బునుగప్పిన దదియునేది?
అదియు వేనినుండియుఁబుట్టెఁ బిదపమఱియు?
గాఢమగు నంధకారపుగర్భమందు
నేదియుండెనో తెలియక యెవరికైన.? 1

(గీతమాలిక)

మృత్యువనునది లేకుండె నిత్యమైన
శాశ్వతత్వము లేదయ్యె సరిగనపుడు
పగలురాత్రియు నేకమై పరగుచుండు
జలన రహితమై కంపము గలదియగుచు
నొంటరిగ దనమహిమతో నొప్పియుండు
దానికావలనేదియుఁగానరాదు. 2

(గీతమాలిక)

జలనిధినిబోలి చీఁకటి యలముకొనియు
నేకమైయుండె భేదము లేకయుండి
గొప్పమహిమను నచ్చీఁకటి గప్పివేయ
శూన్యముననుండి వెలువడెఁ జూడనగియుఁ
దన తపోబలము వలనఁ దప్పనీక. 3

(గీతమాలిక)

మొదట మానసమున నొక ముఖ్యమైన
కోర్కె యను బీజ ముదయించె గొప్పగాను
దాని కిరణములెల్లను దాటి హద్దు
పైకిఁ గ్రిందికిఁ బ్రక్కకు వ్యాప్తిఁ జెందె
దీనిఁ గాంచిరి మౌనులు దివ్యమైన
వారి హృదయములందును వాస్తవముగ
శూన్యముననుండి యునికిని జూడగల్గి. 4

(గీతము)

సృష్టివైభవమప్పుడు స్పష్టమయ్యె
సృష్టిమూలముకిందను సృష్టిశక్తి
బయటను తమశక్తుల నెల్లబయలుపఱచె. 5

(గీతమాలిక)

దీనిమార్గము నెవ్వరు తెలిసికొనిరి?
ఇది యెచటనుండివచ్చెనో యెవరికెరుక?
దేనిలో నిదివ్యక్తమై తేజరిల్లు?
వ్యక్తరూపమున మొదటశక్తివలన
దేవతలు పుట్టియుండిరి తేజమొప్పఁ

గాన నిదియెట బుట్టెనో దేనిమీద
నిదియు నాధారపడియుండెఁ? నెపుడుఁగూడ
దానిగూర్చి యెవఁడెఱుఁగుఁదథ్యముగను? . 6

(గీతము)

సృష్టిగూర్చియు దానిని సృష్టిఁజేయు
సృష్టికర్తకే దెలియును స్పష్టముగను
లేక తెలియకయుండును గాకవాని
కైనఁగాని తెలియకుండు వేనికైన 7

సృష్టివర్ణన (2)

(గీతమాలిక)

నామరూపములును రంగు నాస్తిగాగ
భూత భావి కాలములు పరిఖ్యాతి లేక

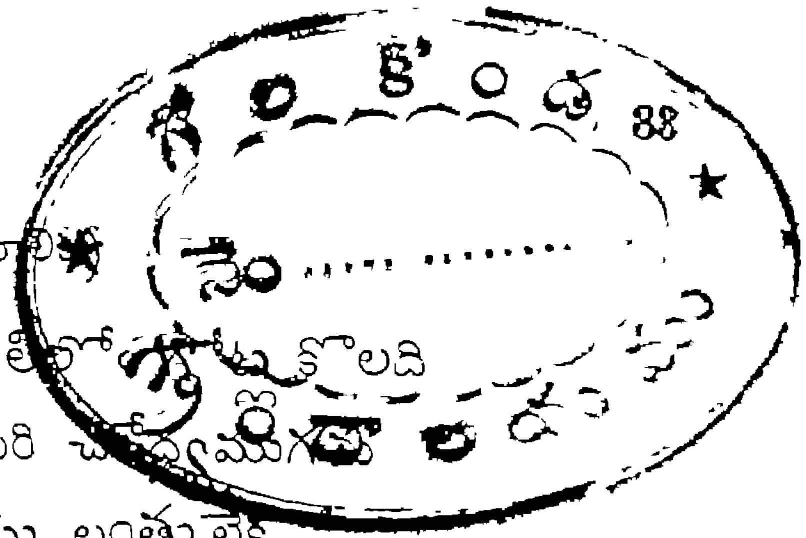
కాలమనునది శూన్యమై గగనసీమ
నావరణ రహితమగుచు హద్దులేక
నాదశూన్యమగుచు నంత నాస్తియగుచు
నేతినేతియని కడు(బ్రఖ్యాతి(గన్న
బ్రహ్మవాదన శూన్యమై పరగుచుండ
సర్వశూన్యముగా నెంతో సాగుచుండు
నొక్కమహనీయ వస్తువై యుండెనొకటి 1

(గీతమాలిక)

కారణత్వ మనెడు నది పాఱుచుండ(
గోర్కె మెఱసెడు నీటితో(గూడ నేను
గలను నేనుంటి నేనుంటి(గడకునంచు
గొప్ప రోదన(జేయుచు(జెప్పరాని
యహముతో(గూడి వెలువడె నందునుండి. 2

(గీతమాలిక)

హద్దులేని కోర్కె యనెడు నంబురాశి
యందు వివిధ శక్తులతో(డ నలరుచుండు
లెక్కలేనట్టి కెరటము లొక్కరీతి
వెలువడెను నలుగడలందు వింతగొల్ప
నవియు నెంతో శక్తినిగల్గి యంతులేక
యెన్ని రూపములందియు నెన్ని వివిధ
చలనములతోడ గన నద్యో సరిగనపుడు?
నెన్ని యున్నవో లెక్కింప నెవరితరము? 3

(గీతమాలిక)

కోర్కె యనునట్టి కడలి[illegible] కొలది
సూర్యచంద్రులు వెలసిరి చ[illegible]
నాకసము నిండె గోళము లంతులేక
కాంతి యావరించె నపు డాకాశమంత
ధ్వనియు నొక్కటి దానిలో బయలుదేరె. 4

(గీతమాలిక)

పెక్కుజీవులు పుట్టెను లెక్కమీఱి
ప్రబలె నిర్జీవ వస్తువు ల్బహుళముగను
జనన మరణము లను నవి కలుగ నయ్యె
భోగబాధలు రోగముల్ పుట్టె భువిని
సూర్యు డాతడు నిజముగఁ జూడమఱియు
నాతని దగును కిరణంబు నదియుగాక
అతఁడు సూర్యుడుకిరణంబునతఁడె యగును. 5

సమాధివర్ణన

(గీతమాలిక)

సూర్యబింబము లేకుండె సుందరమగు
చంద్రబింబము లేదయ్యె! సరిగఁజూడ
గాంతి యంతయు నశియించెఁగడకు నపుడు
శూన్యమౌ నాకసమునందుఁ జూడనొక్క
ఛాయ రూపము దాల్చిన జగతిబొమ్మ
తేలుచుండు సమాధిలోఁ దిరిగిచూడ. 1

(గీతము)

శూన్యమగు మానసంబునఁ జూడనంత
నిత్యమును లేని జగతియు నిలిచియుండి
తేలిమున్గును బిమ్మటఁ దెలియరాక
నేననెడు ప్రవాహమునందు నిజముగాను. 2

(గీతము)

ఛాయ సముదాయ మప్పుడు శాంతముగను
నాది గర్భమునం జేరి యందునుంటి
నేను నేనుంటి నను నంతు లేనియట్టి
యొకప్రవాహమునం దేలుచుండిపోవు. 3

(గీతమాలిక)

అప్పుడంతయుఁ జూడఁగ నాఁగిపోవు
నేను నేననువాహిని నిలచిపోవు
శూన్యమనునది చేరును శూన్యమందు
వాక్కు మానసంబులు రెండుఁ బలుకలేవు
దానిఁగూర్చియు నే మాత్రమైనఁగాని
యెవని హృదయము దానిని నెరుగగల్గు?
నతడెఁ వర్ణింపగల్గుటకర్హుఁడగును. 4

ముక్తినొందిన వానిపాట

(గీతమాలిక)

గాయపడినట్టి సర్ప మాగ్రహము చేతఁ
బడగ విప్పుచు లేచును బైకి నెపుడు

నగ్నిపై లేచు మంటయు నధిక మగును
దానిఁ గదలింప నొక్కఁడు పూనినంత
బొమ్మపై దెబ్బఁ గొట్టఁగ రోదనంబుఁ
జేయు సింహముగర్జనచే నెడారి
మారు మ్రోగంగఁ జేయును మనసు చెదర. 1

(గీతము)

మెఱుపు బొమ్మనంటిన యంత మేఘ మెప్పుడుఁ
గుంభవృష్టిఁచి గురిపించుఁ గూడి బలము
నాత్మను గుణించి లోతుగా నరసిచూచి
మహిమవును వెల్లడింతురు మానులెల్ల 2

(గీతమాలిక)

కండ్ల దృష్టిలో క్షీణత కల్గుఁగాక
హృదయమందు నిరుత్సాహ మొదవుగాక
స్నేహధర్మము పూర్తిగాఁ జెడునుగాక
ప్రేమ మోసముఁ జేసియు వీడుఁగాక
కలుగుఁగాక కష్టములును కాలగతిని
కటికచీఁకటి మార్గము గట్టుఁగాక 3

(గీతమాలిక)

ప్రకృతి యంతయు నీపైని ప్రబలమైన
కోపమునుబూని యణపంగఁ గోరుఁగాక
తెలిసికొను మాత్మ యిట్టులు దేఁటపడఁగ
గలదు దైవాంశ నీయందు ఘనత నొప్పి

సాగుమింకను ముందుకు వేగముగను
దప్పుతో ద్రోవలఁ ద్రొక్కక తత్క్షణమున
గమ్యమును జేర యత్నింపు కడకునీవు. 4

(గీతమాలిక)

దేవతనుగాను మానవ దేహిఁగాను
పశువుఁగాను దేహముఁగాను వాస్తవముగ
మానసముఁగాను పురుషుఁడుఁగాను నేను
స్త్రీనిగూఁడఁగాను మఱియు దేని గాను
గ్రంథములు నన్ను వర్ణింపఁ గలుగ లేక
చూచు నిర్ఘాంతపడి యొక్కచోట నిలచి
నే నతండనగుదుఁజుమ్మి నిశ్చయముగ. 5

(గీతము)

సూర్యచంద్రులు భూమియుఁ జూడఁ బెక్కు
తారలును ధూమకేతువు ల్చేరుముందె
కాలమనునది లేకుండు కాలమందె
యుంటి నేనుందు నిపుడు నేనుందు ముందు. 6

(గీతమాలిక)

సుందరంబగు నవనియు సొంపుమీఱు
సూర్యుఁడును, జల్లదనమును సొబగునొప్పి
యుండు చంద్రుఁడు నక్షత్ర యుతముగాఁగ
మినుకు మినుకు మనుచు వెల్గు మిన్నుగూడ
సృష్టిసూత్రములనుబట్టి సృష్టియందు

సంచరింపుచు నివసించి సరిగ నవియు
బంధములయందు నశియించు బంధములను. 7

(గీతమాలిక)

మానసంబను కప్పను మఱియుఁ గల్గి
స్వప్నతుల్యమౌ వలలోన సరిగఁ జిక్కి
పడుగు పేకలతోఁ గూడి పరగుచుండు
నూహలందు మాత్రమెపుడు నుంచఁబడెడు
స్వర్గ మర్త్యపాతాళాల సామ్యమొప్పు
పెక్కులోకము లచ్చట లెక్కమీఱి
వెలయుచుండును నరునకుఁ దలపునందు. 8

(గీతము)

బాహ్యరూపము లివియని గ్రాహ్యమగును
కాలమవకాశములు మఱి కారణమును
ఫలితమును బుద్ధి యూహల బయటనుండి
సాక్షివలెనుంటి జగతికి సరిగ నేను. 9

(గీతమాలిక)

ఉన్నదొక్కటి మాత్రమే యెన్న రెండు
లేక పెక్కుగా నేవియు లేవుసుమ్మి
యొకటులన్నియు నాయందు నొకటియయ్యె
నేను దేనిని ద్వేషింప నిజముగాను
నన్ను విడఁదీయఁజాలను నన్నునుండి
ప్రేమ గలిగియుండుట నాకుఁ బ్రీతికరము. 10

(గీతమాలిక)

కలలనుండియు మేల్కొను గల్గుమేలు
బంధములనుండి ముక్తిని బడయుమీవు
భయముఁజెందకు మాయను బారఁద్రోలు
నన్ను నాఛాయ భయపెట్ట దెన్నఁడైనఁ
దుదకు నేనె యాతండని తోఁచునీకు.

నాయాట ముగిసినది

(గీతమాలిక)

జీవితంబను వాహినిఁజేరి నేను
పాటుపోటుల రీతిని బయలు వెడలి
కాల కెరటములనుగూడి కలసిమెలసి
యడఁగి లేచుచు నస్థిరంబైన పెక్కు
జన్మలందలి దృశ్యము ల్చాలఁగనుచుఁ
దొర్లి పోవుచుంటిని నేను త్రోవ లేక
అంతు లేని యీనాటకమందు నాకు
విసుగు జనియించె నిప్పుడు వివిధమైన
యిట్టి దృశ్యములను గాంచి తుట్టతుదకు
దనివి నొందగ నేనైతిఁ దథ్యముగను
నిట్లు పరుగిడుటయెగాని యెప్పుడైన
గమ్యమును జేరునాశయుఁ గలుగదయ్యె
దృష్టికినిగూడ దూరమై తీరముంట
జన్మజన్మల యందును సరిగ నేను
ద్వారములకడఁ బడియుండ దారికొఱకు

నవియుఁ జెరువకుండెను దానినపుడునాకుఁ
జాలకాలము నుండియు సత్యమనెడు
దానికిరణము నొకదానిఁ గాననెంచి
నేను జేసిన కృషియంత నిష్ఫలంబు
గాఁగ నల్ప జీవితపుఁ బైగట్టునందు
నిలిచి క్రిందకుఁజూడగ నేనుగాంచ
గల్గితి నటుల మనుజుల కలవరంబు
గుంజులాడుచు నేడ్చుచుఁ గూడివారు
నవ్వుచుందురు మరియును నాల్గుదిశల
నెందుకట్టులొనర్తురో యెవనికెరుక?
మొగముఁ జిట్లించుకొనుచును ముందునిలిచి
యంధకారము దారితేకంచుఁ బల్కు
గమ్యమును జేర హద్దిది కడకునెపుడు
భావికాలగతీ! నాకుభ్రాంతిగూర్ప
కుండెడి నీవాజములఁ గూడియుండి యెపుడు
వారితోడఁ గ్రీడింపుము వదలినన్ను
జ్ఞానమార్జనఁ జేయగఁ బూనువాఁడు
పొందవలయును దుఃఖము మొదటనెపుడు
గాన వారితోఁ గాలంబుఁ గడుపుమీవు
నేనుమాత్రము విశ్రాంతిఁ బూనఁజాలఁ
దేలుచుండెడు బుడగను బోలుపుడమి
బూలకములగుచుండియు మోసపుచ్చు
దానిరూపము నామము దానిజనన
మరణములు నాకుమాత్రము తరచిచూడ

వ్యర్థములనుచుఁదోఁచు యథార్థముగను
దాటి నామరూపములను దారిఁబోవ
గోరుచుంటి నో యమ్మరో! దారిఁదెలుపు
మిపుడు నలసటఁజెందితి నీవు నాకు
కాంతి ద్వారకవాటములను గడకఁదెలుపు
మిల్లుఁజేరఁగ వాంఛజనించెనాకు
నేను నీపుత్త్రుఁడనుగానె? నిజముగాను
"పుడమిమీఁదను నాఁటూట ముగిసెనమ్మ"
నీవు నన్నంపితివటకు నిశ్చయముగ
జీకటిని నేనునటనంబుఁ జేయుటకును
నీవుభీకరాకృతిఁ దాల్చినావు తల్లి!
కాంచ నీమోము భీతియుఁగలైనాకు
నాశయదుగంటె భయమునాకధికమయ్యె
విసుగుఁజెందితి నాటలోవినుము తల్లి!
దుఃఖసుఖములతోఁగూడి తుచ్ఛమైన
సారరహితమౌ సంసారసాగరమున
జననమరణములనుగూర్చు జన్మలెన్నొ
యెత్తుచుంటిని విధిలేక యిచటనేను
పలుక జీవనము మృతజీవనముగాదె!
మృత్యువనునది సుఖదుఃఖ మిళితమైన
నదియు నొకజన్మ కారంభమగునుగాదె?
దుఃఖసుఖముల యాకులతోడఁగూడి
పాత చక్రిమె తిరుగుచు బయలు వెడలు
దాముముందు బూదె యగుటఁదలఁప లేక

జ్ఞానశూన్యులౌ బాలురు చక్కనైన
యాశలను జీవితాకాశమందు ముందుఁ
గల్గఁబోయెడు వానిని గలలఁగాంచి
తాముగతజన్మ లందును దనివితీర
ననుభవింపని వానిని ననుభవించు
నాశతోడను జీవితమంతగూడ
ద్రుప్ప పట్టినవిధమునఁ దోముచుంద్రు
ఇంతలో జీవితముగూడ నంతమగును.
జ్ఞానమార్జించు తరుణము సాగిపోవు.
జీవితంబను చక్రము చివరకెట్లు
దిరుగుచుండును వృథగాను దెఱిపి లేక
క్రొత్తజీవులును జన్మించి కూడిబలము
సాగుచుండును చక్ర మే సమయమందు
మాయనాటక మిదిగాక మఱియు నేమి?
దీనిఁగదలించు శక్తియే లేనియాశ
కోర్కెయనునది దిమ్మగాఁ గుదిరియుండు
దుఃఖమానందములు దానితోడఁ దిరుగు
నాకునైయుండు దానికి నట్టిచక్ర
మందు గ్రిందమీఁదను బడుచుందునేను
కాని యెందుఁబోవుచునుంటిఁ గడకునిపుడు
దెలియదమ్మరో! నాకు నాస్థితినిగాంచి
యగ్నినుండియుఁ గాపాడు మమ్మ! నన్ను

గోరికలతోడఁ దేలుచుఁ గుర్రింకుచుంటి
దయకు నిలయమై యుండెడు తల్లి! నీవు
వానినుండియు రక్షించి భయముఁదీర్చు
కోపదృష్టినినాపైని జూపకిమ్మ
దానినిభరింపఁ జాలనుతల్లి! నేను
తప్పులనుకూడ మన్నించి దయనుజూపి
కష్టములనుండి దరిఁజేర్చు కడకునన్ను
దుఃఖములు కంటిధారలు దూరముండు
ధరణి నానంద సుఖములఁ దాటియుండు
సూర్యచంద్రులు తారలు చూపకుండు
మెఱుపుఁగాంతియు దేనిని మెఱయునటుల
జేయి లేకుండు నెప్పుడుఁ జివరకవియు
ప్రతిఫలింపగఁ జేయును వాస్తవముగ
దానికాంతినిమాత్రమే దానికడకు
నన్నుఁ జేర్చియునమ్మరో! నన్నుఁగావు
భ్రాంతికలిగించు కలలను బాఱఁద్రోలి
కప్పి నీమోహము నాకును గానఁబడక
యుండునటులఁ జేయు తెఱగు నింపుదయను
నాకుఁజూపియుఁ దొలగించి నన్నుఁబ్రోవు
మమ్మ! బంధములనుద్రెంచి యమ్మ! నీవు
స్వేచ్ఛనిడుమమ్మ నాకును స్థిరముగాను
అమ్మ! నాయాట ముగిసెనే యని సుఖింతు

తప్పుగా గ్రహించుట

(గీతము)

గంగయొడ్డున వెనుకటి కాలమందు
వృద్ధుఁడగు మతబోధక సిద్ధుఁడొకడు
రాముఁడును సీతయు నవతారంబు లనుచు
సీత బాధల వివరించి చెప్పసాగె. 1

(గీతము)

నంతలో వానిబోధయు నంతమయ్యె
శ్రోతలిండ్లకుఁ బోవుచుఁ జోద్యముగను
వాదనలు సల్పుచుండియు వానినొక్క
ప్రశ్నయడిగెను వారిలోఁ బ్రముఖుఁడొకఁడు. 2

(గీతమాలిక)

తెల్పుమయ్య మాకిప్పుడు దేఁటపడఁగ
వేనినిగుఱించి మీరిప్డు విశదముగను
బోధఁజేసిరో? యట్టి యాపురుషుఁడైన
రాముఁడెవ్వఁడు? సీతయు నేమి యగును?
వారిఁగూర్చియుఁ దెల్పుఁడు వాస్తవముగ 3

(గీతము)

నేను జెప్పినదానికి నిశ్చయమగు
భావము గ్రహింపకుండియుఁ బల్కి యిటులఁ
దప్పుటర్థంబుఁ దీయుట తగునెమీకు?
నేనిటులఁ బల్క నన్ను మన్నింతుర్గాక. 4

(గీతమాలిక)

అంతయునుగూడ దైవమే యనుచు నర్థ
శూన్యమగుమాట బోధింప సులభమగును
పిచ్చి భావమె యగునద్ది వినుఁడుదాని
నేనిపుడు మీకు బోధింపఁబూన లేదు
తప్పుగా గ్రహించితిరయ్యా ! దానిమీరు. 5

(గీతమాలిక)

నేను జెప్పెడుదానిని నిజముగాను
జ్ఞప్తియుంచుండు డిపుడైన జ్ఞానమబ్బి
దైవమే సత్యమగుఁగాని తలప నితర
మంతయు నసత్యమేయగు నయ్యయెపుడు
జగతి నిజమనితోఁచును జనులకెల్ల
స్వప్నతుల్యముగాదె యీజగతిఁ దలప
అతఁడె సత్యమే నేనన నతఁడె సుమ్మి
వస్తుతత్వము మారదు వాస్తవముగ 6

ఆశీర్వాదము

(గీతమాలిక)

తల్లి! ప్రేమతో నొప్పు హృదయముగల్గి
వీరుని దృఢ నిశ్చయముతో వెలయుచుండి
మలయమారుతమువలె సౌమ్యతయుగల్గి
యార్యపీఠములందు నత్యధికముగను
బ్రజ్వలించుచు స్వేచ్ఛను బడసెనీవు
పావనమనోహరత్వము బలము మఱియుఁ

బెక్కు యోగ్యతలు గలిగినెక్కుముగను
భారతావనిలోఁ బుట్టి ప్రతిభఁగాంచు
నట్టిపురుషుని నీవు చేపట్టినాని
కడుపు గృహిణివై చెలిమియుఁగలిగియెంతో
సేవనొనరించి కీర్తిని జెందుకొనావు
పూర్వ మే జీవి యిట్టి యపూర్వమైన
జీవితముఁగూర్చి కలనైనఁజింతఁజేసి
యుండియుండదు నిజముగానొక్కఁడైన.

నేను నిన్నుగూర్చి పాడెడుపాట.

(గీతమాలిక)

పాటనొకదాని నినుఁగూర్చి పాడుచుంటి
జనులభూషణ దూషణల్ సరకుగొనక
ప్రకృతితోఁ గూడియుండెడు పరమపురుష!
నీకు సేవకుఁడ నగుదు నిజముగాను
నేను సేవకుండను జుమ్మి నిశ్చయముగ
శక్తితోఁగూడి నీవుండ శక్తిఁగొలువు
నట్టినీపాదములకు నే నమితభక్తి
తోడ వంగి నమస్కృతితుదకొనర్తు 1

(గీతమాలిక)

నీవునా వెన్కఁదిరముగా నిలిచియుండి
నేను వెన్కకుఁదిరిగియు నిన్నుజూడ
నిండుమందహాసముతోడ నందుమోము
గాంచుచుందును గన్నులకరవుదీర
గాన పాడుచుందును నేను కడకునెన్నొ

మార్గునినుఁగూర్చి పాటను మఱలమఱల
గాన భయముఁ జెందను లేశమైనగాని
జననమరణము లనునట్టి సహజమైన
ప్రకృతిజన్యగుణాంబులు వాస్తవముగ
నాపదములకు మ్రొక్కుచునంటునవియు
నెపుడు సాష్టాంగపడుచుండు నెఱిగినన్ను 2

(గీతమాలిక)

జన్మజన్మలయందు నిజంబుగాను
నీకు సేవకునిగ నుంటి నేను భువిని
దయయనెడుసాగరము నీవెథన్యచరిత!
ఎవరునీచర్యలనుగూర్చి యెఱుగగలరు?
ముందునాగతి యెటులుండు పుడమియందు
నెఱుగకుంటిని దానిని నెఱుగఁగోర
భక్తి,ముక్తి, జపంబు, తపస్సు,పూజ,
ధ్యానభోగము లన్నిటి ధరణినేను
వదలియుంటిని నీయాజ్ఞఁబట్టి యిపుడుఁ
గాని నాకొక కోరిక కలదుసుమ్మి
యదియె నీతోడి యన్యోన్యమైన మైత్రి
కోర్కె నాకడ్డురాకుండఁ గొంచెమైన
నన్ను నీయందుఁజేర్చి కొనంగనేను
నిన్ను వేడుచుంటిని ప్రభూ! నన్నుగావు. 3

(గీతమాలిక)

కన్ను జగతిని గాంచునుగాని తాను
తన్నుగాంచ లేకుండును దానిదాను

గాంచు నితరులయందును గడకు నెపుడు
నీవు నాకండ్లు నీవుండి నిజముగాను
జీవముగల దేహము ప్రకాశింపఁజేయు
నెపుడు నీ మోము తేజము నినుమడింప
గావఁ గన్నులన్నియు నీ పై గాంచ నెవ్వడు. 4

(గీతమాలిక)

బాలుఁడాడెడు నాటల పగిదినుండు
నీ యెడల నేను వర్తించు నీతి క్రమము
నేను కొన్ని వేళలయందు నిన్ను గాంచి
కోపమును బూని యుందును గూడ నేను
కాని కొన్ని వేళలయందు నేను నీకు
దూరముననుండి మిక్కిలి ఘోరమైన
కటికిచీఁకటి రాత్రిని నెటకో యేగి
స్వేచ్ఛతో సంచరింతును చింత లేక
కాని యచ్చట మానముగల్గి నీవు
కండ్లనుండియు నీ రెంతో కారుచుండ
నిలిచియుందువు నాముందు నిజముగాను
అపుడు నీ సుందర వదన మధికమైన
ప్రేమదృష్టిని నాదగు మోముపైనఁ
బడఁగఁజేయ నేను వెనుకవైపు దిరిగి
తత్క్షణము నిన్ను గాంచి మోదంబుమీఱ
మోకరించియు నీ పాదములను బడుచుఁ
గోపదృష్టిని నీవు నీకొమరుపైనఁ

జూపకుందువు గాన నాచొప్పుఁదెలిసి
నన్ను మన్నింప వేడను నిన్నునేను
బుద్ధిమాలినవాఁడనై పూర్తిగాను
సరిగనేఁజేయు విపరీత చర్యలకును
నెవరుభరియింపఁ గలరయ్య యీవుగాక?. 5

(గీతమాలిక)

నీవెగురుఁడవు నాకెప్డు నిర్మలాత్మ
నీవు నాయాత్మ సఖుఁడవు నిజముగాను
నే**ను**గాంచితిఁ బలు**మా**రు నిన్ను నేను
నీవు, **నీ**వునునిజముగా నేనెసుమ్మి
నే**నుమా**టాడు భాషలో నీవుగలవు
నీవునాకంఠమందున నిలిచియుండ
జ్ఞానకమనీయమూర్తియౌ శారదవలె
నొప్పియుందువు ప్రభువర్య! యెప్పటికిని
నరులు **నీ**యాజ్ఞవేననే సరిగనెపుడు
బడియుశక్తియౌ **మా**యాప్రవాహమందు
గొట్టుకొనిపోబడుచునుఁదుర తుట్టతుదకు
గలతజెందిన సంద్రపు టలలయొక్క
ధ్వనియు నురుముబోలిన **యు**తిప్రబలమైన
నీకుగల కంఠనాదము నేకరీతి
బైకి వినిపించునట్టులఁ బడుచు వెన్క
దాని గొనిపోవుచుఁడును తథ్యముగను
సూర్యచంద్రులనుండియు సూటిగా**ను**
వినగఁజెల్లును నీ కంఠమున వెలువడు

ధ్వనియునున్ గూడ నెప్పుడు స్పష్టముగను
మలయవాయువునందు నీపలుకు తేటి
సరిగ వినుపించుచుండును జనులకెల్ల
గాన బాహ్య బోధలెపుడు జ్ఞానమిచ్చి
సత్యసందేశమును నీయజాలకుండు
గాని యాకాశ పథమున గానబడెడు
సూర్యచంద్రులు, గ్రహములు చూడ నెద్ద
కాంతినినొసఁగు తారలు గగనసీమ
ధూమకేతువు మెఱుములతోడఁగూడు
సృష్టిప్రాముఖ్యములగు విచిత్రవస్తు
చయము జిజ్ఞాసువునకు విజ్ఞానమిచ్చి
భక్తిసాధకములగుచుఁ బరగునెపుడు
శ్రద్ధగలమానవులు దీని సరిగగాంతు. 6

(గీతమాలిక)

క్రోధకామ మాశలతోడఁ గూడియుండు
మోహము మొదలుగాగల ముఖ్యమైన
గుణములే సృష్టికెల్ల గారణములయ్యె
విద్యయు నవిద్యయునుగూడ వెలయుచుండు
నట్టియునికియుండు, మఱియునహముతాని
కెపుడు కేంద్రమై ద్వంద్వభూయిష్ఠమైన
కష్టసుఖములతో నిండి కడకు జనన
మరణములు వినాశమ్మును మఱియునట్టి
జీవితము గల్గియుండును జివరవఱకు

బాహ్యాభ్యాంతర్యమును దాని బాహువులగు
నాకసమునందు వెల్గుచున్నట్టి సూర్య
చంద్రులు మఱి నక్షత్రముల్ సాగరమున
నుండువస్తువులును, మధ్యనుండుసకల
వస్తుజాలము, మనసునుబలుక మఱియు
బుద్ధి, చిత్త మహంకారములును దేవ
యక్ష కిన్నర సిద్ధ సాధ్యాళి దైత్య
పక్షి సంతతులును మఱిబహుళమైన
క్రిములుఁ గీటకములును మఱియును బెక్కు-
వణువులును మిశ్రమములగు నన్ని జీవ
కోట్లు, నిర్జీవకోట్లును గూడ బాహ్య
మయ్యు నాంతర్యమగ నుండు నన్నిగూడ
నొక్క సామాన్యమగునట్టి యునికియందు
గనుబొమలపైనఁ బెరుగుచుఁ గానఁబడెను
వెండ్రుకలగీతి బయటను వెలయుచుండి
బాహ్యసృష్టియు నిట్టుల బయటఁబడియె. 7

(గీతమాలిక)

మేరుపర్వత శిఖరము మిన్ను ముట్టు
మేఘములఁ జొచ్చి పోవఁగ మితినిమీఱి
మంచుతోఁగూడి యెన్నియో మైళ్ళకొలఁది
దానిపంక్తులు దిశలను దాటిపోవు
తెల్లనగుమంచుతోఁగూడి తేజమొప్పి
రవియు భూమధ్యరేఖపై రహినిమించి

తెల్లని కిరణకాంతితోఁ దీవ్రమైన
దృష్టితోడను మేరువు దిశకుఁ బనుప
మంచుగొండయుఁ గాంతితో మించి వెలుఁగు
దాని దృశ్యము వర్ణింపఁదరముగాదు
కిరణజాలమునకుఁ గొండ కేంద్రమయ్యెఁ
బిడుగులనుబోలి వేడిమి ఘెళ్ళుమనుచు
శిఖరమును ముంచివై చెను శిరముపగుల
గాంతితోఁగూడి వేడిమిఁ గడకు రవియు
నన్ని శిఖరములను బడునటులఁజేయు
నతఁడు కదునలసియు మూర్ఛ నందినటులఁ
దోచుచుండును వానిని జూచినపుడు
గాఢమగు మంచు వేడిచేఁ గరగినపుడు
శిఖరముల నుండి యుదకము శీఘ్రగతిని
భయముగొల్పెడు ధ్వనితోడఁ బడుచుఁగ్రింద
బారు సెలయేటి రీతిని బయలునందు
దృశ్యమంతయుఁ గలయని తేలుఁదుదకు. 8

(గీతమాలిక)

నిరుపమానకటాక్షము నీకుఁగల్గ
మానసంబున నాకుండు మార్పులెల్లఁ
నేకమైపోయి యొకటిగా నెఱుఁగబడియె
జ్ఞానభానుండు నాయందుఁ గానఁబడఁగ
వేయి సూర్యులకాంతియు వెన్నుఁజూపె
సూర్యచంద్రులుఁ దారలుఁ జూడ లేవు

స్వర్గపాతాళ లోకము ల్భ్రమసిపోవు
గోవుడెక్కచే నేర్పడు గుంటరీతి
జగతి గాన్పించుచుండెను సత్యముగను
నమితబాహ్యాచిత్రిక దాటునంత నరుఁడు
చేరునొక తావు యోచించి చివరకెట్లు
బాహ్యాలోకము క్షీణించు బాధలెల్ల
నంతమొందును దేహము నంతమొంద
మనసునందలి గర్వము మాయమగును
హృదయ శృంఖలములు గూడ కదలిపోవు
బంధములు వీడిపోవును భ్రాంతితొలఁగుఁ
గంపనములేని నాదంబు కడకునొకటి
శ్రావ్యతరముగ వినిపించుఁ జక్కగాను
నీది యాధ్వనియగుఁజుమ్ము నిశ్చయముగ
దానిని వినుచునుండి నీదాసుఁడెపుడు
సిద్ధముగనుండు నీపనిఁజేయుటకును. 9

(గీతమాలిక)

ప్రళయకాలమునందుఁ జిత్రముగనొప్పు
జగతి లయమును జెంద నాసమయమందు
నేనుమాత్రముందును గడు నిశ్చయముగ
జ్ఞాతయనువాఁడు మఱియును జ్ఞేయవస్తు
వులును నాజ్ఞానమునుగూడఁ బూర్తిగాను
లయముఁ జెందును లోకము లయముఁగాంచు
జగతి నూహింప గుర్తింపఁ దగదు నాడు

సూర్య చంద్రులు తారలు శూన్యమగును.
అట్టిదియె మహానిర్వాణ మనంగంబరగు
క ర్త కర్మ క్రియలు వాని కారణంబు
లంత్యమై గాఢ తిమిరంబు నలముకొనగ
నట్టివేళను నేనుండు నచటంగాంచ, 10

(గీతమాలిక)

భేదములు లేక గుణములు వెలయుచుండి
శాంతిఁజెందియు నుండును సాంతముగను
వస్తువొక్కటి గలదు ప్రశ స్తమగుచు
నదియు నణురూపమై యుండి యమితముగను
సూక్ష్మరూపము నొందియుఁ జూడఁబడుచు
మిశ్రితముగాక యేకమై మెలగుచుండ
సకల మందు లయముఁజెందు సరిగ నపుడు
నచట నేనుందుఁ దప్పక యరసిచూడఁ. 11

(గీతమాలిక)

దిరిగి వికసింతు నేనప్డు తేజమొప్పి
నేను నేనను నహమప్డు నిలుచు మొదటఁ
బిదప నాశక్తిలోనుండి బిగ్గరగను
నాదమొక్కటి వినిపించు నాల్గుదిశల
"నదియె" ఓమ్ అను పదముగా నలరుచుండు
శూన్యమున నుండి శబ్దము శ్రుతివిమించు
హద్దులేని యాకాశమునందు నదియుఁ

గంపనముతోడ మ్రోగును గడకు నపుడు
నాదికారణభూతము లట్టి తత్త్వని
నిదురనుండియు మేల్కాంచు నింగిముట్టు
లెక్కలేని యణువులవు డొక్కరీతిఁ
నంత వెలువడు నూతనంబైన యట్టి
జీవరాశిని సృష్టింపఁ జివర కవియుఁ
గ్రొత్త జీవులతోఁగూడి క్రొత్తసృష్టి
జరుగఁ బ్రారంభమగుటచే సరిగనపుడు
నణువు లెగులుచు గిఱ్ఱున నన్నిదిశలఁ
దిరుగుచును నృత్యమునలువు తీరుగాను
చాల దూరమునుండియు శక్తితోడఁ
జేరుచుండును కేంద్రము చివరకలియు
గొప్పభూతసాగరమందుఁ గొండలవలె
పైకిలేచును గెరటముల్ ప్రాణవాయు
వపుడు నాసాగరముపైన వడిగవీవ
పడుచు లేచుచుఁ బొంగుచుఁ బ్రబలమగుచు
గెరటములపిండు కదలుచుఁ గ్రియకుమెఱుము
బోలిముందుకు సాగుచుఁ బోవుచుండు
శక్తిచే ద్రోయబడునట్టి శకలములుగ
బెక్కుగోళములు కదలు నొక్కసారి
గ్రహము నక్షత్రములుఁ బెక్కు గగనమందు
నమిత వేగమున గదలి యాడుచుండు
మనుజుని నిలయమగు భూమి మఱలమఱల

దిరుగుచుండియుఁ దనచుట్టుదిరుగు రవిని
జుట్టికూడ విశ్రాంతి లేనట్టిరీతి. 12

(గీతమాలిక)

ఆదియందు సర్వజ్ఞుడనైన నేను
నిండియుంటిని నాయందు నుండెమాయ
చలన మచలనములు రెండు గలిగి యదియు
సృష్టిచేయుచు నుండును జివరకెపుడు
నాడుచుండును మాయతోఁ గూడినేను
మఱియు నాయాజ్ఞవలననే మహినిమేఘ
చయము రాచుకొనుచు బోవు రయమువిూఱ
నవియుగర్జన చేయును నాకసమున
నుఱుము మెఱుములతోఁ గూడి యుండి యమిత
వేగముగ తుపానులు చెలరేగుచుండు
మందమారుతము దిశలయందు వీచు
జల్లని కిరణములనంపుఁ జందురుండు
నెండియుండిన భూమియునుండుఁదిరిగి
యాకుపచ్చని రంగుతో నందముగను
పచ్చిక బయళ్ళతోనిండి పాకుచుండు
లతలతోడను జెట్లతో రహినిమించి
సుందరమగు కాంతులవెల శోభగూర్పఁ
బూర్ణముగ వికసించియుఁ బొల్పుగాను
మంచుచేఁ గడుగఁబడియు మించిసుఖము
సూర్యుని దిశకుఁ దలయెత్తి చూచుచుండు. 13

స్నేహితున కిచ్చిన సందేశము

(గీతమాలిక)

ఎచటఁ జీఁకటి కాంతిగా నెంచఁబడును?
దుఃఖము సుఖముగా నెందుఁ దోఁచుచుండు?
వ్యాధి యారోగ్యముగ నెటఁ బరిణమించు?
నెచట బిడ్డ పుట్టిన యంత నేడ్వనదియుఁ
బ్రతికి యుండిన నట బెంచబడునో? యట్టి
మాయచేఁ గలుగు ప్రపంచమయము నీవు
గాంచఁ గలుగుదు వె? సుఖంబు నెంచిచూడ, 1

(గీతమాలిక)

పోరు యుద్ధంబు లెచ్చటఁ బొసగుచుండుఁ?
గోడకుపైఁ దండ్రి యెచ్చటఁ గ్రోధమూను?
నహామహాంబనుపాటయె యంతు లేక
పాడఁబడుచుండు నెచ్చటఁ బ్రజలచేత?
నట్టి మాయా ప్రపంచమం దరయ నీవు
కాంచఁగలుగుదు వే? శాంతి నించుకైన. 2

(గీతము)

స్వర్గ నరక మిళితము సంసార మరయ
నిట్టి మాయసంసారము నెవరుదాటఁ
గల్గుదురు? కర్మబంధముల్ కట్టివేయ
బానిసీడేడ? రక్షణఁ బడయగల్గు. 3

(గీతమాలిక)

యోగమార్గమ్ము నింద్రియ భోగమ్ములును
గృహనివాసియు సన్న్యాసి క్రియలఁ దెల్పు
జీవితంబులను ధనమార్జించువిధము
పూజ నియమము ధ్యానము పూర్ణమైన
యింద్రియ జయంబు మతకర్మ లెన్నియేని
త్యాగమునుగూడఁ గల్గియుఁ దనివితీఱ
ననుసరించియుఁ వాని నే ననుభవమున
నేమి తెలిసికొంటిని తుద కిపుడునేను? 4

(గీతము)

లేశమైనను సౌఖ్యంబు లేనికతన
జీవితము కష్టములకు వశీకృతంబు
మంచి హృదయముగల్గ నీకెంచిచూడ
గష్టములు దానికిని మించి గల్గుచుండు. 5

(గీతమాలిక)

కల్గియు విశాలహృదయముఁ గలిగి ప్రేమ
త్యాగమూ ర్తివిగానుండు తరుణమందు
నీకు నేతావు లేకుండు లోకమందు
గట్టిదెబ్బను భరియింపఁ గల్గు నినుము
దానిని భరింప రాతికిఁ దరముగాదు 6

(గీతమాలిక)

ఆత్మగౌరవ మిసుమంత యైన లేక
చురుకుఁదనమును నీయందుశూన్యమగుచుఁ

దేనెలొల్కు పల్కులయందుఁ దీప్పుగల్గి
విషమునిండిన హృదయము నెలయుచుండి
సత్యమునకు దూరమగుచు సబబువీడి
యహరహముఁగొల్చుచుండఁగ నపుడు నీకు
స్థానముండును జుమ్మి సంసారమందు. 7

(గీతము)

జ్ఞానసంపాదనకు నేను సగముకాల
మీభువిని గడపితిని యథేచ్ఛగాను
ప్రేమనాయందు నెలకొల్ప పిచ్చివాని
విధముగానేను ఛాయల వెంటఁబడితి. 8

(గీతమాలిక)

సకలమతములు వెదకితి సత్యమరయఁ
బర్వతగుహాలయందును వనములందు
రుద్రభూములయందును భద్రముగను
గంగ మొదలగు పుణ్యమొసంగు పెక్కు
నదులతీరములను గొన్నినాళ్లు నేను
గడిపియుంటిని నేను భిక్షాటనంబు
నెంతకాలము గడపితి నింతవఱకు? 9

(గీతమాలిక)

మిత్త్రుఁడును లేక డబ్బైన మివులకుండఁ
జిరుగుగుడ్డల ధరియించి తిరుగుచుండి

యేగి యింటింటికిని తుదకేది దొరకు?
నట్టిదానిని భుజియించి యధికమైన
తపముచే మేనుడయ్యించు తరుణమందు
నెట్టిదద్రవ్యము నార్జించితిపుడునేను?. 10

(గీతమాలిక)

వినుము. మిత్రుడ! నీకిప్డు విశదపఱుతు
హృదయమందలి భాగము ల్మొదటనుండి
నేను నాజీవితంబున నిజముగాను
గొప్పదగునిట్టి సత్యమునొప్పుగాను
గాంచఁగలిగి యనుభవము గలిగినంత
జీవితంబను సుడిలోనఁజేరియలల
తాకిడివలన దెబ్బలు తగులుచుండ
నట్టి సంసారసాగర మనెడుదాని
దాట నొకమాట కలదను మాట నిజము
అట్టిసొకయె దాటించు నంబురాశి. 11

(గీతమాలిక)

పూజఁజేసెడి విధులెన్నొ పుడమిఁగలవు
యోగమార్గములు వివిధ యాగములును
శాస్త్రములును వేదాంత విచారణలును
ద్రవ్యసంపాదన విధులు దానిపిదప
ఖర్చుపెట్టెడు రీతులుఁ గలవు పెక్కు
కాని యివ్వి యన్నియుఁగూడ మానసంబు

నందు గలుగు భ్రాంతులుమాత్రమగును జుమ్మి
ప్రేమయనునది యొక్కటే పెన్నిధియగు. 12

(గీతమాలిక)

బ్రహ్మ, జీవుఁడు, నరుఁడు, దైవంబు, దేవ
తలును, దయ్యముల్, పితృదేవతలును, ధరణి
యందు నుండునట్టి మృగ విహంగములును,
మఱియుఁ గ్రిమికీటకంబులై మనుచునుండు
నన్ని జీవుల హృదయము లందుఁగూడ
నిట్టిప్రేమయే వెలుగొందు నెంచిచూడ. 13

(గీతమాలిక)

దేవులందఱిలో మహాదేవుఁ డెవఁడు?
జగతి నంతను గదలింపఁ జాలునెవఁడు?
బిడ్డ కొఱకును బ్రాణముల్ వీడుతల్లి,
దొంగతనమును జేయును దొంగకూడ
వీని కంతకు మూలము ప్రేమసుమ్మి. 14

(గీతమాలిక)

అదియు వాఙ్మన సంబుల కావలుండు
దుఃఖసుఖములతో నుండుఁ దుదకు నదియు
సర్వశక్తియు సర్వనాశనముఁ జేయు
కాళికాదేవివలెనుండుఁ గడకునదియె
దయకు నిలయమై యొప్పును దల్లివలెను. 15

(గీతమాలిక)

వ్యాధి యా ప్తబంధు వియోగబాధ తీవ్ర
తరముగానుండు లేమియు, ధర్మబుద్ధి,
ధర్మశూన్యము, దుష్టమౌ కర్మ, మంచి
కర్మల ఫలితములుగూడఁ గడకుఁ బేమ
యనెడు దానిఫలితములై తనరుచుండుఁ
గాని జీవుఁడొక్కఁడు చేయఁగలుగు దేని?. 16

(గీతమాలిక)

సుఖముఁబొందఁగ నాతురతఁ జూపువాఁడు
దుఃఖముకొలకు మిక్కిలి దొర్లువాఁడు
మృత్యువును గోరువాఁడును నిత్యమైన
జీవితముఁగోరువాఁడును జెప్పనెపుడు
భ్రాంతితోఁగూడి మతిలేనిపశువులనియుఁ
బిచ్చివారలనియుఁ బల్కవచ్చుఁగాదె. 17

(గీతము)

స్వచ్ఛమగునట్టి మనసనుస్యందనంబు
నెక్కినీ వెంతదవ్వైన నేగియున్న
దుఃఖసుఖములు సుడులుగా దొర్లుచుండ
నదియు సంసారసాగరమగును దుదకు. 18

(గీతమాలిక)

వినుము రెక్కలు లేనట్టి విహగమీవు
తప్పుకొను మార్గమిదికాదు తఱచిచూడఁ

గష్టములు పెక్కు తఱచుగఁ గల్గు నీకుఁ
దుదకు మృత్యువు దప్పదు పదునుమించు
సాధ్యపడనట్టి కృషి నీవు సలుపుటేల?. 19

(గీతమాలిక)

జ్ఞానమార్గము వ్యర్థముగాన నీకు
దానిమీఁద నీ వెప్పు డాధారపడకు
మర్చనలు ప్రార్థనలు వీడుమయ్య యింక
బలము నార్జింపఁ గృషిఁ జేయ వలదు నీవు
అహము లేని ప్రేమయె నీకు సర్వమగును
ప్రేమతో మంటఁగలిసెడు క్రిములు మనకుఁ
గఱవునీతిని బూర్తిగాఁ గడకునెపుడు. 20

(గీతమాలిక)

అందమగు తేజమునుగాంచి యద్భుతంబు
జెంది కీటకము తుదకుజెడియు జూపు
మంటఁగలసియు నశియించు మఱియునటుల
ప్రేమపూరితమగు నాత్మ వెలుగుచుండ
నీచమగు నహంభావము నిజముగాను
దగ్ధమైపోవుఁ జేరియు దానియందు 21

గీతమాలిక

బిచ్చగానికి సుఖమెట్లువచ్చు నెపుడు?
ధర్మమున కర్త్రతగలుగు దానినెపుడు

దానమీయక దానిని దాచియుంచ
నేమిఫలితము చేకూరు? నిలనునీకు
నీదుహృదయము ప్రేమచే నిండియున్నఁ
బ్రతిఫలము గోరకుండియుఁ బరులకిమ్ము
ఈయఁగలదాని నంతయు నెంచినీవు 22

(గీతమాలిక)

హద్దు లేని యాత్మకు నీవు ముద్దుగొల్పు
వారసుఁడ వగుటవలన వాస్తవముగ
నీహృదయమునందెకలదు నిక్కమైన
ప్రేమసార మనునదియుఁ గ్రియకుజూడ
నిమ్ము నీకున్నదంతయు నిమ్ముతుదకు
నిచ్చుప్రతిఫలమును గోర నింకిపోవు
ప్రేమసాగరమంతయు బిందువుగను 23

(గీతమాలిక)

బ్రహ్మ మొదలు క్రిమివఱకు స్వల్పమైన
యణువువఱకును గలయట్టి యంతు లేని
జీవ నిర్జీవ కోటిలోఁ జేరియుండు
నతఁడె ప్రేమస్వరూపు డెౌనట్టి ప్రభువు,
దైవము, భగవంతుడు గూడ దానిఁబట్టి
మిత్రమా! నీవువాని పవిత్రమైన
పదములందును నీదగుహృదయమాత్మ
మానసముల నర్పింపుము పూనిప్రేమ 24

(గీతమాలిక)

కలవు నీముందు వానికిఁ గలిగియుండు
పెక్కురూపము లీరీతిఁ బ్రబ్బియుండుఁ
గణనఁజేయక వానిని గడకు నీకు
దైవమునుగాంచఁ గలుగుట తరముకాదు
వెదకిచూచిన నెచ్చోట వెడలి నీవు
భేదభావమును విడిచి ప్రేమతోడ
సకలజీవుల కెల్లను సమముగాను
సేవఁజేసిన మనుజుఁడే చివర కెపుడు,
దైవమును బూజఁజేసిన దానిఫలము
నొందగల్గును నిజముగా నుర్వియందు. 25

ప్రబుద్ధ భారత పత్రికకు హెచ్చరిక

(గీతమాలిక)

మేలుకొను మింక నొకసారి మేలుకొనుము
నీకు మృత్యువు కా దది నిజముగాను
క్రొత్తజీవితమును సమకూర్పనదియు
నీకు విశ్రాంతి నొసగెడు నిద్రయగును
కంజదళములఁ బోలు నీ కన్నులకును
సాహసంబగు దృశ్యము ల్చాలఁగాంచ
బలముఁగూర్ప విశ్రాంతియై పఱగుచుండు
వేచియున్నది లోకము వేగిరముగ
నిన్ను మరలగాంచ నిపుడు నిశ్చయముగ
సత్యమా! నీకు లేదుండు మృత్యు వెపుడు. 1

(గీతమాలిక)

బాటప్రక్కను గ్రిందుగాఁ బడియు నుండు
ధూళిఁజెదరంగ గొట్టక తుదకుశాంతి
కెట్టిభంగము లేకుండునట్టి రీతి
నెమ్మదిగ నడ్గులిడుచును నీవు మఱల
నటులెపొమ్మింక బలము సాహసము నిశ్చ
లత్వమానందముల గూడి లలితమైన
స్వేచ్ఛతోనీవు ముందుకు సేమమొప్ప
సాగుము ప్రబుద్ధ భారతీ! సాగుమింకఁ
బరులహృదయములను గదల్పఁగనుజాలు
పలుకులను బల్కుచుండియు మఱలుమీవు. 2

(గీతమాలిక)

ప్రేమహృదయులు నిన్నుంచి పెంచిరెచట?
నీదువృద్ధిని గాంచియు నెచటవారు
వెల్లడించిరో సంతోష? మెల్లనట్టి
నీ నివాసమిపుడిచటఁ గానరాదు.
కాని భావిగతి బలముగలిగియుండు
నదియు నీసృష్టిధర్మమై యలరుచుండు
సకలవస్తువులును గూడ జననమొందు
తావునకు మఱలబలము తగినరీతి
బొంది యేతెంచి యౌన్నత్య మందగల్గు. 3

(గీతమాలిక)

మేఘములు చుట్టియుండగ మెఱయుచుండు
మంచుఁగొండలు నిన్నుదీవించి క్రొత్త
వింతసమకూర్పఁ జాలెదునంతబలము
నీకిడుచునచ టవియుండు నెపుడుఁగూడ
నట్టి నీజన్మభూమియం దపుడునీవు
బయులుదేరుము క్రొత్తగా బలముఁజేరి
స్వర్గవాహిని యగుగంగ శ్రావ్యమైన
శాశ్వతంబగు గానము సలుపుచుండ
నీదుపలుకులు గొనిపోవు నిశ్చయముగ
నవియు దానిప్రవాహమునందుఁ గలిసి
వెంబడించును దానిని వివిధగతుల
దేవదారు వృక్షములెల్ల దివ్యమైన
నీడనిచ్చి శాశ్వతశాంతిఁ గూడనీకు
గలుగజేసి విశ్రాంతిని గలుగఁజేయు. 4

(గీతమాలిక)

అన్నిటికిఁ బైన వెలయుచు హైమవతిగ
నొప్పుహిమవంతుఁ బుత్రిక యుమయుఁగలదు
నిర్మలత్వపరిశాంతల నెగడునామె
శక్తివలెనుండి యన్నిట జగతియందు
నామెయే జగజ్జననిగా నలరుచుండు
సకలమగు పనులను జేయుశక్తియామె
లోకమంతయు సృజియించు లోకమాత

సత్యమార్గముఁ జూపెడు జననియామె
కృపనుజూపియు జనులకు నెపుడుఁగూడ
నొక్కఁడందఱిలోనుండె నిక్కమనుచు
దెలుపువారికిఁ బ్రేమతోఁ దేఁటపడఁగ
నలసటగలుగఁజేయని బలమునీకు
నామెయే సమకూర్చు నీయవనియందు
నంతులేనట్టి ప్రేమయే యదియుఁజుమ్మి. 5

(గీతమాలిక)

ఒక్కయుగమొక దేశము నిక్కముగను
తమదనుచుఁ జెప్పఁజాలని తాపసులును
జాతికిని మూలపురుషులై ఖ్యాతిఁగాంచి
హృదయమున సత్యమునుజూపి హితవుఁజూపి
మంచిచెడ్డలతోఁ గూడు మానవునకు
బోధఁజేసిరి ధైర్యముఁబూనివారు
వారిసేవకురాలవై వసుధయందు
"నుండెనొక్కటి యంతటనిండి" యనెడు
సత్యమగు రహస్యంబును సరిగనీవు
తెలిసికొంటివిపూర్తిగాఁ దెలివిఁగలిగి. 6

(గీతమాలిక)

ప్రేమరూపిణీ! పలుకుము ప్రియముగూర్చు
శాంతియుతమగు మృదువగు స్వరముతోడ
గాంచుదృశ్యము లెట్టులుగరగిపోయె

స్వప్నతుల్యములైనట్టి జగతులెన్నొ
శూన్యమును జేరుచుండుటఁ జూడనొక్క
సత్యమే దానిమహిమతో సరిగ నెపుడు
వెలుఁగుచుండుటచివరకుఁ దలపుమీవు. 7

(గీతమాలిక)

మఱియులోకమునకు నిట్లు మఱలమఱల
జాటుచుండుము సత్యముఁ దేటపడగ
"లెండునరులార ! మేల్కొనియుండుఁడింక
గలలఁగాంచకుఁడింకను గలలతోడ
నిండియుండియు నీభూమి మెండుగాను
నిచటఁగర్మమనునదియె యెపుడుఁగూడ
మంచిచెడ్డయూహాలనెల్ల నెంచివాని
తోడ దార మాధారముగూడ లేక
పూలదండలనిర్మించుఁ బూలదండ
మంచిచెడ్డవాసనలను మఱియుఁగలిగి
యుండుపూలతో నేర్పడీయుండు నటుల
నట్టియూహాలు శూన్యమునందుఁబుట్టి
వేరు మాత్రికలు వానికి వెదుక లేవు
అల్పమగుసత్యమును గూడ నట్టివాని
నాదిమూలమౌ శూన్యమునందుఁ జేర్చి
ధైర్యమునుబూని సత్యముదరికిఁ జేరి
కాంచి దానిని దానిలోఁగలియు డింక
గలలునశియింపఁజేయుఁడు కలలగనుట

నాపలేకుండియుండిన నపుడుమీరు
శాశ్వతంబగుప్రేమను జాలినంత
స్వేచ్ఛతోఁగూడియుండెడు సేవఁగూర్చు "
కలలుమాత్రముగాంచుడు గడకుమీరు. 8

జె. జె. గుడ్విన్ కిచ్చిన హెచ్చరిక.

సాగు మోయాత్మ ! నీవింక సరసగతిని
నీదు తారాపథమునందు నిక్కముగను
నోయి యానందమూర్తి ! విధేయుఁడవయి
స్వేచ్ఛతోఁగూడు యోచనల్చివరవఱకు
నెచట నెలకొనియుండునో యచటనెపుడుఁ
గాలమవకాశములు నీదుగమ్యమునకు
నడ్డుతగులక యుండునో యచట కీవు
సాగిపొమ్మింక నాగక వేగముగను
శాశ్వతంబగు శాంతియు శక్తిఁ గూర్చు,
నాఁదుదీవనలునుగూడ నమ్మకముగ
నీకుఁ జెందియుండునుగాక నిశ్చయముగ, 1

(గీతమాలిక)

నీదు నిజమగు సేవయే నీవుచేయ
త్యాగమును బూర్తిచేయును ధరణియందు
ప్రేమపూరితహృదయమే వెల్లివిరిసి
నీదుగమ్యముఁ జూపును నీకునెపుడు
నీదుతావునకు వెనుక నిండియుండు

మృదువగు గులాబిపూవుల మెత్తరీతి
శ్రావ్యమగునట్టిదానిదౌ జ్ఞప్తియెపుడు
కాలమవకాశములఁ జంపుఁగడకుఁజూడ. 2

(గీతమాలిక)

నీదుబంధములు తెగియె నిజముగాను
నిర్మలానందశోధన నీకు ముగిసె
జీవితమరణముల నవి చేరియేది
యొకటిగా నుండెనో దానియునికితోడ
నీవుగూడ నేకమగుచు నెగడుచుంటి
విపుడు పృథ్వియందు జనుల కెపుడునీవు
స్వార్థమును వీడి సాయంబు సల్పుబూని
ప్రేమతో లోకమందలి పెక్కుకష్ట
ములను దొలగించి జనులకుఁ బూర్తిగాను
సాయపడుటకు ముందంజ వేయుమెపుడు 3

ఖేతి మహారాజునకు హెచ్చరిక

(గీతము)

ఇనుని మేఘముగప్పిన నించుకంత
నంధకారము గ్రమ్మిన నాకసమున
బూనిన పనిని వీడక పూర్తిచేయు
మయ్య! ధీరహృదయ! జయమగును నీకు 1

(గీతమాలిక)

వేసవియునేడు కాలము వెంటరాకు
శీతకాల ముండక యుండుఁ జెంతఁబల్ల
మనెడునది లేక యుండదేయిలయు గూడ
బల్లముండినఁ గెరటము బయలుపడును
నీడ వెలుతురులవలెను గూడనవియు
నొకటితర్వాత వచ్చు వేరొకటి యెపుడు
జలన మొందక యవ్వాని చందమునను
ధైర్యముగలిగి నిలువుము ధరణియందు 2

(గీతమాలిక)

జీవితపుధర్మములు పెద్దచెదునుగూర్చి
బాధకరములై యుండును వసుధయందు
అల్పకాలికమగు భోగ మవనియందు
గమ్య మస్పష్టమై యుండు గడకుఁజేర,
గాన ధీరహృదయ! యంధకారమందు
సాగిపొమ్మింక ముందుకు శక్తి జూపి 3

(గీతమాలిక)

చేసినపనియుఁ గష్టము ల్చివరకెపుడు
వ్యర్థములుగావు శక్తులు పాడువడిన
యాశలెల్లను బొందిన నాశనంబు

వీరుఁడవుగమ్ము నీయొక్క వారసులును
వీరులగుదురు నీకును విజయమబ్బు
చేసియుండిన మేలెప్డుఁ జెడదుసుమ్మి
కాన ధీరహృదయ! నీవుపూనుపనిని
సాహసముతోడఁ జేయుము సౌఖ్యమబ్బు. 4

(గీతమాలిక)

మంచివారలు జ్ఞానులనెంచ భువిని
స్వల్పసంఖ్యగనుందురు వారుజనుల
నడుపుచుందురుగాని యానరులువారి
విలువను గ్రహింపజాలరు తెలివిలేక
యెవ్వరిని లక్ష్యపెట్టక యెపుడునీవు
నెమ్మదిగ నడుపుము కడునెమ్మిఁజూపి. 5

(గీతమాలిక)

దూరముననుండువారు నీతోడనుంద్రు
సర్వశక్తియుతుఁడగు నాసర్వమయుఁడు
ప్రభువు నీచెంతనుండును వాస్తవముగ
నోమహాత్మ! దీవనలెల్ల నొక్కమాఱు
పడుచు నీపైన వర్షముపడెడురీతి
జయముఁగూర్చును నీకెప్డుఁజాలినంత. 6

జూలై 4 వతేది

(అమెరికాస్వాతంత్ర్యము ; స్వామి నిర్యాణము)

(గీతమాలిక)

దట్టముగ గూడి యూరేయి ధరణిఁగప్పి
శవము పైఁగప్పబడు గుడ్డచందమునను
కారు మేఘములు తుదకు వేరుపడుచుఁ
జెదరిపోవుట, గనుమింకఁ బిదపమతిశయముఁ
వింతయగు నీకిరణములు పృథ్విదాకు
ముందులోకము మేల్కాంచు ముందుగాను
పక్షులన్నియు నేకమై పాడసాగు
దారలనుబోలు పుష్పముల్ తలలనెత్తి.
మంచుబిందువులనుగూడి మించిశోభ
యిడును సుస్వాగతము నీకుఁ గడకునపుడు
తమసహస్రదళారవిందములతోడ
విస్తరించినకొలనులు ప్రేమఁజూపి
హృదయపూర్వక స్వాగత మిడునునీకు
మిగుల తేజస్స్వరూపుడ వగుటనీవు
ప్రభువరా! నీకు నెల్లరు భక్తిఁజూపి
వందనములిడుచుందురు ముందుగాను

స్వాగతము నీకు నిపుడు సుస్వాగతంబు
నీదుకిరణము లీనాడు నిజముగాను
స్వేచ్ఛనిచ్చును జనులకు స్థిరముగాను
సూర్యభగవానుఁడా! కడుశోభఁగూర్చి 1

(గీతమాలిక)

వేచియుండెను లోకంబు వెదకెనిన్ను
దేశకాలంబులనుబట్టి తెలివి లేక
కొందఱు గృహములనువీడి, కొందఱుతమ
ప్రాణమిత్రులవీడియుఁ బడయనిన్ను
జింతఁగూరుచు సాగరసీమలందు
నడవిప్రాంతములందును బిడియపడక
చాలశ్రమకోర్చి సిద్ధమైచావునకును
నిన్ను వెదుకంగఁబోసాగి రన్ని దిశల
వారుచేసినకృషికిని ఫలితమిచ్చు
దినముచివరకు నేతెంచెఁ గనఁగవారు
ప్రేమ సేవయుత్యాగము క్రియకు ఫలము
నిచ్చి కార్యసాఫల్యమై మెచ్చదగిన
యట్టియాస్వేచ్ఛ లభియించెఁ గట్టకడకు
స్వేచ్ఛ తేజము ప్రబలమై శిరివిగాను
నీవు వెదచల్లినాడవు నిజముగాను. 2

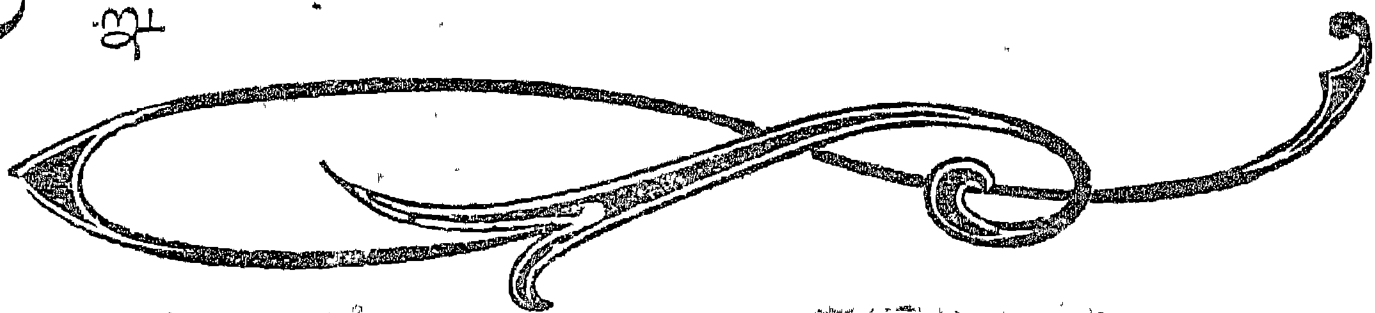
(గీతమాలిక)

నీదుమధ్యాహ్న కాంతిచే నిక్కముగను
లోకమంతయు వెలుగుచు లోకమందు
నుండు దేశములన్నియు నిందుకాంతి
ప్రతిఫలింపఁగఁ జేయుచు వఱలుచుండ
స్త్రీలు పురుషులు నీవైపు చేతులెత్తి
నీకు వందనములఁ జేసి యేకరీతి
నిన్నుఁ గొనియాడువఱకును నిశ్చయముగ
వారి బానిసత్వముపోయి వారికుండు
బంధములు పూర్తిగాఁ ద్రెంపఁబడిన వంచు
దెలిసి నూతనబలముతోఁ దిరిగి క్రొత్త
జీవితము ప్రాప్తమగుటచేఁ జెప్పరాని
సంతసము పొంగిపొరలెడునంతవఱకు
నడ్డులేని నీమార్గమునందు నీవు
కదలిపొమ్మింక ప్రభువరా! ముద మొసఁగుము. 3

సమాప్తము

శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః

ప్రతిజ్ఞా యౌగంధరాయణము

రచయిత

కవిశేఖర, శతావధాని, మధ్వశ్రీ

పల్లె పూర్ణప్రజ్ఞాచార్యులు

గుంటూరు హిందూకళాశాలాసంస్కృతాధ్యాపకులు

★

ప్రకాశకులు :

వేంకట్రామ అండ్ కో.,

ఎడ్యుకేషనల్ పబ్లిషర్సు,

పూర్ణప్రజ్ఞ గ్రంథమాల - ద్వితీయకుసుమము

శ్రీ హయగ్రీవాయనమః

ప్రతిజ్ఞాయౌగంధరాయణము

ఇది

శ్రీ భాసమహాకవి సంస్కృతనాటిక కాంధ్రానువాదము

రచయిత :

కవిశేఖర మధ్వశ్రీ పళ్ళె పూర్ణప్రజ్ఞాచార్యులు

(గుంటూరు హిందూకళాశాల సంస్కృతాధ్యాపకులు)

—: ప్రకాశకులు :—

వేంకట్రామ అండ్ కో.,

ఎడ్యుకేషనల్ పబ్లిషర్సు

బెజవాడ - మద్రాసు

1947

ద్వితీయ ముద్రణము
3000 ప్రతులు

వేంకట్రామ్ అండ్ కో ప్రెస్, ఏలూరు.

సర్వధారినామ సం॥రం

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

విజ్ఞప్తి

(ద్వితీయ ముద్రణమునకు)

తెనాలితాలూకామూల్పూరువాస్తవ్యుఁడు, భూస్వామి ఉదారుఁడు, వృద్ధికాముఁడు నగుమద్భాగినేయుఁడుచిరంజీవి శ్రీ మానూరువేంకటరమణారావు మద్గ్రంథంబులలో నొక్కదానిని ముద్రింప ముచ్చటపడి సాదరంబుగా నా కొసంగినసద్ద్రవ్యముతో నే నీనాటికను 1947 సంవత్సరము మా పూర్ణప్రజ్ఞగ్రంథ మాలలో ద్వితీయ కుసుమముగాఁ దొలుసారి ప్రకటించితిని. భాసమహాకవి యందలి భక్తిచేతనేమి మద్గ్రంథమునందలి గుణలేశముచేతనేమి యనుపదమే యీనాటికను శ్రీఆంధ్ర విశ్వ విద్యాలయమువారు 1950 వ సంవత్సరమునకును, శ్రీ మద్రాసు యూనివర్సిటీవారు 1951 వ సంవత్సరమునకును ఇంటర్మీడియేటు పరీక్షకుఁ బాఠ్యగ్రంథముగా నిర్ణయించి ద్వితీయ ముద్రణావకాశమును వెంటనే కలిగించి మా గ్రంథ మాలను బ్రోత్సహించినందులకు ఉభయ విశ్వవిద్యాలయాధి కారులకును మత్కృతజ్ఞతాపూర్వకాభివందనముల నర్పించు చున్నాను.

నాయందభిమానముంచి యేతన్నాటికాపునర్ముద్రణము నకు రు 650 ఆఱువందలయేఁబది రూప్యముల నాకు విరాళ ముగా నొసఁగిన శ్రీ గుంటూరు రామచంద్రపురాగ్రహార సభవారికి నాధన్యవాదములు.

పై విధమున నాకును మద్గ్రంథమాలకును సర్వవిధములఁ దోడ్పడుచున్న విద్యాధికారులకు, గ్రంథ ప్రకాశకులకు, ఉదారులకు, అభిమానులకు, సహాయులకు, మిత్రులకు నా యభివందనములు.

ఇట్లు

15-10-54 ?

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

విజ్ఞప్తి

మామిత్రులగు శ్రీమాన్ కొమాండూరు కృష్ణమాచార్యుల వారిపీఠికయే భాస, తన్నాటక ప్రాశస్త్యమును బహుభంగుల విశదీకరించుటం జేసి నాభారము చాలవఱకుం దగ్గినను సముదాచారానుసారము రెండువాక్యముల వ్రాయుచున్నాను.

శ్రీమహామహోపాధ్యాయ టి. గణపతిశాస్త్రిగారి యముద్రిత గ్రంథాన్వేషణ కృషిఫలితముగా లభించిన భాసనాటక చక్రమును గాంచుభాగ్యము నాకు రమారమి యిరువదియైదు వత్సరములకుం బూర్వము గలిగినది. అప్పటి తన్నాటకాలోకన జనితానందమే నాకు 'ప్రతిమా, ప్రతిజ్ఞాయౌగంధరాయణ, చారుదత్త, దూతవాక్య, దూతఘటోత్కచ' నాటకాంధ్రీకరణములకు హేతువయ్యెను. ఉత్సాహము కలిగినప్పుడు గ్రంథములు వ్రాయుటయేగాని వానిం బ్రకటించుటయందు నా కంతగా దృష్టియుండెడిదిగాదు. కనుకనే కావ్యాలోక, శతలక్షణ్యాది గ్రంథము లెన్నియో మాతృకారూపమున నింటనే యున్నవి. ఇప్పటికేని కొందఱుమిత్రుల ప్రోత్సాహముతో నెలకొల్పంబడిన మా పూర్ణప్రజ్ఞ గ్రంథమాలలో ఈ ప్రతిజ్ఞా యౌగంధరాయణమును (నాటికను) ద్వితీయ కుసుమముగాం బ్రకటింపం గలిగినందులకు సంతసించుచున్నాను. ఆదరపూర్వకముగాం బీఠికవ్రాసియిచ్చిన యస్మత్ప్రియ మిత్రులకు ధన్యవాదములు. మా గ్రంథమాలయందుం బ్రత్యేకాభిమానముం జూపుచున్న మిత్రులకును, ప్రకాశకులకును, శ్రీ చంద్రికా ముద్రాలయాధిపతులకును నే నెంతయుం గృతజ్ఞుఁడను.

ఇట్లు, గ్రంథకర్త
పళ్లె పూర్ణప్రజ్ఞాచార్యులు.

పీఠిక

ప్రథితయశసాం భాససౌమిల్ల కవిపుత్త్రాదీనాం ప్రబంధా నతిక్రమ్య వర్తమానకవేః కాళిదాసస్య క్రియాయాం కథం బహుమానః.

సూత్రధార కృతారంభై ర్నాటకై ర్బహుభూమికైః
సపతాకై ర్యశో లేభే భాసో దేవకులై రివ.

పైనుదాహరింపఁబడిన కాళిదాసబాణమహాకవుల వాక్యముల వలన భాసుని ప్రతిభావిశేష మూహింప వలసినదే గాని వ్రాయ నలవి గాదు. కవితా ప్రపంచమున కవికులగురుండును, గద్యరచనమున నిరవద్య విద్యాచణుఁడగు బాణుఁడును భాసునియందు సమాన ప్రతిపత్తి గల్గి యుండుట గమనింపఁదగిన విషయము.

1910 యవ సంవత్సరప్రాంతమున మహామహోపాధ్యాయ టి. గణపతిశాస్త్రులవా రీనాటకములను విద్వల్లోకమునకు వెలిఁబుచ్చిరి. అది మొదలుగా భాసకవిని గూర్చియు తత్కృతనాటక త్రయోదశిని గూర్చియు వాదప్రతివాదములు ప్రబలియుండుట పండితులెఱింగినదే. నాటకములు మిక్కిలి సంగ్రహముగా నుండుటవలనను సౌలభ్యాతిశయముగలిగి యుండుటవలనను పూర్వకవికృతములును విస్మృతములు నగునాటకములను రంగస్థలోచితముగా మలయాళమునందలి భరతపుత్త్రు లెత్తి వ్రాసికొనియుందురనియు తజ్జ్ఞులభిప్రాయపడుచున్నారు. ఈ పూర్వకవిభాసుఁడే కానోపు. రచన ననుసరించియు శైలియందలి యార్షభావమునుబట్టియు నీ నాటకములు తప్పక కాళిదాసునకుఁ బూర్వమునఁగల రూపకరంగమును సూచించు చున్నవనుట నిర్వివాదము.

శతానీకపుత్త్రుండగు నుదయనుఁడు క్రీ. వె. 6 వ శతాబ్దము నను ఐదవ శతాబ్దప్రారంభమునను వత్సవిషయము నేలిన వత్సరాజు. ఆకాలముననే భాసుఁడును గలఁడని యొకయభిప్రాయము. మృచ్ఛకటికమునఁగల పాలకుఁడును, మాగధుఁడగు దర్శకుఁడును, ఉజ్జయినీనాథుఁడగు ప్రద్యోతుఁడును సమకాలికులు. చారుదత్తనాటకమే

మృచ్ఛకటికముగాఁ బరిణమించినది. శూద్రకుఁడు క్రీ. శ. 2 వ శతాబ్దమునఁ గలఁడని నిరూపించిరి. పాణిని క్రీ. పూ. 6 లేక 7 వ శతాబ్దప్రాంతములఁ గలఁడని ఐతిహాసకసమ్మతి. భాసుని అపాణినీయ ప్రయోగముల ననుసరించియు, అర్ధకావ్య మగు శ్రీమద్రామాయణముతోఁ దులఁదూఁగఁగల శైలీసంవాదము ననుసరించియు, భాసుని కాలము క్రీస్తునకుఁ బూర్వము 4 లేక 5 వ శతాబ్దప్రాంతము గానోపును.

ఈనాటకములందు సౌలభ్య మనునది ప్రథమగుణము. ఔత్తర కాలికనాటకరంగమునఁ బ్రదర్శనయోగ్యము లయ్యును శబ్దార్థవైచిత్ర్యము గలిగి ప్రాచ్యపాశ్చాత్యఖండములందును నగ్రస్థానము వహించిన కాళిదాసనాటకములు మొదలుగా ప్రదర్శనమున కను కూలములు గానివియును శబ్దార్థాడంబరము గలిగి సుప్రసిద్ధ పాణినీయ ప్రయోగోదాహరణభూతము లగు భవభూతి, మురారి ప్రస్థానముల వఱకును గల శైలీభేదములు భాసునియం దించుకయును గానరావు. ఇంతియ గాక రంగస్థలమున నత్యంతరమణీయములును యామమాత్ర కాలమునఁ బ్రదర్శనార్హములు నగుట యీనాటకములందుఁ గల సామాన్యగుణసంపద. కావున దృశ్యకావ్యము లనుమాట యీనాటకములకే చెల్లినది. ఉత్తరనాటకరంగమున మృచ్ఛకటిక మొక్కటి దక్క తుల్యానుభావము గలనాటకము మచ్చునకైన దొరకదు. పాత్రములగమనిక సినిమారంగమునందువలె నతిశీఘ్ర మగుటయు రసస్ఫూర్తి గల్గి యుండియును పదాడంబరము లేక చర్వణానుకూల మగురీతి నొప్పారుటయును ఈరూపకములందుఁ గలయనన్యసామాన్య ధర్మము. కావున నతిప్రాచీనము లయ్యును బ్రకృతరంగమున కవి యెంతయు ననుకూలము లగుచున్నవి. "ఉదయనకథాకోవిదగ్రామవృద్ధాన్" అను మహాకవిపద్ధతి కనుగుణముగా నీనాటకములం దితిహాసవృత్తము లగు రామభారతకథలే గాక స్వప్నవాసవదత్తాప్రతిజ్ఞాయౌగంధరాయణములం దుదయనకథయుఁ గ్రోడీకరింపఁబడినది. ఆధునికనాటకమందలి పిచ్చివానిపాత్ర యౌగంధరాయణపాత్ర ననుసరించియే వ్రాయఁబడినది. మహావీరచరిత్రమునకు నుత్తరరామ

చరిత్రమునకుఁ గల సంబంధమే, ప్రతిజ్ఞాయౌగంధరాయణస్వప్నవాసవదత్తలకునుగలదనుట విమర్శకసంవేద్యము; రసములును వీర-(కరుణ విప్రలంభగర్భిత) శృంగారము లుభయమునకును సమానమే. పై యుదాహరణముల ననుసరించి యీనాటకము లుత్తరరూపకకర్తలకెట్లు మార్గదర్శకము లయ్యెనో పండితు లూహింపఁ గలరు.

ఈనాటకములందలి యితివృత్తములు ప్రఖ్యాతోత్పాద్యమిశ్ర భేదములు గల్గి రామభారతభాగవత కథాపీఠముల ననుసరించి స్వోపజ్ఞ మగు శైలిభేదముచే నల్లఁబడినవి.

బాలచరితమున శ్రీకృష్ణచేష్టితములును, మధ్యమవ్యాయోగ, పంచరాత్ర, దూతవాక్య, దూతఘటోత్కచ, కర్ణభారోరుభంగములఁ బాండవకథయు, ప్రతిమాభిషేకముల రామోదంతమును, ప్రతిజ్ఞా స్వప్నముల నుదయనేతివృత్తమును, అవిమారకచారుదత్తముల నుత్పాద్యవస్తువులును కూర్పఁబడి కవియొక్క సర్వంకష ప్రతిభాశాలిత్వమును, సర్వరసప్రపంచచంచుత్వమును వేనోళ్ళఁ జాటుచున్నవి. కాళిదాస భవభూతులందును ఇట్టిచతురశ్రనిర్మాణమార్మికతకలదా ? అనియును శంకింప వలసినట్లున్నవి గాదా యీరూపకములు ? ఇవి త్రయోదశ సంఖ్యాత్మికములయ్యును రసపూర్ణములే.

ప్రకృతనాటకమునందలి పాత్రౌచిత్యరసపోషణాదికావ్యగుణములను విస్తరించి వర్ణింపవలయుననిన నుపోద్ఘాతము విస్తరించుటయేగాక పాఠకలోకమున కేర్పడుస్వైరభావముల నరికట్టు ప్రయత్నమువంటి దగునేమో యని యట్టియుద్యమమునుండి విరమించుచున్నాను.

గ్రంథకర్తలగు మధ్వశ్రీ పూర్ణప్రజ్ఞులు సార్థకనామధేయులు, నాంధ్ర విద్వల్లోకమున కతిపరిచితులు నగుట వారిని పాఠకులకుఁ బరిచితులనుగా నొనర్ప యత్నించుట కేవల మనుభవపునరుక్తి యగును. అయినను నూతనవిద్యార్థులకుఁ గొంత యెఱింగించుటయు యుక్తమే. వీరు బాల్యమునందె శబ్దశాస్త్రనిష్ణాతులై యష్టావధాన, శతావధానముల నొనరించి కావ్యనాటకనిర్మాణమున నుభయ

భావలందును బంచాశదధిక గ్రంథముల రచించిరి. శ్రీరామకళ్యాణమే వీరి ప్రథమ ప్రయత్న మగునచో వీరి ప్రతిభావిశేషము చాలవఱకును జెప్పినట్లే యగును. పరిణతదశ నందిన కాదంబరీకవిత యనర్ఘమము గదా. ముద్రిత గ్రంథములగు ద్విపదమేఘసూత్ర కైకేయీ సౌశీల్యాదులాంధ్రుల కదివఱకే సుపరిచితములు. కావ్యాలోక శతలక్షణ్యాద్యనేక గ్రంథము లింకను ముద్రణాలయమును జొఱకున్నవి. భాసుని సాలభ్యాతిశయమునకు మెఱుఁగు వెట్టినట్లున్న దీయాంధ్రీకరణము. స్థాలీపులాకన్యాయముగా ఈ క్రింది శ్లోకమున కాంధ్రీకరణమును బరిశీలింపుఁడు.

శ్లో॥ కాష్ఠాదగ్నిర్జాయతే మథ్యమానాత్ భూమిస్తోయం ఖన్యమానాదదాతి
సోత్సాహానాంనా స్త్యసాధ్యంనరాణాం మార్గారబ్ధాః సర్వయత్నాః ఫలంతి.

అం-1-శ్లో-18

గీ. రాయుచోఁ గట్టెనుండియు రాలు నిప్పు త్రవ్వుచో నీ రొసంగును ధరణి యేని
కా దసాధ్య ముత్సాహుల కేది కూడఁదలఁ నొనర్చ ఫలించు యత్నంబు లెల్ల.

శ్రీయాచార్యులవారు నాకుఁ జిరపరిచితు లగుటయే గాక మిత్రులును గౌరవపాత్రులు నగుటచే వీరి నామస్మరణము నాహర్ష చరిత్రమున వ్యంగముగా నొనరించియుంటిని.

"స్వాదుకాంబరీరసాస్వాదమునను బూర్ణమగు ప్రజ్ఞ వాయని బుధవరులను, శాబ్దికులఁ గావ్యవేత్తల సరసకవుల లాక్షణికులను దలఁతు సలక్షణముగ". (1-7 ఆంధ్రహర్షచరిత్రము)

ప్రస్తుతము పీఠికామిషమున మరల వీరియుత్కర్షమును బరిమితముగాఁ బచరింపఁ గల భాగ్యము నా కొదవించినందులకు కృతికర్తల కెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను. శ్రియఃపతి వీరి కాయురారోగ్యసంపదల నొసంగును గాక యని యభిలషించుచు నింతటితో నాపీఠిక ముగించుచున్నాను.

గుంటూరు,
25—5—47.

కొమాండూరు కృష్ణమాచార్యులు,
Retd.) Lecturer, A. C. College, Guntur.

ఈనాటికయందుండు పాత్రములు

పురుషులు

యౌగంధరాయణుఁడు – వత్సరాజుగారి ప్రధానమంత్రి

సాలకుఁడు }
నిర్ముండకుఁడు } యౌగంధరాయణుని చారపురుషులు

హంసకుఁడు – వత్సరాజునకు నిత్యసన్నిహితుఁడగు పరిచారకుఁడు

బ్రాహ్మణుఁడు – యౌగంధరాయణుని మిత్రుఁడు

కాంచుకీయుఁడు } మహాసేనమహారాజుగారి యంతఃపుర పరిచారికుఁడగు బాదరాయణుఁడు

రాజు – } మహాసేన మహారాజు. వాసవదత్త తండ్రియగు ప్రద్యోతుఁడు

విదూషకుఁడు – వత్సరాజుగారి ప్రియవయస్యుఁడు వసంతకుఁడు

ఉన్మత్తకుఁడు – పిచ్చివేసముతోనున్న యౌగంధరాయణుఁడు

శ్రమణకుఁడు – బౌద్ధసన్యాసివేషముతోనున్న వత్సరాజుమంత్రి

రుమణ్వంతుఁడు – వత్సరాజ సచివుఁడు – శ్రమణకవేషధారి

భటుఁడు – మహాసేన భృత్యుఁడు

గాత్రసేవకుఁడు – వాసవదత్తావాహనమగు భద్రవతికిఁ బరిచారకుఁడు

సాధారణభటులు (ఇరువురు) – మహాసేనుని భటులు.

భరతరోహకుఁడు – మహాసేనుని ముఖ్యమంత్రి

శాలంకాయనుఁడు – మహాసేనుని సచివుఁడు

స్త్రీలు

విజయ – వత్సరాజగృహమున ద్వారపాలిక (ప్రతీహారి)

దేవి – మహాసేనుని పట్టపురాణియగు అంగారవతి.

శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః

ప్రతిజ్ఞా యౌగంధరాయణము

ప్రథమాంకము

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించును)

సూత్రధారుఁడు—

గీ. సేన మెల్లర కిడు మహాసేనుఁ డధిక
బలుఁడు వాసవదత్తోరుభద్రుఁ డెవుడు
వత్సరాజాభిధానుఁ డవార్యశక్తి (1)
రాజితుం డగుయౌగంధరాయణుండు॥

[నడచి తెరవైపు చూచి] ఆర్యురాలా! ఇటువచ్చెదవా ?

[ప్రవేశించి]

నటి:—ఆర్యా ! ఏమి సెలవు ?

సూత్ర:—నటీ ! ఏదే నొక్కదానింగూర్చి గాన మొనర్పుము. నీ గానమ్ముచే రంగస్థలంబు ప్రసన్న మగుడు మేమును నాటక ప్రయోగంబున కుపక్రమింతుము. నటీ ! ఆలోచించుచుంటి వేమి ? పాడెదవా ?

నటి:—ఆర్యా ? బంధుకులంబున నేదో యస్వస్థత వాటిలినట్లు నేఁడు కలఁగంటిని. కానఁ గుశల మెఱింగి వచ్చుటకు నెవరినైనఁ బంపఁ గోరెద.

సూత్ర—అట్లే యొనర్చెదను.

గీ. పురుషు నొక్కనిఁ బంపుదుఁ బూవుఁబోఁడి !
అఖిల మెఱిఁగినవాని హితాభిలాషి

[తెరలో]

సాలకా ! సిద్ధముగా నుంటివా ?

సూత్ర:—

అఖిల మెఱఁగినవాని సీతాభిలాషి
నదిగో యౌగంధరాయణుఁ జంపునట్లు.

[ఇరువురు నిష్క్రమింతురు]

ఇది స్థాపన.

[పిమ్మట సాలకునితో యౌగంధరాయణుఁడు ప్రవేశించును]

యౌగంధరాయణుఁడు:—సాలకా ! సిద్ధముగా నుంటివా ?

సాలకుఁడు:—ఆర్యా ! సిద్ధముగా నుంటిని.

యౌగం:—చాల దూరము పోవలయును జుమా.

సాల:—మహత్తరం బగుస్నేహంబుతోఁ గదా యేలినవారికడ సేవ చేయుచున్నాను.

యౌగం:—ఔను. అట్టిస్నేహంబుగల బలశాలియే గదా పోఁగలఁడు. వలయున

గీ. ఇహ వలయు దుష్కరవుఁ జెయ్యు నెపుడు స్నేహ
 భరితులందునో సత్కార నిరతులందో
 వారిసామర్థ్యమును దైవవశముచేతఁ
 జెడినఁ జెడు లేక యనుకూలపడినఁ బడును. 3

అట్లని నర్మదానదీతీరసమీపవర్తి యగు వేణువనంబు నంటి మూఁడరణ్యంబులు గలవు. వానిలో నాగవనంబునకు రేపు మహారాజుగారు వెడలుదురు. ఈలోపలనే నీవు శ్రీవారిని సందర్శింప వలయుఁజుమా.

సాల:—ఆర్యా ! మహారాజుగారికి మనవి చేయఁదగు విషయంబుల తోడిలేఖయే గదా నన్నుఁ బోనీయకున్నది.

యౌగం:—విజయా !

(ప్రవేశించి)

విజయ:—ఆర్యా! ఏమి సెలవు.

యౌగం:—లేఖను రత్నసూత్రమును త్వరితమ్ముగాఁ గొనిరమ్ము.

విజయ:—చిత్తము (నిష్క్రమించును.)

యౌగం:—సాలకా! నీవీమార్గము నెన్నఁడైనం జూచియుంటివా?

సాల—లేదు. వినియుంటిని.

యౌగం:—ఇదియు మేధావిలక్షణంబె. ఓయీ! ప్రద్యోతుఁడు వనగజప్రచ్ఛాదితశరీరం బగునీలగజంబు నొకదానిఁ గల్పించి మనప్రభువుగారిని వంచింపఁ దలంచుచున్నాఁడని నేఁడు విన వచ్చినది. మహారాజుగారిబుద్ధి యీపాటికే మోసమునఁ బడియుండ దనితలంతును. ఆహా! ప్రద్యోతునకు మా వత్సరాజువలన నెంత భయము! దీనివలన నాతని యక్షౌహిణులకు వత్సరాజుసైన్యముతోఁ బోరఁ జాలమి తెల్లమగును. ఏల యన.

> చ. బల మధికమ్మె కాని నరపాలురుపేదరము కాదు, పెరులుం
> గల రధికమ్ము కాదు నరకాంతులపై ననురక్తు, లందుచే
> ఛలమున వత్సరాజుఁ గొన సాహసి యయ్యెను వీడి యుద్ధవా
> ర్తలు; బల మెంత యున్న ననురాగము లేనిమొదన్ గళిత మౌ.

(ప్రవేశించి)

విజయ:—ఇదిగో లేఖ. రత్నసూత్రము సర్వాంతఃపురజన హస్తంబులనుండి తొందరింపఁబడుచుండె నని రాజమాతగారు సెలవిచ్చిరి.

యౌగం:—విజయా! సర్వాంతఃపురవధూకరస్పృష్టంబు గాని వేరొండు గాని రత్నసూత్రంబు వేగిర మొసంగుఁ డని రాజమాతగారికి మనవి చేయుము.

విజయ:—ఆర్యా! చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

(ప్రవేశించి)

నిర్ముండకుఁడు:—ఆర్యా! సుఖ మగుఁ గాక.

యౌగం:—ఏమీ నిర్ముండకుఁడా?

నిర్ముం:—ఆర్యా! మహారాజుగారిసన్నిహిత పరిచారకుం డగు హంస కుఁడు వచ్చియున్నాఁడు.

యౌగం:—ఏమీ! హంసకుఁడొక్కఁడే వచ్చె ననియా? సాలకా! ఒకముహూర్తంబు విశ్రమింపుము. అవసర మగునేనిఁ ద్వరిత మ్ముగా నైనఁ బోవచ్చును లేదేని విశ్రాంతినైన నందవచ్చును.

సాల:—ఆర్యా! చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

యౌగం:—నిర్ముండకా! హంసకుని దోడ్కొని తెమ్ము.

నిర్ముం:—ఆర్యా! చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

యౌగం:—ప్రభువుగారితో నవినాకృతుం డగుహంసకుఁ డిప్పుడే కాకియై వచ్చెనని వినుటచే నాచిత్త మెంతయుఁ దత్తఱ పడుచున్నది. ఏల యన.

సీ. కబురులం దెల్ప బందుగుల్ కాచి యుండ
పరిగి పరదేశ మిలు సేరుపరున కట్ల
ప్రియమె విందునొ యకట! యప్రియమె విందు
నో కదా యని శంకింప సాఁగె మనసు.

(పిదప హంసకుఁడు నిర్ముండకుఁడును బ్రవేశింతురు)

నిర్ముం:—ఆర్యా! ఇటు — ఇటు.

హంస:—ఆర్యయౌగంధరాయణు లెచ్చట నున్నా రెచ్చట నున్నారు?

నిర్ముం:—వీరే యార్యయౌగంధరాయణులు. సమీపింపుఁడు.

(నిష్క్రమించును)

హంస:—(సమీపించి) ఆర్యునకు సుఖ మగుఁగాక.

యౌగం:—హంసకా! మహారాజుగారు నాగవనంబునకుఁ బోలేదు కదా.

హంస:— ఆర్యా! మహారాజుగారు నిన్ననే నాగవనంబునకుఁ బోయినారు.

యౌగం:—అయ్యో! నిష్ఫలంబుగదా యిక సాలక ప్రేమణము. వంచితుల మైతిమి. ఇఁక నేమైనఁ దిరిగి యాశకలదా? లేక యిప్పుడే ప్రాణములఁ బాయ వచ్చునా?

హంస:—రాజుగారింతవఱకు జీవించియే యున్నారు.

యౌగం:—రాజుగారింతవఱకు జీవించియే యున్నారనుటచే నేలిన వారి కొకపాటియాపద గల్గినట్లు చెప్పినట్లయ్యె. మహారాజుగారు పట్టువడిరా? ఏమి.

హంస:—ఆర్యులు చక్కఁగ నూహించితిరి. అట్లే పట్టువడిరి.

యౌగం:—ఎట్లు. మహారాజుగారు పట్టువడిరా? ఆహా! ఎంత దుష్కరకృత్యంబుం బొనర్చిరి. నేఁటికిఁ బ్రద్యోతుని భాగ్యము ఫలించినది. నేఁటినుండియు వత్సరాజామాత్యుల కసమర్థతయు నపకీర్తియుఁ బ్రకటితంబు లగు. రాఁబోవు ననర్థంబులకు ముందే ప్రతీకారముఁ జింతించునా రుమణ్వంతుఁ డప్పు డెచ్చటకేగెను? ఆయాశ్వికసైన్య మప్పు డెందుండెను? ఏల యన

ఉ. స్వామియెడన్ సరాగ మతిసౌహృదనీతము సత్కులంబు వ్యా
యామపటిష్ఠపూర్వయనుయంబు గుణార్జవయుక్త మాశ్వికస్తోమము లంచ మీ నరులఁ జొచ్చెనో? దురమభూమి యాట న
ల్మెమ్ముల విచ్చెనో? రిపుసమూహ మెదుర్కొనలేమి నొచ్చెనో?

హంస:—మహారాజుగారు సమగ్రయోధబలపరివారు లేని యీయనర్థము మూడకయే పోయెడిది.

యౌగం:—ఏమీ! మహారాజుగారు సమగ్రయోధపరీతులు కారా?

హంస:—ఆర్యా! చిత్తగింపుఁడు.

యౌగం:—మార్గశ్రాంతిచే నీవును బడలియున్నావు. కూర్చుండుము.

ఆలేఖ = యంటు
పరిచ్ఛేదుడు = కేష్టుబడిపేవాడు

ప్రతిజ్ఞాయౌగంధరాయణము

హంస:—ఆర్యా! చిత్తము. (నూర్ఛ్వంశి)

ఆర్యా! చిత్తగింపుఁడు. మన మహారాజుగారు హాయసుఖదాయక మీకాల మని కించిదవశిష్ట యను రేయియందే యనుక రేవుదారిగ నర్మదానదిని దాటి వేణువనంబున నిజకళత్రంబునుంచి యాతపత్రమాత్ర పరిచ్ఛదుండై గజమృగయార్హ్యంబగు బలంబుతో మృగంబుల హాహారావంబులు పిక్కటిల్లు వీథినుండి నాగవనంబునకుఁ బ్రయాణమైరి.

యౌగం:—తరువాత తరువాత.

హంస:—తరువాత సూర్యుఁ డంపవేటుదూరంబున నుండఁ గొన్ని యోజనంబులు నడచి పోవ మదగంధిర పర్వతమునకు గోశమీావలఁ దటాకపంక్తోత్థితమై, యర్ధనిర్మిత, మనశ్శిలా లేపంబుంబలె భీమదర్శనం బగుగజయూథంబు మాదృష్టిపథంబునం బడియె.

నిర్మిత = కూర్పబడిన

యౌగం:— తరువాత తరువాత.

హంస:—తరువాత మనసేనలు తదేకదృష్టితోఁ జూచుచుండ నాగజయూథంబు భయం బుప్పతిల్ల నొక్కెడ గుమిగూడె - అప్పుడీయనర్థంబునకు మూలకంద మగు నొకభటుండు మహారాజుగారిచెంతకు వచ్చెను. ప్రధాన సేనాపతి.

యౌగం:—ఆఁపుము - ఆఁపుము. ఇచ్చటికిఁ గోశమాత్రదూరంబున మల్లికాలతాచ్ఛాదిత శరీరంబుతో నఖదంతశూన్యంబుగ నేకనీలంబగు నొకయేనుఁగు నాకగుపించెనని చెప్పలేదా?

హంస:—ఏమీా! ఆర్యున కంతయు నవగతమే. ఇంత జాగ్రదవస్థయందున్నను ఇట్టియనర్థ ముప్పతిల్లినది గదా.

యౌగం:—ఓయీా! జాగరూకుని కంటెను విధియే బలవత్తరమని యెఱుంగుము. తరువాత తరువాత.

హంస:— తరువాత బభ్రువుగారు నూఱు బంగారునాణెంబు లా నృశంసునకుం బసదనం బిచ్చి యుండఁబవిన నిట్లనియె. హస్తి శిక్షయందు నీలశ్వేతలమతను వను గజసార్వభౌమ మొంకు గల దని తొల్లి చదివియుంటిని. కావున మీరెల్ల రీగజయూ థంబున నప్రమత్తులరై మెలంగునది. నేను వీణామాత్ర ద్వితీయుఁడ నై యాగజేంద్రముం బట్టితెచ్చెదను అని.

యాగం:— అప్పుడు రుమణ్వంతుఁడు స్వామి నుపేక్షించెనా ?

హంస:— లేదు. లేదు. ఏలినవారిని బతిమాలుకొని రుమణ్వదమాత్యుఁ డిట్లు మనవి చేసెను.

రుమ. మహారాజా! ఐరావణాదిగజ గ్రహణంబును దేవరవారి పట్ల సాపపన్నంబు. కాని రక్షణ కళకల్యంబు లగుటం జేసి దేశాం తరంబులు సన్నిహితానరంబులై యుండును. అందును నిర ర్జులు దుష్కులీను లగుననార్యులు నివసింతురు. కావున గజ యూథయోగ్యపదాతివర్గంబుతోనే గాక సమగ్రసైన్యంబుతో మేన మందఱ మట కేగుదమే కాని దేవరవా రొంటరిగ నేగుట సమంజసము కాదు అని.

యాగం:— రుమణ్వంతుఁడు మహాజనసమక్షమునందే మహారాజు గారితో నిట్లు మనవి చేసెనా? అట్లేని యాతనిప్రభుభక్తి నిరుప మనియే తలంతును. తరువాత — తరువాత,

హంస:— తరువాత మహారాజుగారు తన్నట్లు వారించెను రుమణ్వం తుని దనప్రాణంబులపై నొట్టిడుకొని నివారించి నీలవలాహక మనునేనుంగు డిగి సుందరపాటలనామకహయరత్న మధిరో హించి యంబరమణి నభోమధ్యంబు చేరక మున్న యిరువది మంది భటులు వెంట రాఁ బ్రయాణ మైరి.

యాగం:— విజయంబునకా ? — ఛీ, గజగ్రహణకుతూహలంబునఁ బ్రద్యోతునివంచనోద్యమంబు దలంపఁ డాయె. తరువాత — తరువాత.

హాంస:—తరువాత ద్విగుణమాత్రంబుగ మార్గంబు గమించి యొక్కచో సాలవృక్షచ్ఛాయయందు వృక్షసావర్ణ్యంబున దేహనీలిమం బ్రత్యక్షము కనుంగొనరాక తళతళ మెఱయుచు నశరీరనిష్ఠ్యంబులం బోలెం బొలుచు చతుర్దంతములతో నాదివ్యవారణ ప్రతికృతి ధనుశ్శత ప్రమాణ దూరంబున మా కగుపించె.

యౌగం:—హాంసకా! అది దివ్యవారణ ప్రతికృతి గాదు మాసంతాపాకృతి యని నుడువుము. తరువాత — తరువాత.

హాంస:- తరువాత మహారాజుగారు గుఱ్ఱంబు డిగి దేవతాప్రణామం బొనర్చి వీణం గైకొనిరి. అంత నాదివ్యవారణప్రతికృతికి వెనుక గజనిశ్చయంబునం బోలె నొకకంఠీరవంబు గానిపించె.

యౌగం:—సింహమా? తరువాత తరువాత.

హాంస:—తరువాత సింహాన్వేషణార్థమై యమ్మగ్గు దరిగితిమి. అప్పుడు మహామాత్రప్రధానాయుధీయులతో నిండియున్నయాకృత్రిమ వారణంబు మెల్ల మెల్లగా మహీవల్లభు నెదుర్కొనియె.

యౌగం:—తరువాత — తరువాత.

హాంస:—తరువాత మనప్రభువుగారు తనకుం దోడుగా వచ్చిన సత్కుల ప్రసూతు లగు యోధనరుల నామగోత్రపురస్సరముగాం బేర్కొని యోదార్చి యిది యంతయుం బ్రద్యోతుని కపటప్రయోగము. మీ రెల్లరు నన్ను వెంబడింపుండు. నే నిప్పుడే యీప్రద్యోతుని విషమం బగు ఛలప్రయోగంబు నస్మత్పరాక్రమంబుచే సమం బొనర్తు నని నుడివి వెంటనే పర బలంబుం బ్రవేశించిరి.

యౌగం:— పరబలంబును బ్రవేశించెనా? ఏమి చేయును?

గీ. వైరివంచనచే సిగ్గు వడియె, మాని,
సత్వసముపేతుం డెంతయు శౌర్యశాలి
ఒకరుడు శత్రుసన్నిధి నుండె; నింక
నెదిరిబలమును జొరకఁ జేఁ డేమి సేయు ?

తరువాత - తరువాత

హంస - ఆత్మాభిప్రాయానువర్తి యగుసుందరపాటలం బను నా
హాయరత్నంబుపైఁ గ్రీడించువాఁడుం బోలెఁ దనమనంబున
నున్నంతకన్న మిన్నగఁ బరబలంబు నుఱుమాడుచు వైరి
బలంబు బహుళం భగ్నటం జేసి యత్యంతము కాయక్లేశ
మందుచు విషణ్ణనష్టసకలపరివారుండై యేకాకి నగునాచే -
కాదు కాదు - తనచేతనే తాను రక్షించుకొనఁ బడుచుఁ
బగ లంతయు నెడతెగక యాల మొనరించుటం జేసి డస్సి
వైరిప్రహారంబులచే హాయంబు గూల సూర్యాస్తమయసమ
యంబున మనరాజుగారు మూర్ఛిల్లిరి.

యౌగం:—ఏమి ! మనరాజుగారు మూర్ఛిల్లిరా ? తరువాత
తరువాత

హంస:—తరువాత సమీపారణ్య ప్రదేశములనుండి యేజాతియో
తెలియని కొన్నికర్కశవల్లరుల శక్తిం గొలంది పెకలించుకొని
వచ్చి శరీరబంధనమున సామాన్యమానవునట్లు మహారాజు
గారు పరిభవింపఁబడిరి.

యౌగం:—ఏమీ ! మహారాజుగారు పరిభవింపఁబడిరా ?

సీ. మాంసలాత్యంతోన్నతాంసద్వయం బొప్పి
వ్యాయామ సువృథ పర్వములు గల్గి
నాగేంద్రహస్తంబు నగెడునాకృతి గల్గి
తగుదీర్ఘ వర్తులత్వములఁ దనరి
చాపసంస్ఫాలనశస్తహస్తము లొప్పి
వడి వడి శరము లెక్కిడుటఁ దెలిసి
సతతంబు విప్రపూజనశీల మొప్పారి
విహితులఁ గడు గారవించు టెటులఁ

గీ. శ్రీమలయుందున నాలింగనములచేతఁ
బొలుచు మావత్సభూపతిభూరిభుజయు
గళికిఁ దగిలించి మహాశక్తినమతులు
కంకణంబుల నిడుకోట కంకణలను.

హంసకా! తరువాత నెప్పటికి మహారాజుగారికిఁ దెలివి వచ్చినది.

హంస:—ఆర్యా! ఆపాపాత్ముల పని పూర్తియగునప్పటికి.

యౌగం:—అట్లేని అదృష్టంబుచే మహారాజుగారిశరీరమే పరిభూతమయ్యెఁ గాని తేజంబు గాదు. తరువాత – తరువాత

హంస:—తరువాత మహారాజుగారికి స్మృతి వచ్చుటఁ బరికించి యప్పాపు లీతఁడే మాయన్నం బన్న మొనరించె, కటకటా! ఈతండే మాతండ్రి నుసుఱులం బాయంజేసె, అక్కటా! ఇతఁడే నాకొడుకుఁ జక్కాడె, అయ్యో! ఈతఁడే నామిత్రు దుర్గతిపాత్రు నొనర్చె నని వేఱొకతీరునఁ బ్రభువుగారి విక్రమంబునే యభివర్ణించుచు నొక్కమాఱుగా మనతేని నెదుర్కొనిరి.

యౌగం:—తరువాత-తరువాత.

హంస:—తరువాత నాభయం బటులుండ రెండవభయం బొండు తారసిల్లె. ఒండొరుల ప్రోత్సాహంబున వారిలో నొక్కఁడొక యకార్యంబున కొడిగట్టి మనతేని దక్షిణాభిముఖు నొనర్చి కదనవ్యాపారంబునఁ జెదరినతలవెండ్రుకల నిరుపచారంబుగాఁ బ్రోవు చేసి పట్టుకొని కేలం గరవాలంబుఁ దాలిచి దానికిఁ గొంతయుసి యొసంగుటకై వెనుకకుఁ గొంతదవ్వు పరుగెత్తెను.

యౌగం:—హంసకా! ఈవృత్తాంతము కొంతసే పాపుము. అంతలో నేను తెప్పిఱిల్లుదును.

హంస:—తరువాత నానృశంసుఁడు రక్తప్రవాహపంకిలం బగు నమ్మహీతలంబునఁ దనవడిచేతనే కాళ్ళు తడఁబడ జాఱిపడి ప్రతిహతారంభుఁడై తనకత్తియ తనకు మిత్తిగాఁ బ్రాణంబులఁ బాసెను.

యౌగం:—ఈ పాపాత్ముఁడు ప్రాణంబులఁ బోసెనా ? ఆహా !

గీ. పరనృపులచేత నాక్రమింపఁ బడ కుండ
ధర్మసాంకర్య మెంతమాత్రంబు లేక
పాలితం బయి పుడమి తన్నేలుధరణి
పాలుఁ బాలింపుచుండు నాపదలయందు. (8) ౧౦

హంస:—తరువాత నేలినవారిచేఁ దోలుచోట్లనే బల్లెపుఁబోటున మూర్ఛిల్లిన శాలంకాయనుం డనుమహాసేనామాత్యుఁ డప్పుడే తెలిసి 'వల దీసాహసకార్యంబు వలదీసాహసకార్యం' బని యఱచుచుఁ దత్ప్రదేశంబునకు విచ్చేసె.

యౌగం:—తరువాత – తరువాత.

హంస:—అట్లు విచ్చేసిన పదపడి అయ్యమాత్యుండు మనతేనికిఁ దత్కాలదుర్లభం బగుప్రణామంబు గావించి బంధంబులనుండి విడిపించెను.

యౌగం:—మన ప్రభువుగారిని బంధసిర్ముక్తుఁ గావించెనా ? మేలు ! శాలంకాయనా ! మేలు ! దురవస్థ శత్రు నేనియు మిత్రకార్యరంబునకుఁ బురికొల్పును గదా. హంసకా ! ఇప్పుడు నాహృదయంబు వ్యసనంబునుండి యించుక యూఱడిల్లినదవ లెనున్నది. తరువాత నా సజ్జను డేమి చేసెను ?

హంస: —అంత నాప్రద్యోత సచివుండు సాదరంబుగఁ గొన్ని సాంత్వవచనంబుల నూఱడించి దెబ్బలు గాఢముగాఁ దగిలియుండుటచే వాహనంబుపైఁ గూర్చుండఁజాలరని స్కంధశయనంబుపై మనరాజుగారి నుజ్జయినికిం గొనిపోయెను.

యౌగం:—మనతేని నుజ్జయినికిఁ గొనిపోయెనా ! ఇదియే నుండి నే శంకించునదర్థము.

గీ. అపుడె నాతలపోయునవర్థ మిదియ
ఆ ప్రద్యోతుఁ డొండపకార్య మిదియ

ధీరచిత్తుండు కాన నీదృశము లైన
కష్టముల నెట్లొ జీవింపఁ గలిగె నేఁడు. ౧౧

ఇటుపై

శా. ఏరీతిం గను మాప్రభుండు మును లెక్క చేయఁ డాతని, నిం
కేరీతిన్ వినుఁ దత్కువాక్కులు సువాక్కై యెప్డు విన్వీనులన్
పోరే కల్గమి వ్యర్థ పౌరుష నెటుల్ పూనున్ మదిన్, నప్రుఁ డౌఁ
గా రుద్ధుం డొకవేళఁ జెందుతను సత్కారంబొ ధిక్కారమో. ౧౨

(ప్రవేశించి)

ప్రతీహారి:—ఆర్యా! రక్షాసూత్ర మిదిగో

యౌగం:—

గీ. అవసరం బేగ భాగ్యహైన్యమున నాయె
వితగమున పార్థితంబు లీప్రతిసరములు
రణము ముగిసినపై హాయ రాజమునకుఁ
జేయునీరాజనోత్సవ చిహ్నము లటు. ౧౩

ప్రతీ:—ఆర్యా! ఇదిగో రక్షాసూత్రము

యౌగం:—విజయా! ఉంచుము.

ప్రతీ:—రాజమాత కేమని విన్నవింపను?

యౌగం:—ఈలా గని.

ప్రతీ:—ఈలా గనఁగా.

యౌగం:—ఇట్లు,

ప్రతీ:—ఆర్యా! సెలవిండు సెలవిండు.

యౌగం:—(ఆత్మగతము) ఈ వృత్తాంతము దాఁచ శక్యముగాదు. రాజమాత కీవార్తఁ దెలియఁ జేసెదను. (ప్రకాశము) విజయా! మనస్సు గట్టిచేసికొనుము. (చెవిలో నేమో చెప్పును).

ప్రతీ:—అయ్యో! అయ్యో!

యౌగం:—నీవు విజయవు కదా. ధైర్యము వహింపుము.

ప్రతీ:—ఇదిగో పోయెదను. మందభాగ్యురాలను గదా!

యౌగం:—రాజమాతతో రాజుగారు బంధితులైరని యొకేమాటు విన్నవింపకు సుమా. స్నేహదుర్బలంబగు మాతృహృదయంబు నట్టేని రక్షింపవలయు.

ప్రతీ:—అట్లేని ఈ వృత్తాంత మెట్లు విన్నవింప మందురు.

యౌగం:—వినుము.

మ. తొలుదొల్లం బలుసందియంబులకు సుద్బోధంబుగా నెవ్వియో
పలుకంగా వలె యుద్ధదోషముల న్మాపై నామె సందిగ్ధయై
తలపోయం దనపట్టి కయ్యశుభ మాత్మన్ దుఃఖ ముప్పొంగఁగాఁ
గలరూపంబు తెఱంగు నేర్పుమెయి వక్కాణింప నా శక్తితోన్. ౧౪

ప్రతీ:—గ్రహించితిని. (నిష్క్రమించును)

యౌగం:—హంసకా ! నీ వపుడు స్వామితోఁ గూడ నేల పోవైతివి ?

హంస:—దేవా ! నే నప్పుడు మహారాజుగారిని వెంబడించి నాయాత్మను గృతార్థ మొనర్చుకొన నుద్యుక్తుఁడ నైతిని గాని శాలంకాయనుం డీవృత్తాంతమును గౌశాంబీనగరంబునఁ దెలుప నన్నుఁ బంచెను.

యౌగం:—శాలంకాయనుం డిట్లేల చేయును? లాభము లేదను నిరాశతో రాజుగారు పంప మానిన యీవృత్తాంతమును స్వామిభక్తిచే నిటఁ బంపఁ దలంచెనా ? లేక అనురక్తుండగు భటుండు రాజుకడ నుండుట యపాయ మని నిన్నుఁ బరిహరించుటకుఁ గా నిట్లు పన్నియుండునా ?

హంస:—అవును. నన్ను బరిహరించుటకే యట్లు పన్నియుండును.

యౌగం:—లేక – ఆశాలంకాయనుండు గర్వంబుచేఁ దనబుద్ధిసామర్థ్యమును గౌశాంబీజనులకుఁ జాట నెంచెనా ? అదియుఁ గాదేనిఁ దనయుద్యమంబు ఫలించెనని యిట్లానందించు చున్నాఁడా? కానిమ్ము. హంసకా ! నన్నుగూర్చి మహారాజుగా రేమియుఁ జెప్పియుండ లేదా ?

హంస:—ఆర్యా! చెప్పియుండ లేమి? శాలంకాయనుం డట్లు కౌ
శాంబి కేగి యీ వృత్తాంత మెఱింగింపు మని నన్నుఁ బంచిన
పదపడి నేను ప్రయాణము కాఁబోవుచు నేలినవారికిఁ బ్రద
క్షిణంబు గావింప నంతర్బాష్పాకలితలోచనంబులతో నాతో
నేదియో యెక్కువగాఁ జెప్పనుంకించియు స్తంభితకంఠు లగు
టచే మాట రాక కాఁబోలు మహారాజుగారు హంసకా!
హామ్మ. యౌగంధ (సగమనియాఁపెను.)

యౌగం:—హంసకా! నన్నుఁ బేరితో బిలుచుచుంటి నని సంశయిం
పకుము. నిశ్శంకముగాఁ జెప్పుము. ఇయ్యది స్వామివాక్యము
గదా.

హంస:—యౌగంధరాయణుఁ జూడుమనిరి.

యౌగం:—ఉండుము. ఏ మనిరి? తక్కినమంత్రి మండలము నెల్ల
నటుంచి యౌగంధరాయణునే చూడు మనిరా?

హంస:—దేవా! చిత్తము.

యౌగం:—ఇట్టియిక్కట్టు కలుగక మున్నే తగుప్రతీకారము
గావింపఁ జాలని యీయదూరదర్శిని — నిరర్థకముగా నింత
కాలమునుండి రాజాన్న మారగించు నీనిరర్థకజీవనుని — నిరుప
యోగంబుగా నిన్నినాళ్ళనుండి రాచమన్ననల నందుచున్న
యీవ్యర్థుని — నన్నుఁ జూడవలయు నని రాజుగారు తలం
చిరా?

హంస:—చిత్తము.

యౌగం:—అట్లేని మాఱురూపంబుతోడి నన్ను స్వామి చూడఁ
గలఁడు.

చ. అరినగరంబునందో చెఱయందో యరణ్యమునందో లేక దు
ర్భరతర వేదనం దనువుఁ బాసినచోఁ బరలోకమందునో
కరము జయంబుఁ గొంటి నని గర్వితు నాన్నృపు మోసగించుచో
నిగనిజరాజ్యమై భవముఁ జేకొని శ్లాఘ్యతఁ బార్శ్వమందునో ౧౫

(తెరలో)

హా! ప్రాణేశ్వరా! హా! ప్రాణేశ్వరా!

యౌగం:—

క. శోకమున కిదిగో స్త్రీలు ప్ర
తీకార మొనర్తు రిట్లు దీనికె కాదీ
శోకం బగుఁ బో మంత్రుల
ప్రాకట సామర్థ్య హైన్య వర్ణనముల్ గా. (11)

(ప్రవేశించి)

ప్రతీహారి:—ఆర్యా! రాజమాతగారు

యౌగం:—ఏమి? ఏమి?

ప్రతీ:—ఇట్లుమనవిచేయుచున్నది.

యౌగం:—ఎట్లు?

ప్రతీ:—సుహృజ్జనపరిగృహీతుం డగు నా వత్సరాజువృత్తాంత మి ట్లాయెఁ గదా ఇప్పుడు వైరనిర్యాతనంబుకన్నఁ గర్తవ్య మొండేమి యుండును. సుహృజ్జనంబుతో సంప్రతించి నిర్ధా రింపఁ దగును. ఎవ్వఁడు మహాసంకటంబులసైతము కటకటం బడఁడో, ఎవ్వఁడు విషమగతుం డయ్యు వెన్నుదీయఁడో, ఎవ్వఁడు వంచితుం డయ్యు నిర్విణ్ణుఁడు గాఁడో, ఎవఁడు ప్రతి ఘాతంబులసైతము ప్రాణంబులఁ బాయఁడో యట్టిబుద్ధిమం తుని గదా యడుగుచుంటిని. తొలుదొల్త మత్కుమారునకు వయస్యుండవును బదపడి యమాత్యుండవునగు పుత్రికా! మత్పుత్రకుఁ గొనిరమ్ము అని.

యౌగం:—అహా! ఈపూజ్యురాలు రాజకులోచితంబుగా గంభీర ముగఁ బల్కినది. ఈయమ సంభావనను బహూకరింతును. విజయా! నీరముఁ గొని రమ్ము.

ప్రతీ:—అయ్యా! చిత్తము. (నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రవేశించి) ఇదిగో నీరము.

యౌగం:—తెమ్ము. (ఆచమించి) విజయా! పూజ్యురాలకు రాజమాత యేమి చెప్పెను?

ప్రతీ:—పుత్రకా! మత్పుత్రకుఁ గొనిరమ్ము – అని

యౌగం:—హంసకా! ప్రభువుగారే మనిరి?

హంస:—యౌగంధరాయణుఁ జూడుము – అని.

యౌగం:—విజయా!

గీ. రాహుసంగ్రస్తుఁడౌ ద్విజరాజుఁ బోలె
వైరిసంగ్రస్తుఁ డైనయావత్సరాజు
విడిచి పెట్టింప లేనేని బిలువ వలదు
నన్ను యౌగంధరాయణుఁ డన్నపేర. ౧౩

(ప్రవేశించి)

నిర్మండకుఁడు:—ఆర్యా! ఒకయద్భుతకృత్యము జరిగినది: మహారాజుగారి దుర్దైవశాంతినిమిత్తము జరుగుసంతర్పణమున భోజన మొనర్చు బ్రాహ్మణజనంబుఁ జూచి యున్మత్తవేషధారి యగునొకద్విజుండు పెద్దగానవ్వి – 'తినుండు తినుండు మీ యిష్టము వచ్చినట్లు తినుండు. దీన నీ రాజకులంబున కభ్యుదయమే లెం' డని యంతలోనే యంతర్హితుం డాయెను.

యౌగం:—నిజముగా?

(తరువాత బ్రాహ్మణుఁడు ప్రవేశించును)

బ్రాహ్మణుఁడు:— ఇవిగో యున్మత్తవేషధారి యగునాబ్రాహ్మణుఁ డుపయోగించుకొని పనితీరుపై వదలిపెట్టి పోయినదుస్తులు, ఈదుస్తుల ధరించి భగవానుం డగుద్వైపాయనుండు వచ్చి యున్నాఁడు.

యౌగం:—ఎట్లు! ద్వైపాయనుండు వచ్చియున్నాఁడా?

బ్రాహ్మ:—ఔను.

యౌగం:—అట్లేని ఆమహామహుని జూచెదను.

బ్రాహ్మ:—చూడుఁడు.

యౌగం:—ఏమిది రూపాంతరమువలెఁ గన్పట్టుచున్నది. అహా! ఇప్పుడు నాకిప్పుడు స్వామిసన్నిధి కరిగినట్లే యున్నది. ఈయుపకరణంబుల ధరించి రిపునగరంబున నిర్భయంబుగా సంచరింపు మని యుపదేశింపనే కాఁబోలు భగవానుండగు బాదరాయణుఁ డీదుస్తుల నాకుఁ బ్రసాదించినాఁడు.

గీ. మదుపదేశంబు కొలఁది యున్న త్తవేష
మూని యేతెంచె నిప్డు డీమానివరుఁడు
రాజు విడిపింపఁ గలఁ డరిరాజ్యమందుఁ
గాన రాకుండ నడిపింపఁ గలఁడు నన్ను. ౧౮

(ప్రవేశించి)

ప్రతీహారి:—ఆర్యా! రాజమాతగారు "పుత్రకు నొక్కమాఱుచూడఁ గోరెద" నని పలుకుచున్నారు.

యౌగం:—ఇదిగో వచ్చుచున్నాను. ఆర్యా! శాంతిగృహమున నాకై వేచియుండుము.

బ్రాహ్మ:—చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

యౌగం:—హంసకా! నీవు విశ్రమింపుము.

హంస:—చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

యౌగం:—విజయా! ముందు నడువుము.

ప్రతీ:—చిత్తము. (ముందునడుచును)

యౌగం:—ఆహా!

గీ. రాయుచోఁ గట్టెనుండియు రాలు నిప్పు
ద్రవ్వుచో నీరొసంగును ధరణి యేని
శాదసాధ్య ముత్సాహుల కేది కూడఁ
దటి నొనర్ప ఫలించు యత్నంబు లెల్ల. ౧౯

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

ఇది ప్రథమాంకము

శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః

ప్రతిజ్ఞాయౌగంధరాయణము

ద్వితీయాంకము

(తరువాతఁ గాంచుకీయుఁడు ప్రవేశించును)

కాంచుకీయుఁడు:— ఆభీరకా! ఆభీరకా! నీవు పోయి మహాసేన మహారాజుగారి మాటగాఁ బ్రతీహారరక్షకునితో నిట్లు చెప్పుము. వీరు కాశీరాజుగారి యుపాధ్యాయులు. జైవంతి నామధేయులు. దూతకృత్యంబుమీఁద నిట కేఁగుదెంచిరి. ఇమ్మహాత్మునకు సామాన్యదూతలకుం బలెఁ గాక విశేష సత్కార మొనర్చి మంచిబస చూపించుటయే గాక యీ యతిథి యాతిథేయసత్కారంబుల లెస్సగాఁ బడసితినని యనుకొనులాగొనర్పఁ బ్రయత్నించునది. — అని —

ఆహా! ఈలాగునఁ బ్రతిదినమును గోత్రానుకూలంబు లగురాజకులంబులనుండి దూత లేఁగుదెంచుచున్నారు. కాని మహాసేనమహారాజుగా రెవ్వరిని నిరాకరింపరు. ఎవ్వరిని స్వీకరింపరు. ఇది యేమిటో? ఏమి యున్నది. కన్యాదాన విషయంబున దైవమే సమర్థంబు. ఏలయన.

చ. ఎవనికి భార్య కాఁగలదో యీ మనవాసవదత్త యట్టిభూ
ధవుకడనుండి దూత నృపుదండకు రాఁడవు; లేనిచో మహీ
ధవుఁ డిటు దూతలన్ నృపకదంబము సంప వరప్రతీక్షుఁడ
య్యు వరగుణంబులన్ దెలిసియున్ వరు నేటికి నిశ్చయింపఁడో? ౨౦

ఓహో! ఇం దంతఃపురపరిచారవర్గ మందంద యొదిఁగి కొనుటం జేసి మహారాజుగా రిప్ప్రదేశంబున కరుదెంచు చున్నట్లున్నది. ఇదిగో. మహాసేనమహారాజుగారు ఈమహాను భావుఁడు.

గీ. నిబిడ దూర్వాంకుర స్నిగ్ధ నీలమణి వి
భాసిశీతాంగదోన్నత బాహుశిఖరుఁ
డీకనకతాళవనినుండి యేగుదెంచు
శరవణమునుండి వెడలు విశాఖు నట్లు.

(నిష్క్రమించును)

విష్కంభము.

(తరువాత రాజును బరివారమును బ్రవేశించును.)

రాజు:—

చ. మహిపతు లెల్ల భృత్యు లటు మార్గమునందున మత్తురంగమ
ప్రహితపరాగమున్ మకుటభాగము లంట ధరింత్రు గాని యా
మహిమము నాకు మోద మణుమాత్రముఁ గూర్పదు వాగవిజ్ఞతా
మహితుఁడు వత్సరాజు గుణమాన్యుఁడు నన్ బ్రణమిల్ల కుండుటన్.

బాదరాయణా !

(ప్రవేశించి)

కాంచుకీయుఁడు:— మహాసేనులవారికి విజయ మగుఁ గాక.

రాజు:— జైవంతికి బస నేర్పాటు చేసితివా ?

కాంచు:— బస నేర్పాటు చేసితిమి. తగినట్లు సత్కరించితిమి.

రాజు:— మంచిపని చేసితివి. నీవు రాజవంశ్యగుణాభిలాషివి. వచ్చిన పెద్దల మర్యాద చేయుటయే మంచిది. ఇట్లు మాతల వంపిన రాజులలో నెవ్వరు కన్యాప్రదానమున కర్హు లని యెవరి నడిగినను వార లొండొరులయభిప్రాయంబునకో నాయభిప్రాయంబునకో నిరీక్షించు చుందు రే కాని తమయభిప్రాయంబుల నొక్కరును వెల్లడింపరు. (కాంచుకీయునివైపు చూచి) నీ వేమో చెప్పఁ దలఁచువానివలెఁ గాన్పించుతువు.

కాంచు:— మఱేమియు లేదు. కన్యాప్రదానంబును గూర్చి యడుగు కొనుచున్నారు.

రాజు:—సంకోచింపకుము. సంకోచింపకుము. ఈకన్యాప్రదానవిధి సర్వసామాన్యము కదా. నీవు చెప్పఁదలఁచిన దేదియో నిశ్శంకముగాఁ జెప్పుము.

కాంచు:—మహాసేనమహారాజా! నా చెప్పఁదలఁచినది మ తేమియు లేదు. ఇదియే. ఇట్లు ప్రత్యహంబును గోత్రానుకూలంబు లగురాజకులంబులనుండి దూత లేతెంచుచున్నను మహారాజుగారు కొక్కరిని నిరాకరింపరు. ఒక్కరిని స్వీకరింపరు. ఇది యేమిటి? అని.

రాజు:—బాదరాయణా! ఇది వాస్తవమే. వరగుణంబులయం దతి లోభంబునను వాసవదత్తయం దతివాత్సల్యమునను వర నిశ్చయ మొనర్పఁ జాల కున్నాను. నేను వరునియందు

మొదలన్ సత్కులమెంతు నాపయి దయన్ ముఖ్యంబుగా నెన్నెదన్
మృదు వయ్యున్ దయ సారవత్సుగుణ మామీఁదన్ సురూపంబు నా
పిదపన్ గాంతిని, వీని నెన్న గుణాలుభిన్, స్త్రీజనార్థంబె; యా
పిదపన్ వీర్యము నెంతు లేక యది పృథ్విన్ స్త్రీల నె టోము నా. ౨౩

కాంచు:—దేవరవారియందుఁ దప్ప నిప్పుడీసద్గుణంబు లెల్ల నెక్కడ నేని ఒక్కనియందుఁ గాన వచ్చునా?

రాజు:—అందులకే గదా యింతగా విచారించుట.

గీ. తలఁచుగాఁ దండ్రి చేయుయత్నంబుచేతఁ
గన్యకకు సద్గుణుం డైనకాంతుఁ డబ్బు;
తక్కువై భవములమాట దానిదాని
ప్రాక్కృతం బగుసుకృతంబుఁ బట్టి యుండు. ౨౪

కన్యాప్రదానకాలంబునఁ దల్లులు దుఃఖశీల లగుదురు. కాన దేవిని గూడఁ బిలుచుకొని రమ్ము.

కాంచు:—మహాసేనుల సెలవు (నిష్క్రమించును)

రాజు:—అదేమో కాశీరాజు దూతను బంధించినాఁడని వినఁగానే వత్సరాజును బట్టికొన నాచేఁ బంపఁబడిన శాలంకాయను మీఁదికి నాబుద్ధి పోవు చున్నది. ఏమయియుండును. ఇంత దనుక నా బ్రాహ్మణుఁ డావృత్తాంత మేమియుఁ బంప కున్నాఁడు.

గీ. ఏనుఁగులవేఁట యాతని కెపుడు నాట
ఆతనిహృదయంబు సంతతం బంద యుండు ;
కాని తన్నంతుఁ జెల్లరుఁ గాదటంచు
మెండు గా యత్న మొనరించి యుండు వలయు.

(తరువాత సపరివారయై దేవి ప్రవేశించును)

దేవి:—మహాసేనులకు జయ మగుఁ గాక.

రాజు:—దేవీ! కూర్చుండుము.

దేవి:—చిత్తము [కూర్చుండును]

రాజు:—వాసవదత్త యెక్కడ ?

దేవి:—ఉత్తర యనునైతాళికయొద్ద మహతీవీణాభ్యాసంబునకై పోయి యున్నది.

రాజు:—ఏమీ! వాసవదత్తకు గాంధర్వమున నభిలాష జనించినదా?

దేవి:—ఏదే నొక్కపని యుండుట మంచి దని తనచెలియగు కాంచనమాల వీణ నేర్చుకొనుటఁ జూచి తాను గూడ వీణ నేర్చుకొనఁ దలఁచినది.

రాజు:—ఇది బాల్యంబున కుచితమే గదా.

దేవి:—దేవరవారితో నే నొకటి విన్నవింపఁ దలఁచుకొన్నాను.

రాజు:—ఏ మని ?

దేవి:—వీణ నేర్ప నొకయాచార్యుఁడు కావలయు నని.

రాజు:—సన్నిహితవివాహకాల యగువాసవదత్తకు వేఱేయాచార్యుఁ డేల ? భర్తయే వీణ నేర్పును లెమ్ము.

దేవి:—ఆఁ! అప్పుడే నాబిడ్డకుఁ బెండ్లియీడా ?

రాజు:—దేవీ! పుత్రికను ప్రతిదినము ననురూపవరునకు నొసంగుమని మమ్ముఁ బరోధించుచు నిపు డిట్లు పరితపించెద వేల ?

దేవి:—కన్యాప్రదానము నాకభిమతమే గాని పుత్రీవియోగము మాత్రము నన్ను సంతాపపెట్టుచున్నది. అట్లైన ఎవరి కొసంగితిరి.

రాజు:—ఇంకను నిశ్చయము లేదు.

దేవి:—అమ్మాయికి వివాహవయస్సు వచ్చినను నిశ్చయమే లేదా ?

రాజు:—

గీ. ఈయ లే దన్నచోఁ పి గ్గ దేఁగు దెంచు
ఇచ్చితి మటన్నచోఁ జింత హెచ్చు మదికి
ధర్మమునకుఁ బ్రేమకును మధ్యమున నుండి
కూఁతులం గన్నతల్లులు కుందుదు రెట.

ఇప్పు డన్ని విధంబుల మనవాసవదత్త యుత్తమాంమలకుఁ బరిచర్యసేయఁ దగినయీడులో నున్నది. అదియుం గాక కాశీరాజోపాధ్యాయుం డగునార్యజైవంతి దూతగాఁ జను దెంచి తదీయచారిత్రంబుచే న న్నెంతయు లోభపెట్టుచున్నాఁడు. (తనలో) దేవి ఏమియు బదులు చెప్పదు. కన్నీరు గార్చుచుఁ గలఁతఁ జెంది యున్నది. వరనిశ్చయ మేమి చేయఁగలదు. కానిమ్ము. ఈయమకు నాయభిప్రాయ మెఱిఁగింతును.

(ప్రకాశము)

అస్మదీయసంబంధాభిలాషులై రాజులు వచ్చినట్లు దూతల వలన వినుచున్నాము.

దేవి!—ఇది యంతయు నిప్పు డేటికి ? ఎవరి కొసంగినచో సంతాప మొందమో యట్టివాని కొసంగుడు.

రాజు:—ఆహా! ఎంతసులభముగాఁ బల్కితివి. తరువాత నేమైన మూఁడినచో నన్నుపాలంభించుటకా? వినుము.

గీ. వచ్చిరి మదీయసంబంధవాంఛఁ గాశి
రాజు, మైథిలమగధసౌరాష్ట్రనృపులు
వంగపతి, శూరసేనుండు, వరగుణాఢ్యు
లిం దెవఁడు పాత్రుఁడో, పుత్రి నీయఁ జెపుము. 23

(ప్రవేశించి)

కాంచుకీయుఁడు:—వత్సరాజు.

రాజు:—వత్సరాజా?

కాంచు:—మహాసేనమహారాజా! అనుగ్రహింపుము. అనుగ్రహింపుము. ప్రియవచననివేదనత్వరచే సముదాచారంబు పాటింప మఱచితిని

(నేలపైఁ బడును)

రాజు:—ఏమీ! ప్రియవచనమా?

దేవి:—[లేచి] ఆర్యపుత్రా! జయము. (అని పోఁబోవును)

రాజు:—(హర్షముతో) దేవీ! ప్రియవచనాకర్ణనమునకు నీవు పరిహార్యురాలవు గావు. కూర్చుండుము.

దేవి:—ఆర్యపుత్రుని సెలవు. [కూర్చుండును]

రాజు:—బాదరాయణా! లెమ్ము. లెమ్ము. సంకోచింపక చెప్పుము.

కాంచు:—(లేచి) పూజ్యులగుమనశాలంకాయనామాత్యులు వత్సరాజును బట్టుకొనిరి.

రాజు:—(హర్షముతో) ఏమంటివి?

కాంచు:—పూజ్యులగుమనశాలంకాయనామాత్యులు వత్సరాజును బట్టుకొనిరి.

రాజు:—ఉదయనునా?

కాంచు:—అవును.

రాజు:—శతానీకుని పుత్రుని ?

కాంచు:—నిజముగా.

రాజు:—సహస్రానీకుని మనుమని ?

కాంచు:—అతనినే.

రాజు:—కౌశాంబీపురాధీశుని ?

కాంచు:—స్పష్టముగా నాతనినే.

రాజు:—గాంధర్వవిద్యాధనుని ?

కాంచు:—అతని నట్లే చెప్పుదురు.

రాజు:—వత్సరాజునే గదా ?

కాంచు:—చిత్తము. వత్సరాజునే.

రాజు:—అట్లని యౌగంధరాయణుఁడు కాలధర్మ మొందెనా ?

కాంచు:—లేదు. కౌశాంబీనగరమున నున్నాఁడు.

రాజు:—అట్లని వత్సరాజును బట్టుకొన లేదు.

కాంచు:—మహారాజ! నామాట నమ్ముఁడు.

రాజు:—

ఉ. నమ్మఁగఁ జాల నే నుదయనగ్రహణంబును జేయఁ జెప్ప హ
స్తమ్ముల మందరాచలము దర్పసమగ్రతఁ ద్రిప్పినట్లు; యు
ద్ధమ్ముల వైరు లాన్నృపునుదగ్రపరాక్రమ ముగడింత్రు క
ర్ణమ్ములఁ జొచ్చుఁ దత్సచివరత్నముమంత్రమహాప్రభావముల్. ౫౨

కాంచు:—మహారాజా! అనుగ్రహింపుము. వృద్ధుండ నదియుంగాక బ్రాహ్మణుండ. ఏలినవారియెదుట నెన్నఁడును దబ్బఱలాడి యుండ లేదు.

రాజు:—ఆఁ. అవును నీవిదివఱకెన్నఁడును దబ్బఱలాడ లేదు. అట్లని శాలంకాయనుం డేపియుదూత నిట కంపెను ?

కాంచు:—దూత నెవ్వనిం బంప లేదు. జవాతిశయంబు గల ఖరరథం
బుపై ముందుభాగమున వత్సరాజుం గూర్చుండం బెట్టుకొని
శాలంకాయనామాత్యుండు తానే వచ్చెను.

రాజు:—అలాగా? అహో! అట్లేని ఇంక మన సైనికులెల్లరుం గతశ్రమం
బుల విచ్చిసుఖంబుగా విశ్రమింప వచ్చును. నేఁడు మొదలుకొని
సామంతరాజు లేతద్భయంబు లేమిం జేసి నాకడకుం బ్రచ్ఛన్న
ముగా దూతల నంపుట మాని నిర్భయంబుగా నుండవచ్చును.
వేయేల నేఁడు గదా నేను మహాసేనుండ నైతి. (18)

దేవి:—ఏమీ అమాత్యుండు కొనివచ్చెనా?

రాజు:—కొనివచ్చెను.

దేవి:—ఇతనికొఱకే గదా మనవాసవదత్త నేరికి నొసంగం దలంప
కున్నాము.

రాజు:—ఈతండు నాకు యుద్ధమున గెలుచుకొన్న శత్రువేయైనను
గుణసంపన్నుండగుటఁ బట్టి నీతనికే యీయం దలంచితిని.
బాదరాయణా! శాలంకాయనుం డెక్కడ?

కాంచు:—భద్రద్వారమున విడిసి యున్నాఁడు.

రాజు:—పొమ్ము. యువరాజోచితగౌరవంబుతో వత్సరాజప్రధానం
బుగా నమాత్యుని ప్రవేశపెట్టుమని ముఖ్యామాత్యుం డగు
భరతరోహకునితోఁ జెప్పుము.

కాంచు:—ఏలినవారి సెలవు. (పోవును)

రాజు:—బాదరాయణా! ఇటు రమ్ము.

కాంచు:—ఏమి సెలవు?

రాజు:—వత్సరాజును జూడ వచ్చుపౌరుల నెవ్వరిని వారింప వలదు.

క. ఇతనిన్ మద్రిపు శౌర్య
శ్రుతపూర్వున్ బౌరజనము చూచుం గాతన్
క్రతు సంయుతంబు నంతః
స్థితరోషము సైనికాదమసింగముం బోలెన్. ౨౯

కాంచు:— చిత్రము. అక్క. (నిష్క్రమించును)

దేవి:— ఈ రాజకులంబున నెక్కు లభ్యుదయంబు లనుభూతంబు లయ్యెఁ గాని యార్యపుత్రున కింతటి ప్రీతిభాజనం బొండేయుఁ గాదని తలంతును.

రాజు:— నేనును వత్సరాజగ్రహణసదృశం బగుప్రియవార్త నిదివఱకు విన్నట్లే నిఁ దలఁపను.

దేవి:— వత్సరాజా ?

రాజు:— అవును.

దేవి:— పెక్కు రాజకులంబులు మనసంబంధముఁ గోరి వచ్చియున్నట్లు విని యున్నాను గాని యీతఁ డొకమాత నేనియు నిదివఱకుఁ బంపి యుండ లేదు.

రాజు:— మహాసేనుండ నని యేనియు నన్నితఁడు లెక్క సేయఁడు. ఇఁక మనసంబంధమును గోరునా ?

దేవి:— లెక్క సేయఁడా ? అక్క బాలుఁడా ? లేక మూర్ఖుఁడా ?

రాజు:— మూర్ఖుఁడు కాఁడు — బాలుఁడే.

దేవి:— అతని నేది యింత గర్వింపఁ జేయుచున్నది ?

రాజు:— ఏదియా ? వినుము. సుప్రసిద్ధరాజర్షి విరాజితంబును వేదాక్షరసమ్మిళితమహాభారతప్రతిపాద్యము నగుభరతవంశ మీతని నింత గర్వింపఁజేయు చున్నది. వంశపరంపరాయాత మగు గాంధర్వవేద మీతని కింత కావరము గలిగించుచున్నది. వయోనురూపం బగురూప మీతని నింతగా విభ్రమింపఁ జేయు చున్నది. ఎట్లో యేర్పడినపౌరానురాగ మీతని నింత విస్రంభపాత్రుఁ గాఁ జేయుచున్నది.

దేవి:— అక్క నభిలషణీయగుణంబులు గదా యీవరగుణంబులు. ఈతఁ డేగుణంబుచే దోషి యయ్యె ?

రాజు:— దేవీ ! ఏమీ ! ఆశ్చర్యము లేనిచోట నాశ్చర్యపడెదవు. చూడుము.

గీ. గడిపాదలో నిడినయగ్ని గతి నిరంకు
శంబుగా ధాత్రి నంతట సంచరించి
శాసనం బన్నదీయ ముజ్జ్వలిత మయ్యు
సమసిపోయెడు నితనిరాజ్యంబునందు. 30

(ప్రవేశించి)

కాంచు:— ఏలినవారికి జయ మగుంగాక. దేవరవారి యానతిచొప్పున యువరాజసత్కారముతో శాలంకాయనామాత్యులు నగరంబుం బ్రవేశించి యేలినవారితో నిట్లు మనవి చేయుచున్నారు. ఇదిగో భరతకులోపభుక్తంబును వత్సరాజసంక్రాంతంబు నగు ఘోషవతి యనుదర్శనీయం బగువీణారత్నంబు. మహాసేను లిద్దాని స్వీకరింప వలయును - అని - (వీణను జూపును)

రాజు:— జయచిహ్నముగ దీనిం బరిగ్రహించితిని. (వీణను గొని) ఆఘోషవతి యియ్యదియే కాంబోలు. ఇది

గీ. శ్రవణసౌఖ్యద మధుర నిస్వరరక్త
నఖశిఖరఘృష్టతంత్రీసునాద యైన
వీణ ఋషివాక్యగతమంత్రనివ్యయాలెం
గైవసముఁ జేసికొను బన్నుఁ గరులమనసు. 31

ఎందేనియు సమరసముపార్జితంబు లగురత్నంబు లిష్టానుభవంబుచేఁ బ్రీతిజనకంబులగు. ఇవ్వీణయే నాకోమరుల కొసంగుదు మన్న -

గీ. అర్థశాస్త్రగుణాభిజ్ఞుఁ డంతె నాదు
బాలకుఁడు జ్యేష్ఠుఁ డైనగోపాలకుండు;
బాలకుఁడు ద్వితీయుం డనుపాలకుండు
హరిగాంధర్వమాషి, వ్యాయామతోషి. 32

ఎవ్వారి కొసంగిన నిదిసార్థకం బగు? దేవీ! వాసవదత్త వీణ నభ్యసించు చున్నది గదా!

దేవి:— అభ్యసించు చున్నది.

రాజు:— అట్లని ఈవీణను మనవాసవదత్త కిమ్ము.

దేవి:—ఇప్పుడే వాసవదత్త వీణియమాట యెత్తిన నున్మత్తురాలగు చున్నది. ఈవీణ యొసంగితిమేని మఱింత యున్మత్తురాలగును.

రాజు:—ఆడుకొన నిమ్ము — ఆడుకొన నిమ్ము — అత్తగారింట నిట్టివి సులభంబులు గావు గదా. బాదరాయణా! వాసవదత్త యెక్కడ?

కాంచు:—అమాత్యునియొద్దఁ గూర్చుండి యున్నది.

రాజు:—వత్సరా జెక్కడ నున్నాఁడు?

కాంచు:—కాళ్ళకు సంకెలలు తగిలించుటచేతను కాయంబునఁ బలు గాయంబులచేతను డోలికమీఁద మధ్యమగృహంబునఁ బ్రవేశ పెట్టఁ బడియున్నాఁడు.

రాజు:—ఛీ! ఎంతకష్టము. కాయంబునఁ బలుగాయంబులా? ఇయ్యది యస్థానప్రయుక్తపరాక్రమదోషము. అన్యముగాదు. మహోఘాతుకుఁడు గదా యిట్టిపట్ల నుపేక్షించువాఁడు. బాదరాయణా! నీవు పోయి భరతరోహకునితో వత్సరాజునకు వ్రణచికిత్సఁ గావింపు మని చెప్పుము.

కాంచు:—ఏలినవారి సెలవు.

రాజు:—ఇదిగో యిటు రమ్ము.

కాంచు:—ఇదిగో వచ్చితిని.

రాజు:—ఆతని కెందుఁ గోర్కెయో యెఱింగి సబహుమానముగా దానిని దీర్చునది. ఆకారమును బట్టియే యాతని ప్రీతివిషయంబుల నారయ వలయు. అతిక్రాంతసమరప్రస్తావనల నాతని ముందు తేరాదు. క్షతాదులపట్ల వృద్ధసముదాచారంబుగా మంగళాశీర్వాదము గావింపవలయును. కాలానుగుణము లగు కైవారంబులచే మర్యాద చూపు చుండ వలయును.

కాంచు:—చిత్తము [నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రవేశించి] మహాసేన మహారాజా! జయము. వత్సరాజునకు దారియందే వ్రణ

చికిత్స గావింపఁ బడెను. రెండవసారి చికిత్సకు నింకను వేళ కాలేదు. ఇప్పుడు సూర్యుఁడు నడిమింటనే యున్నాఁడు.

రాజు:—ఆవీరమాని యిప్పు డెచ్చట నున్నాఁడు ?

కాంచు:—మయూరయష్టిసౌధముముఖభాగమున నున్నాఁడు.

రాజు:—అయ్యో ! కష్టము. ఈప్రదేశము వాసయోగ్యము కాదు. ఎండ తగులకుండుటకై మణిభూమికయందుఁ బ్రవేశపెట్టుమని చెప్పుము.

కాంచు:—చిత్తము [నిష్క్రమించి తిరిగి ప్రవేశించి] ఏలినవారిసెలవు ప్రకారమంతయు నొనర్చితిని.

శ్రీభరత రోహకామాత్యులు దేవరవారిని సందర్శింపఁ గోరుచున్నారు.

రాజు:—ఓహో ! ఆలాగా ? వత్సరాజు నిట్లు సత్కరించుట యాతని కెంతమాత్రము నిష్టములేదు. వత్సరాజ పరిగ్రహణ మైత్రీయ నీతిపరిశ్రమ ఫలితమే కాన నీతని మన్నింప వలయును. నేనే యాతని నొప్పింతును.

దేవి:—సంబంధము నిశ్చయించితిరా యేమి ?

రాజు:—ఇంతవఱకు నిశ్చయింపలేదు.

దేవి:—అప్పుడే తొందరలేదు. ఇంకను మనవాసవదత్తబాలికయేగదా.

రాజు:—నీయిష్టప్రకారమే కానిమ్ము. నీ వంతిపురమున కరుగుము.

దేవి:—చిత్తము. [సపరివారయై నిష్క్రమించును]

రాజు:—(ఆలోచించి)

చ. ఉదయనుతోడివైరమితఁ డుగ్రతఁ డొనని యయ్యెఁ దొల్లి యా
పదపడి పట్టితే నితనిపట్టున మాధ్యమవృత్తి నుంటిఁ బో
కదనమునం దితండు బలుగాయములం దిసె, నుండె దుసితిన్
బ్రదుకునొ ? లేదొ ? యంచు విసవచ్చుటఁ జిత్తము తత్తరించెడిన్.

[ఇరువురు నిష్క్రమింతురు]

ఇది ద్వితీయాంకము

శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః

ప్రతిజ్ఞాయౌగంధరాయణము

తృతీయాంకము

(సిరప వెఱ్ఱివాని వేషముతో విదూషకుఁడు ప్రవేశించును)

విదూషకుఁడు:—[పరికించి] ఏమీ యీమాయ. ఈ దేవకులమునందు నామోదకమల్లిక నుంచుకొని దక్షిణామాషకంబుల లెక్కపెట్టి మూట గట్టుకొని మరల వచ్చి చూతును గదా నామోదక మల్లిక యిందుఁ గాన రాకున్నది. [ఆలోచించి] ఆఁ — ఏమిది ఈ యవలక్ష్ముండు కాఁజేసె నందుమా? ఈతఁ డొక్కమోదకంబుతోనే తృప్తిఁ జెంది నావెంట నైనను రాఁడు. కుక్క లేమైన వచ్చి నోటఁగఱచుకొని పోయె నందుమా? ప్రాకారమ్మొకతయు నున్నతంబు గాన వాని కిట మసలుట కేనియు నవకాశము లేదు. లేనిచోఁ బల్లికు లేమైనఁ జాపలంబునఁ గొనిపోయి రనుకొన్న నదియును బొసఁగదు. వారక్షితభక్తులు గాన ఈమోదకము నభిలషించరు. కానిచో నొకవేళ నేనే నోటఁ బెట్టికొంటి నేమో? ఇది యెట్లు తెలియును. కానిమ్ము ఆఁ — తెలిసినది. ఒక్కపనిచేసి చూచెదను. ఇప్పు డొకమాఱు త్రేంచి దానిగంధముచే నీమోదకంబును నేనే తింటినేమో తెలిసికొందును గాక. హీ హీ — పూరింపఁబడిన వరాహవస్తివలె నుత్తగాలినే విడుచుచున్నాను. అట్లని దీని నెవరు తీసికొని యుందురు. లేక యీ శివ్వుఁడే నా లోహితకాత్యాయనికడ నున్నది నాదేయని తలంచి తానే యొకవేళఁ దీసికొని యుండునా? (నిరూపించి) కాదు — కాదు — ఈ బ్రహ్మచారి గాఁడు త్తవేషధారిగా నున్నాఁడు. మోదకంబుపై నాసచే దుండగ మేమైనఁ జేసి యుండునేమో. కానిమ్ము మఱల వెదకెదను. ఓహో! ఎంత పొరపాటు. ఒడిలోనే యుంచుకొని యూరెల్ల వెదకుచున్నాను. ఇదిగో నామోదకమల్లిక మీశ్వ

దని కాళ్ల ముంగలనే యున్నది. వేగిర మేఁగి చేకొందును. స్వామీ! నా మోదకమల్లకమిమ్ము. మోదకమల్లకమిమ్ము. స్వామీ! నీవుగూడ దొంగవనిఁ జేయుదువా? అయ్యో! ఎంత మోసపోతిని. ఇయ్యది గోడమీఁదిచిత్రలేఖనము గదా. సంతాపాంధకారములో నామోదకమల్లకము గానరాకున్నది. కానిమ్ము — కానిమ్ము — చేతులతోఁ దడవి చూచెదను. తడవిచూచి బల్లే కిల్లుకా! మేలు మేలు. స్వామీ! ఈ యుక్కవరత. ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము. చేతులతోఁ దుడిచిన కొలఁది మఱింత యెక్కువగా మెఱయుచున్నది. కానిమ్ము. నీళ్ళతోఁ దుడిచి చూచెదను. ఇచ్చట నీరమెందుదొరకునో? ఇదిగో శుద్ధజలాన్వితంబగు తటాకంబు. ఇచ్చటికే వెళ్లెదను. శివా! నీవు గూడ నావలెనే యీ మోదకమల్లకంబున నిరాశుఁడ వగుదు.

(తెరలో)

మోదకంబులారా! మోదకంబులారా! హీ హీ హీ —

విదూ:— ఈ పిచ్చివాఁడు నామోదకమల్లకంబు చేకొని నవ్వుచు నఱుగుతోఁగూడిన మలినంబగు వర్షాకాలరథ్యోదకంబువలె నిటే వచ్చుచున్నాఁడు. నిలు నిలు ఉన్మత్తకా! నిలు నిలు, కఱ్ఱచే నొక్కేటున నీపుత్తెఁ బగులఁ గొట్టెదను.

[పిదప నున్మత్తుఁడు ప్రవేశించును.]

ఉన్మ:— మోదకములారా! మోదకములారా! హీ హీ హీ

విదూ:— ఉన్మత్తుఁడా! నామోదకమల్లకంబు నా కొసంగుము.

ఉన్మ:— ఏమి మోదకంబులు. ఎక్కడి మోదకంబులు. ఎవరి మోదకంబులు! ఈమోదకంబుల వదలిపెట్టవలయునా? లేక దాఁచవలయునా? లేనిచోఁ దినవలయునా?

విదూ:— తినను దినరు. వదలిపెట్టను వదలిపెట్టరు.

ఉన్మ:—ఇదిగో నానాలుక తినవలయునని లొట్టలు వేయుచున్నది.

విదూ:—ఉన్మత్తకా! నామోదకమల్లకంబుఁ గొనిరమ్ము. ఇతరుల వస్తువుల నాసించి పట్టుపడకుము.

ఉన్మ:—ఎవరురా ననుఁ బట్టుకొనువారు? నాప్రాణము పోయినను నేను వీని వదలుదునా? ఈ మోదకంబులే నన్ను రక్షించును.

ఎవరురా ననుఁ బట్టునీపాటివారు
ఎవరురా ననుఁ బట్టునింతసాహసులు
కోపాన ననుఁ బట్టుకొందురు గాక
కాపాడ నీమోదకంబులు లేవె?
వివిధరూపములతో విలసిల్లు నివియె
అవసరంబుల నాకు ననుకూలపడును.
కాలవశంబుచేఁ గడు వాసియున్నఁ
జాలుఁబో నా ప్రాణసంరక్షకివియె.
ఎవరబ్బసొమ్మని యిమ్మందు వీని
అవుర సొమ్మిచ్చి నే నంగడిఁ గొంటి.

విదూ:—ఓ ఉన్మత్తకా! నామోదకమల్లకము నా కొసంగుము. దీని ప్రత్యయమున నే నుపాధ్యాయకులమునకుఁ బోవలయును.

ఉన్మ:—నేనును దీని ప్రత్యయమున నూఱామడలదూరము వెళ్ళవలయును.

విదూ:—నీవు నూఱామడలదూర మేఁగుట కైరావతమవా యేమి?

ఉన్మ:—అవును. నే నైరావతమనే. కాని నాపై దేవరా జెక్కుడు. ఎక్కినచో నాయనను గూడఁ గొనిపోదును. కాని ఇంద్రుఁడు పాదపాశికలచే బంధింపఁ బడినాఁడఁట. ఇదిగో యిప్పుడే ధారానిగళంబు లగునీమొఱపుఁ గొరడాలచేఁ జావమోది. బెడిదంపుసుడిగాడ్పులచే నీబంధంబుల ఛిన్నభిన్నం బొనర్చెదను.

విదూ:—ఉన్మత్తకా! నీవు నామోదకమల్లకము నాకీయవా? ఈయ
నిచో నేడ్తును.

ఉన్మ:—ఏడువు మేడువుము. మొత్తుకొనుము.

విదూ:—చంపుచున్నారో చంపుచున్నారు.

ఉన్మ:—నేనును ఏడ్తును - ఇంద్రుని బంధించిరో యింద్రుని బంధిం
చిరి.

విదూ:—చంపుచున్నారో చంపుచున్నారు.

(తెరలో)

భయపడకుము - భయపడకుము - బ్రాహ్మణోపాసకా
భయపడకుము.

విదూ:—(సంతోషముతో) చంద్రుఁడురాఁగానే సర్వనక్షత్రములును
వచ్చినవి. బ్రాహ్మణ్యము విషాదకరము. ఈహామాత్రికుఁడౌ
శ్రీమణకుఁడభయమీయవలసె. (తరువాత శ్రీమణకుఁడు
ప్రవేశించును.)

శ్రీమ:—భయపడకుము భయపడకుము - బ్రాహ్మణోపాసకా! భయ
పడకుము. ఇక్కడ నెవరెవరున్నారు? ఏల దుఃఖించెదరు?

విదూ:—ఏమీ! ఈశ్రీమణకుఁడు ద్వారపాలకవృత్తి ననుభవించు
చున్నాఁడే. అయ్యా! శ్రీమణకా! ఈ యున్మత్తకుఁడు
నామోదకమల్లకంబుఁ గొని యీయకున్నాఁడు.

శ్రీమ:—ఏదీ మోదకము చూచెదను.

ఉన్మ:—శ్రీమణకా! ఇదిగో చూడుము చూడుము

శ్రీమ:—థూ - థూ -

విదూ:—అయ్యో! ఛీ - ఈయున్మత్తకునిచేతిలో ఈహామాత్రికుం
డగు శ్రీమణకుండు థూత్కార మొనర్చినాఁడు. నిర్భాగ్యుండ
నగునే నిదివఱ కేమి చూచితినో యంతే.

శ్రమ:—ఓయి యున్మత్తోపాసకా ! కస్తూరికాఫేన పాండురంబులును బహుపిష్టసమృద్ధంబులును గోమలంబులు నగునీమోదకంబుల నిచ్చివేయు మిచ్చివేయుము. వృథాగాఁ దిని క్షయోన్ముఖుండవు గాకుము.

విదూ:—ఎంతకష్టము. మోదకంబు లనుకొని కలులకు వాలకై యాశించితిని.

శ్రమ:—ఓ ఉన్మత్తోపాసకా ! ఇచ్చివేయు మిచ్చివేయుము. లేనిచో నిన్ను శపింతును.

ఉన్మ:—శ్రమణకా ! అనుగ్రహింపు మనుగ్రహింపుము. భగవానుఁడా ! నన్ను శపింపకు శపింపకు. తీసికొనుము తీసికొనుము.

శ్రమ:—బ్రాహ్మణోపాసకా ! నాశకిని జూచితివా ?

విదూ:—ఈయున్మత్తకుఁ డిహామాత్రికుం డగుశ్రమణకుని శాపంబునకు వెఱచి భయభయంబుగఁ జాఁచఁబడిన కొనవ్రేలిపై మోదకమల్లిక ముంచుకొని నిలువఁబడియున్నాఁడు. ఓఉన్మత్తకుఁడా ! నామోదకమల్లిక మిమ్ము.

శ్రమ:—ఈమోదకంబులచే స్వస్తివాచన మొనర్తురు గాక మీరు గూడ నిటు రండు ఇటు రండు.

విదూ:—హీ - హీ నామోదకంబులచేతనే నేను స్వస్తిచెప్పవలయునా ? నేను నొకగృహస్థునికడనుండి ప్రతిగ్రహంబుగా వీనిని గొంటిని. కావలయునన్న నవి మీకు నుపాయనంబు లగుఁ గొండు. పాత్రు లగుటయ కొసంగుటచే నవి సమృద్ధంబులే యగును. ఈయున్మత్తకుఁ డగ్నిగృహంబున కెదురుగా నేఁగుచున్నాఁడు. ఇప్పుడు మధ్యాహ్నమాయెను. పూర్వాహ్ణమందే యీప్రదేశంబు నిర్జనం బగును. నేను నిప్పుడీదక్షిణామోదకంబుల దాటిలో నొకయింటఁ బెట్టి వెళ్ళుదును. ఒకనికి శాటితో నవసరము: మఱొకనికి మూల్యముతోఁ బని.

(అందఱు నగ్ని గృహము ప్రవేశింతురు)

యౌగం:—వసంతకా ! ఈయగ్నిగృహంబున నెవరును లేరు గదా

విదూ:—లేరు. ఇయ్యది నిర్జనముగనే యున్నది.

యౌగం:—అట్లైన మీ రిరువురు నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొనుఁడు.

ఇరువురు:—అట్లే. (కౌఁగిలించుకొందురు)

యౌగం:—కాని మీ రిరువురుఁ దుర్వ్యాపదిశ్రములరు. కూర్చుండుము కూర్చుండుము.

ఇరువురు:—చిత్తము. (అందఱును గూర్చుండెదరు)

యౌగం:—వసంతకా ! నీవు స్వామిని జూచితివా ?

విదూ:—ఆఁ ! చూచితిని.

యౌగం:—అయ్యో ! ఎంతకష్టము. రాత్రి నెట్లో యనర్థము లేకుండ వెళ్ళఁబుచ్చితిమి. ఇంకఁ బగ లెట్లు వెళ్లునా యని చూచుచున్నాము.

గీ. పగలు గడచిన రేయిక్ దిగులు, రేయి
హాయిగాఁ దెల్లవాఱిన నడలు మఱలఁ
బగ లెటో యని, భావ్యశుభములఁ దలఁచు
మాకు సుఖ మెప్పు డన గతస్మరణమందె. 34

రుమణ్వంతుఁడు:—తాము తథ్యము సెల విచ్చితిరి. రేపగళ్ళలోఁ గాలకృతభేదంబు లేకున్నను సంకట్టసమయంబుల రాత్రియే యనర్థపరంపరాప్రదాత్రి. ఏలన్నను

గీ. ఎందు వ్యవహారములయందు నందకుండ
లేక లోకానురాగంబు లేక మేని
ప్రొద్దునసె దృష్టదోషులై పొలుచునట్టి
శాత్రవజనంబులకుఁ గాళరాత్రి రాత్రి. 35

యౌగం:—వసంతకా ! రాజుగారితోఁ జెప్పితివి గదా !

విదూ:—ఆఁ - చెప్పితిని, ఈవిషయమే మాటలాడుచు స్వామివారు చాలసేపుదనుక వెడల నీయరైరి. నేఁడు చతుర్దశిగుటచే స్వామివారు స్నాన మొనర్చువఱకు నిరీక్షించుచు నే నందే యుంటిని.

యౌగం:—స్వామి స్నాన మొనర్చెనా!

విదూ:—ఆఁ - స్నానమొనర్చెను

యౌగం:—దేవపూజఁ గావించెనా ?

విదూ:—నమస్కారమాత్రంబుచేతనే సర్వదేవతల నారాధించెను.

యౌగం:—ఇట్టి సంకటసమయంబునను మహారాజు దేవతారాధనం
బున నేమఱకయున్నాఁడు. ఇయ్యది శ్లాఘనీయమేగదా.

గీ. స్నానము దేవపూజ శుభసత్క్రియ దీర్చినమీఁద నేమహీ రాజు
జ్ఞానిగృహంబునం బటహజాలము మ్రోఁగుచునుండు నెప్పుడా
తనికి నిప్పు డయ్యొ! దురదృష్టముచేఁ దిథిదేవపూజలన్
మానుగ మ్రోఁగుచున్నవి నమశ్శ్రితంబులు కాలి సంకెలల్. ౩౮

రుమ:—ఇప్పటిమా ప్రయత్నము త్వరలోనే రాజుగారి కుచితతిథి
సత్కారంబును జేకూర్పఁగలము.

యౌగం:—(విదూషకునివైపు చూచి) మఱలఁ జనుము. తిరిగి రాజు
గారిని సందర్శించి యిట్లు మనవి చేయుము. ఏ ప్రయాణంబు
కొఱకు మన మిన్నాళ్ళు మంతనమొనర్చుచుంటిమో దానికిఁ
బ్రయోగకాలము చేరె. నలాగిరికిఁ గట్టుచోటుల నీరాడు
తావుల మేఁతపట్టులఁ బరుండుచోటుల నోషధీశైత్యంబున
మత్తుపదార్థము లమర్పఁ బడినవి. తత్తత్కాలప్రయుక్తమం
త్రౌషధులచే నది గర్వ్యమూఢముగా సైత మొనర్పఁ
బడియె. అదియుంగాక అనుకూలపవనానుసారముగా విడిచి
మత్తు గలిగించుటకై ధూపంబు లాయత్తపఱచఁబడియె.
రోషోద్రేకంబు గలుగఁ గాకయని ప్రతిగజమదంబు సైతము
సేకరింపఁబడియె. వారణంబుల కగ్ని భయకారణం బని గజ
శాలకుఁ జేరువ నల్పసాధనయుతం బగు నొకగృహంబు దగులఁ
బెట్టుటకు నిశ్చయింపఁ బడియె. ఆగజరాజంబు చిత్తంబు
విభ్రాంతిఁ జెందుటకై దేవాగారంబుల నగారా మున్నగు
వాద్యంబులు వాయింపఁ బ్రయత్నంబు చేయఁ బడియె.
సర్వసాధనసమపేతం బగునాధ్వనిచే మహాసేనమహారాజు
తప్పక రేపు మన ప్రభువువారిని శరణుఁ జొచ్చెదరు. అప్పుడు

దేవరవారు వైరియొప్పదలమీఁదనే చెఱసాలనుండి బయలు వెడలి వీణచే వశపఱచుకొందు నని తనతోఁ బాటు దురవస్థ ననుభవించుచున్న యవ్వీణారత్నంబు హస్తగతం బొనర్చు కొని నలాగిరిని వశ్యంబుఁ గావించుకొని తదారూఢులై

సీ. పట్టవచ్చెఁ బరబలము చిత్తంబుతోఁ
గా[illegible]టీతటిం దాఁకనట్లు
కేవలము ద్వార గీలొ[illegible] నళాగిరి
భూరివేగంబునఁ బోవనిచ్చి
దాఁటి వింధ్యాటవిఁ దనుఁ గని సేయుసిం
గముబొబ్బ పూరితి గాక మును పె
చెఱయందుఁ గాసేసనీమయందు స్వకీయ
నగరమందున నొక్కనాఁటియందె
గీ. ముత్తెఱఁగుదై వమూర్పుల మొనసి దేని
చేత మన ఱేఁడు తొలుత వంచింపఁబడెనో
అట్టికరిమిషనే యిప్పు డరుల నణఁచి
చెఱను విడి రాజు కౌశాంబిఁ జేర వలయు — అని 32

రుమ:—వసంతకా! ఆలోచించెద వేమి?

విదూ:—మాకేమియు లేదు. తా మొనర్చిన [illegible] మంతయు భగ్నము [illegible] యని [illegible] చించుచుంటిని.

ఇరువురు:—ఏమీ— మాకుఁ దెలియదే!

విదూ:—నాకు మొదలఁ దెలిసినది. ఇంక మీకుఁ దెలియ నున్నది.

యౌగం:—ఎందువలన నీకార్యము భగ్న మగును?

విదూ:—వత్సరాజుగారి స్వార్థపరాయణతవలన.

యౌగం:—అది యెట్టిది?

విదూ:—వినుఁడు

ఇరువురు:—అవహితులముగా నున్నాము

విదూ:—కడచినకృష్ణపక్షమినాఁడు రాకుమారి యగువాసవదత్త ధాత్రీద్వితీయయై కన్యాదర్శనంబు నిర్దోష మని యథావృతం

బగునందల మధిరోహించి యవసుట్టనంబుచే నీరు చిమ్ము ధారాయంత్రోద్ధితోదకంబుల దుర్గమం బని రాజమార్గంబుం బరిహరించి మనరాజుగారున్న చెఱసాల ముందుగాఁ బూజకై యక్షిణీదేవాలయంబునకుఁ బ్రియాణ మైనది.

యౌగం:—తరువాత - తరువాత

విదూ:—తరువాత మనరాజుగా రానాఁడు అభ్యంతరబంధనపరిచారకుం డగుశివకుం డనురాజసేవకు నెట్లో యొప్పించి చెఱసాలముంగిట నిలుచుండి యుండెను.

యౌగం:—తరువాత - తరువాత

విదూ:—అంతట భుజములు మార్చుకొనుటకై యచ్చటనే కొంత తడవు బోయలు పల్లకి నాఁపిరి. అప్పుడా రాకుమారి బాగుగా మనరాజుగారికంటఁ బడినది.

యౌగం:—తరువాత - తరువాత

విదూ:—ఇంకఁ దరువాత లేదు - గిరువాత లేదు. ఇప్పుడు మన రాజుగారు కారాగారంబునే ప్రమదాగారంబుగా భావించుచు రాగలీలలఁ దేలుచున్నారు.

యౌగం:—స్వామి వాసవదత్తయెడ ననురక్తుఁడు కాఁడుగదా.

విదూ:—సందేహ మేల? కష్టములెప్పుడుఁ గట్టలు కట్టుకొనిగదా వచ్చును. తాము తలఁచినట్లే రాజుగారు రాకుమారిపై ననురక్తులై యున్నారు.

యౌగం:—మిత్రుఁడా! రుమణ్వంతుఁడా! హృదయమును దృఢము చేసికొనుము. ఈవేసములతోనే మనము వృద్ధులము గావలయుఁ జుమా.

విదూ:—పై పెచ్చు రాజుగారు నాతో నిట్లు సెల విచ్చిరి. 'నీవు చని యౌగంధరాయణునితో నిట్లు చెప్పుము. మీ రెత్తిన యెత్తు నాకెంతమాత్రము నచ్చదు. నాప్రియాణ మిష్టమే కాని—నాకుఁ దోలుదొల్ల నవమానము గావించినప్రద్యోతునకుఁ దత్క-

న్యాపహారణంబుచేఁ బ్రీత్యనమాన మొనర్ప నాలోచించు చుంటిని. ఇది యతనియెత్తున కెదురెత్తుగాఁ బన్నిన దగుటం జేసి నన్నుఁ గాముపరవశుఁ డని తలంపరాదు. అని

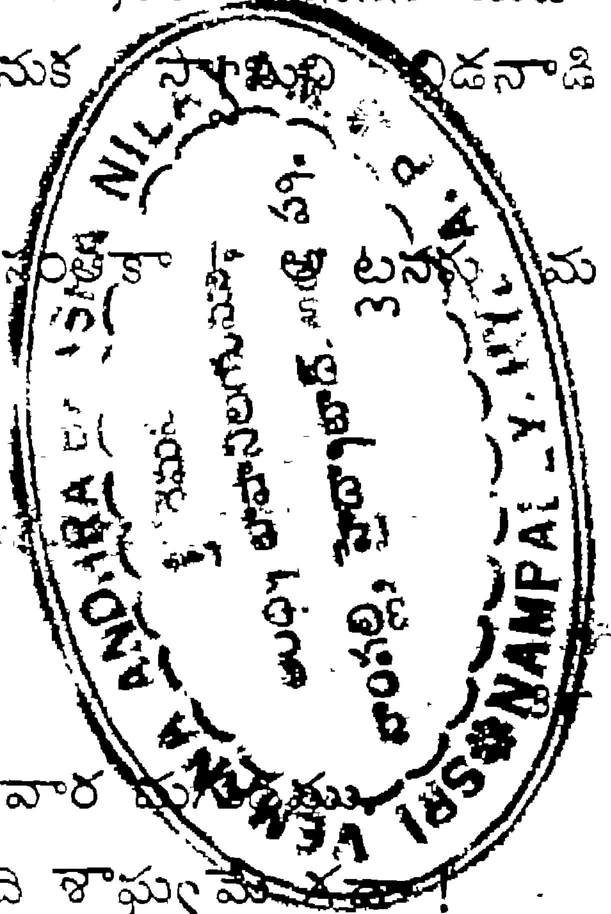
యౌగం:—ఔరా! శతుజనాపహాస్యంబుగదా యీవచనంబు. ఏమీబుద్ధి కెంత లజ్జాహైన్యము. అయ్యో! ఇది సుహృజ్జన సంతాపకారణ మయ్యె. దేశకాలంబులఁ బరికింపకుండఁగనే ప్రభువుగారు కామవిలాసంబులఁ గోరుచున్నారు. ఏల యన

మ. కరవిన్యస్తాటాన్వితావని నృపుల్ గావించెనే సన్మగ?
చరణోదంచితశృంఖలారవము పెంచం జాలెనే కామునన్?
చెఱలో నుండెనో లేదో యారయఁగ రక్షిశ్రేణి 'రాజా' యనన్
గర వాలించుచుఁ గాఁ డెవండు గుణి శృంగారప్రసంగాళికిన్?

విదూ:—అయ్యో! మనకుఁ గలస్వామిభక్తిని గనఁబఱచితిమి. చేతనైనంతవఱకుఁ బ్రయత్నించితిమి. ఇంత చేసినను మహా రాజు మనమాట వినకున్నాఁడు. కనుక స్వామి నిడనాడి మనదారి మనము పట్ట రాదా?

యౌగం:—నీవు వసంతకుఁడవు గదా! వసంతకా ఆటనకు మ ట్లనకుము.

గీ. చింతచేతను మన్మథచింతచేతఁ
దపుఁడగురాజా నక్కటా! తెగునె విడువ
విని మహీపాలకుఁడు సుహృజ్జనముమాట
యుక్తకాల మెఱుంగక యున్నవాఁడు.

విదూ:—అట్లైని ఈరూపములతోనే ముసలివార మగుదుము.

యౌగం:—అంతటియదృష్టమే పట్టినచో నది శ్లాఘ్యమే కదా!

విదూ:—లోక మెఱింగినచో శ్లాఘ్యమే — అనియే లేదు.

యౌగం: మనకు లోకంబుతోఁ బని యేమి? స్వామికొఱకుఁ గదా యీయుద్యమంబు.

విదూ:—ఎవరికొఱకీయుద్యమం బుపక్రమింపఁ బడెనో యాతఁడే ఎఱుంగకున్నాఁడు.

యౌగం:— దాని వేళ వచ్చిన నెఱుంగఁ గలఁడు.

విదూ:— ఎప్పటికి కింక దాని వేళ ?

యౌగం:— ఎప్పటికి మనయుద్యమంబు నెఱవేఱునో యప్పటికి

విదూ:— మీ ప్రయత్నము ఫలింపవలయు నని మీ కింత పట్టుదల యున్నచోఁ జెఱసాలనుండి రాజుగారిని జంత్రశాలనుండి రాజకుమారిని ఇరువుర నొక్కమాఱే యేల లేవఁ దీయరాదు ?

రుమ:— ఈవిషయమునఁ దాము చక్కగా నాలోచింప వలయును.

యౌగం:— ఇరువురఁ దీసికొని పోవుటకా ? కానిమ్ము. ఇదియే నా రెండవప్రతిజ్ఞ.

గీ. దేని నల్లసుభద్ర గాండీని వోలెఁ
బద్మవల్లిఁ గుంజరప్రభువు వోలె
పూవుఁబోఁడిని తేఁకు గొంపోవునట్లు
చేయలేకున్న యౌగంధరాయణుఁడనె ? ౪౦

మఱియు —

గీ. ఘోషవతిని నళాగిరికుంజరంబు
వత్సవాసవదత్త మావత్సరాజు
ఎల్లి కౌశాంబికిం జేర్పనేనిఁ బిలువఁ
జనదు యౌగంధరాయణుం డనుచు నన్ను. ౪౧

(చెవియొగ్గి) ఏమో శబ్దమువలె నున్నది. ఆశబ్ద మేమియో తెలిసికొనిరమ్ము.

విదూ:— చిత్తము. (వెళ్ళివచ్చి) సూర్యభగవానుండు పశ్చిమాభిముఖుం డగుటచే నెండభయము తగ్గి జనము విచ్చలవిడిగా సంచరించుచున్నది. ఇప్పు డేమిచేయుదము?

రుమ:— అట్లేని ఈయగ్నిగృహంబునకుఁ జతుర్ద్వారంబులు గలవు గాన మనసంఘము నలుముఖంబుల విడిపోవుఁ గాక.

యౌగం:— కాదు — కాదు — మనసంఘము కలసియే యుండుఁ గాక — మనశత్రుసంఘాతమే విడిపోవుఁ గాక. మీపనుల మీరు చూచుకొనుఁడు.

ఇరువురు:— అట్లే (నిష్క్రమింతురు.)

ఉన్మ:——

— ద్విపద —

(బంగారు మాచంద్రుఁ బట్టఁ జూచెదవె
దొంగ రాహువ ! నీకు దొరక నిచ్చెదనె ?
పొంగకు మ్రింగితిఁబో వీని నంచు
అంగిలిఁ జీల్చి యియ్యదె విడిపింతు.
గగ్గోలు సేయుచు గరువంపుఁ దేజి
పగ్గాలు త్రెంచుక పాఱెడు నదిగో

ఇద్దానిపై నెక్కి యిప్పుడే నేను
పెద్దయెత్తుగఁ గోట బిచ్చ సాఁగింతు.
చిట్టినాయనలార ! ఛీ ! కొట్టకండి
కొట్టినచో మిమ్ముఁ గొట్టెద మఱల
ఆడు మందురొకో ! నన్నాడు మందురొకో ?
చూడండి నాయాట చూడండి నేఁడె.)

హీ — హీ — రాహువు చంద్రుని మ్రింగుచున్నాఁడు. విడువు చంద్రుని విడువు. విడువవేని నీనోరు బ్రద్దలుచేసి విడిపింతును. ఇదిగో ఇదిగో పొగరుఁబోతుగుఱ్ఱము పగ్గాలు త్రెంచుకొని యిటే పరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నది. ఇదిగో ఇదిగో నాల్గువీథులబాజారులో నున్నది. దీని నెక్కి భిక్షమెత్తి కొందును. వీరే వీరే పిల్లదొరలు. పిల్లదొరలారా ! నన్నుఁ గొట్టుచున్నారా ? నన్నుఁ గొట్టకండి కొట్టకండి. ఏమనుచున్నారు ? కొంచె మాడు మనియా ? చూడండి చూడండి దొరలు. పిల్లదొరలారా ! నన్ను మఱలఁ గఱ్ఱలతోఁ గొట్టుచున్నారా ? కొట్టకండి కొట్టకండి. కొట్టినచో నేను గూడ మఱలఁ గొట్టెదను. (నిష్క్రమించును.)

ఇది తృతీయాంకము

శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః

ప్రతిజ్ఞా యౌగంధరాయణము

చతుర్థాంకము

(తరువాత భటుఁడు ప్రవేశించును)

భటుఁడు:—ఎంతకాల మాయెను. వెదకి వెదకి వేసారి పోవుచున్నాను. రాకుమారి జలక్రీడ సలుపుతలంపున భద్రవతిని గొనిరమ్మని యానతిచ్చినది. భద్రవతీపరిచారకుఁ డగునా గాత్రసేవకుఁ డింతవఱకుఁ గాన్పింపకున్నాఁడు. భావా! పుష్పదంతా! నీవు గాత్రసేవకుఁ డేమేని గాన్పించెనా? ఏమనుచున్నావు? ఈగాత్రసేవకుఁడు కండిలశౌండికియింటఁ జేరి కల్లు త్రాగుచున్నాఁ డనియా? అట్లేని నీవు నీపనిఁ జూచుకొమ్ము. ఇదియే కండిలశౌండికి యిల్లు. వీనిని బిలిచి చూచెదను. గాత్రసేవకా! గాత్రసేవకా!

(తెరలో)

గాత్రసేవకుఁడు:—ఎవఁడోసీడు. రాదారిలో వుండి గ్రాత్రసేవకా! గాత్రసేవకా! యని ఒకే మోయన పిలుత్తాఁడు.

భటుఁడు:—వీఁడే గాత్రసేవకుఁడు. కల్లు త్రాగి త్రాగి మత్తిల్లి మత్తిల్లి జపాకుసుమంబులఁ బోలు నెఱ్ఱనికన్నులతో నిటే వచ్చుచున్నాఁడు. వీని కెదురుగా నుండరాదు.

(పిమ్మట యథోక్తాకారంబుతో గాత్రసేవకుఁడు ప్రవేశించును.)

గాత్ర:—ఎవఁడోసీడు. రాదారిలో వుండి గాత్రసేవకా! గాత్రసేవకా! అని ఒకే మోయన పిలుత్తాఁడు. కల్లుదుకాణంనుండి ఇప్పుడే వత్తుంటే మామ కోపంతో చూచిండు. ఏతేమి ముంతెడు అమృతంలాంటి కమ్మనికల్లు వేయించి దానిమీద మసాలాతోడిమాంసంముక్క నోటఁ దగిలించా. కల్లోయిత్తే కోడలు ప్రేమిత్తది గాని యత్త కట్టుచ్చుకోకుండాలె.

— గేయము —

దన్నాలు రా వోళ్ళే దన్నాలు రా
దన్నాలు రా వోళ్ళే దన్నాలు రా
కల్లూ శాతనె కైపు గల్లాల రా
కల్లె వాళ్ళను బూయ గల్లాల రా
కల్లుశాతనె వోళ్ళు కపగాల రా
కల్లుశాతనె సావు గల్లాల రా
కల్లూతో బతికుంటె కైలాస మే రా
కల్లూతో సచ్చితె కైవల్యమే రా
అట్టయిన యిట్టయిన ఆనందమే రా
ఎట్టయిన కల్లున్న ఏమి దుఃఖం రా
బోగా లన్నేలేమి బోగాలు రా
తాగాల రా కల్లు తాగాల రా,

పనికిమాలోళ్ళు కొందఱు పైకం కొల్లగా వుండిగూడా — రోజూ కొడుకుల పెళ్ళాలగోళ్ళు, వోళ్ళు పడేపాట్లు యింటూ కంటూ గూడ ఖర్చవుతుందని కామోల్సి కల్లుకోసేరు నట్టించరు. తెలివితక్కువోళ్ళు. పాపం వోళ్ళ కిక్కడి కష్టా లేమి లోకంలో గూడా వుండవ్వోసి.

భటుడు:—(సమీపించి) గాత్రసేవకా! ఎంతసేపటినుంచీ నిన్ను వెతుకుచున్నాను. రాకుమారి జలక్రీడ సేయుతలంపుతో నున్నది. భద్రవతీగజంబు గానరాదు. నీ విట్లు కల్లుద్రావి యొడలెఱుంగక తిరుగుచున్నావు.

గాత్రసేవకుడు:—ఔ ఆమె వోళ్ళైలుగదు. ఆయనవోళ్ళైలుగదు. నేనూ వోళ్ళైలుగను. నీవూవోళ్ళైలుగవు. అందఱూ వోళ్ళైలుగరు. ఏమంటావ్?

భటుడు:—అది యంతయు నటుండ నిమ్ము. కోటలో భద్రవతిని బ్రవేశపెట్టకుండ నీ వెక్కడ దిరుగుచున్నావు?

గాత్ర:— ఇదిగో ఇక్కడ దిరుగుచున్నాను. ఈడ తాగుచున్నాన దీంతో తాగుచున్నా. కోపించొద్దూ. నే నిప్పు డేం శేయాలె

భటుడు:— ఈయసంబద్ధప్రలాపంబులుగట్టి పెట్టు. త్వరగా భద్రవతి ప్రవేశపెట్టు.

గాత్ర:— దా — దా — భద్రవతీ ! దా — అమ్మో ! భద్రవ అంకుశాన్ని కుదెట్టి కల్లు నీళ్ళు తాగానే మఱెట్టా ?

భటుడు— స్వభావవినమ్ర యగుభద్రవతి కంకుశ మేటికి? త్వరగ వెళ్ళి భద్రవతిని ప్రవేశపెట్టుము.

గాత్ర:— దా — దా భద్రవతీ ! దా — అమ్మో ! ఇంకెట్టా ? భద్ర వతిదండ కుదెట్టి కల్లు తాగానే.

భటుడు:— పుష్పమాలాలంకృత యగుభద్రవతి కాదండతో నేమి శీఘ్రముగా వెళ్లి భద్రవతిని ప్రవేశపెట్టుము.

గాత్ర:— దా - దా - భద్రవతీ ! దా - అయ్యో ! ఎట్టా ? భద్రవతి గంట కుదెట్టి కల్లుతాగానే.

భటుడు:— జలక్రీడాసమయంబున భద్రవతికి గంట [illegible] జాగుచేయక భద్రవతిని ప్రవేశ పెట్టుము.

గాత్ర:— దా - దా - భద్రవతీ ! దా - భద్రవతి కొరడా కుదెట్టి కల్లు తాగానే యెట్టా ?

భటుడు:— కొరడా యేటికి లే వేగిరమే భద్రవతిని ప్రవేశపెట్టుము.

గాత్ర:— దా - దా - భద్రవతీ దా - అమ్మో !

భటుడు:— అమ్మో ! ఏమిటి

గాత్ర:— అమ్మో ! నేను.

భటుడు:— ఏమిటి నీవు?

గాత్ర:— అమ్మో ! భద్ర

భటుడు:— భద్ర — ఏమిటి ?

గాత్ర:—అమ్మో! భద్రవతిని

భటుఁడు:—భద్రవతిని ఏమిటి?

గాత్ర:—భద్రవతిని కూడఁ గుదెట్టినాను.

భటుఁడు:—అట్లేని నీవు కాదు దోషివి - ఆకండిలశౌండికియే - రాజవాహనమును గొని నీకుఁ గల్లు పోయునా?

గాత్ర:—నేచెప్పాను కూడ మొదలంటా చెడకని -

భటుఁడు:—ఏమీ! శబ్దము?

గాత్ర:—ఆఁ - తెలిసింది. తెలిసింది. ఆకల్లుఅమ్మెదానియిల్లు పడగొట్టుకొని భద్రవతి పాఱిపోతున్నది.

భటుఁడు:—ఏమనుచున్నావు? (ఆకాశమునఁ జెవియొగ్గి) వత్సరాజువాసవదత్తను గొనిపోవు చున్నాఁడనియా?

గాత్ర:—(సంతోషముతో) వత్సరాజున కవిఘ్న మగుగాక.

భటుఁడు:—తాగుము. తాగుము.

ఇంకను మత్తిల్లి యిందే తిరుగుచుండుము -

గాత్ర:—ఆఁ! ఏమంటివి? ఎవఁడు మత్తుఁడు? ఎవ్వనికి రా మదంబు? మమ్ముల ఆర్యయౌగంధరాయణ మహామాత్యుల చేఁ దత్తదుచితస్థానంబుల నియోగింపఁబడిన చారపురుషులను గా నెఱుంగుము. నేనును మిత్రులకు సైగఁ జేయుదును. వీరే నామిత్రులు నిర్బంధములనుండి విడివడిన నల్లత్రాచులవలె నిటునటు పరుగిడుచున్నారు. ఓహో! మిత్రులారా! వినుఁడు వినుఁడు.

గీ. సలిలపూర్ణంబు సకుశంబు సంస్కృతంబు -
నవశరావంబుఁ గొనఁ, డొందు నరకమతఁడు
స్వామియన్నంబుఁ దినుచు నాస్వామికొఱకు
సమయ మైతేర సమరంబు సలుపఁ డేఁడు.

ఎక్కడ నున్నాఁడు సెప్రమా ఇపు డార్యయౌగంధ రాయణుఁడు — అడుగో ఆర్యయౌగంధరాయణుఁడు — ఈమహానీయుండు

మ. ఉరుతీక్ష్ణాగ్రము ఖడ్గ మూని నిడి యా యుష్మత్తశేషంబు సం
బరముల్ దాల్చి పసిండికేడెములఁగన్ వామాగ్రహస్తంబు న
శిరమందుం దలవాగ తెల్లనిసిరుల్ సింగారముం గూర్ప గో
చరమౌఁ దక్కరిమించు చందురుఁడు పజం బొల్చు మేఘుంబునాన్. ౪౩

ఔరా! యుద్ధంబు మహాత్తరంబుగా జరుగుచున్నది.

చ. మదగజరాజబృందముల మావటివారలతోనె గూల్చి, యా
పిదప హయంబులం దునిమి బిట్టుగ రౌతులతోఁ, క్షణంబులోఁ
జెదరఁగఁ జేసి సేనఁ దుద సింధురదంతహతాత్మబాహుఁడై
కదనము వీడ కుండఁగనె ఖడ్గము జారి యుఁ బోరు చుండెడిన్. ౪౪

అయ్యో! ఛీ! ఆర్యయౌగంధరాయణుఁడు పట్టువడెఁగదా. ఇప్పుడు నే నార్యయౌగంధరాయణుచేరువనే మెలఁగుదును.

(నిష్క్రమించును)

భటుఁడు:—ఏమిది! ప్రాకారతోరణంబులు దప్ప సర్వము కౌశాంబీ నగరమువలెనే యున్నది. కానిమ్ము. ఈవృత్తాంతమంతయు నమాత్యున కెఱింగించెదను.

(ప్రవేశకము)

[తరువాత ఇరువురు సామాన్యభటులు ప్రవేశింతురు]

ఇరువురు:—అయ్యలారా! తొలఁగుఁడు — తొలఁగుఁడు.

ప్రథముఁడు:—అయ్యో! గొం తెంత బ్రద్దలుచేసికొనుచున్నను వారలకోలాహల మెక్కువగానే యున్నది.

ద్వితీయుఁడు:—అయ్యో! నే నెంత బిగ్గఱగా నఱచుచున్నను రాజదారిక యగువాసవదత్తను గొనిపోయి రని వినుటవలనఁ బొడమిన విభ్రాంతిచే నా పలు కొక్కఁ డేనియు లెక్కసేయ కున్నాఁడు —

అయ్యలారా! ఏ మనుచున్నారు. తొలఁగుఁడని వారిం
చుట యెందుల కనియా? ఆర్యయౌగంధరాయణుఁడు పట్టు
వడియెను—ఏ మనుచున్నారు? ఎట్లు పట్టువడియె ననియా—
వినుఁడు. ఖడ్గద్వితీయుండై యార్యయౌగంధరాయణుండు
ముహూర్తకాలం బక్షౌహిణుల యుగ్రవేగంబు నాఁపి యతి
భీకరంబుగ నాలంబు గావించుచు విజయసుందరం బనునొక్క
దంతావళంబుపైఁ గరవాలంబు విసరుచు నయ్యది దానిదంతం
బునకుఁ దగిలి భగ్నంబాయెను. ఖడ్గదోషంబుచేఁ బట్టు
వడియెఁ గాని పురుషదోషంబుచేఁ గాదు.

ప్రథముఁడు:—ఓహో! జాగరూకులై యుండుఁడు. ఇది ప్రాకార
తోరణంబులులేని కౌశాంబియే సుమా.

ఇరువురు:—అయ్యా! దిగుఁడు—దిగుఁడు—

(అప్పుడు బద్ధబాహుఁడై ఫలకశయనీయంబుపైఁ గొనిరాఁ
బడుచు యౌగంధరాయణుండు ప్రవేశించును)

యౌగం:—ఇదిగో—దిగుచున్నాను.

శా. వైరంపుచేతినుండి నటు వత్సనృపున్ విడిపించి బల్మిమైఁ
బోరి స్వఖడ్గదోషమునఁ బోరున వైరులచేతఁ జిక్కి యీ
తీరున కొనియెక్కటుఁ దీరిచి చేయుచు నుంటి గెల్పుచే
కూరె నటన్న చేసెక దిగుల్ సన రాజకులంబు హాయిగన్.

ఔరా! సౌఖ్యము గదా నిష్కళత్రులకు గాంతారప్రవే
శంబు. రమణీయంబు గదా యువాప్తకాములకు దైవవినిపా
తంబు. అపశ్చాత్తాపకరంబు గదా సంచితధర్ములకుఁ బాల
ధర్మంబు. నే నన్నో —

చ. భయమును వైరమున్ బరిభవంబు సమంబుగ వీడి కార్యమున్
నయవినయంబులన్ శరగణంబులఁ దీరిచి శత్రురాజ్యల
క్ష్మి యుఁ దొలఁగంగఁ జేసి నిజమిత్రులయయ్యాపకీర్తితోడనే
జయమును వత్సభూపతిని శాశ్వతకీర్తిని గాంచఁ గల్గితిన్. ౪౮

ఇరువురు:—తొలఁగుఁడు — తొలఁగుఁడు — అయ్యలారా! తొలఁగుఁడు.

యౌగం:—నన్నుఁ జూడ నభిలషించుజనంబును దొలఁగింపఁజనదు.

చ. అనయుఁడు రండు మంత్రిపదమం దభిలాష మనంబులోపలన్
వరలెడురాజపూరుషు లవారిగ నీనినిమిత్త మిట్లు దు
ర్భరదురవస్థ లన్నిటికిఁ బా లగునన్ బరికించుచో మదిన్
దిరమగునో తదీప్సితము ధీరత లేమి వెసన్ దొలంగునో? ౪౭

ఇరువురు:—తొలఁగుఁడు — తొలఁగుఁడు — మీ రిదివఱ కెన్నఁ డీయౌగంధరాయణుఁజూడరా ఏమి?

యౌగం:—పూర్వము చూచిరి గాని యీరూపుతోఁ గాదు.

గీ. పిచ్చివేసంబుతో నటు రచ్చలందుఁ
బరుగిడెడునాకు నీరూపు భావ్య మగునె?
ఇట్టిరూపంబు గొనినందు కిపుడు చూపఁ
బడుచునున్నని గనుఁడు నాపనులు ప్రజలు. ౪౮

(ప్రవేశించి)

భటుఁడు:—ఆర్యా! తమ కొకప్రియవార్తను దెలుపుచున్నాను. వత్సరాజును గూడఁ బట్టికొనిరఁట.

యౌగం:—ఇదియెన్నఁటికిని జరుగఁబోదు.

ఉ. బంధముఁ బాసి యెప్డు యరిపట్టణమందుననుండి వింధ్యసం
బంధివనప్రదేశముల భద్రవతీత్వరఁ బట్ట వచ్చు దు
స్సంధులు దప్పఁగాఁ [illegible] వెసన్ బహుయోజనముల్ గమించు నా
బంధురకీర్తి వత్సజనపాలుఁడు వైరులచేతఁ జిక్కునే? ౪౯

భద్రా! అట్లేని ఎట్లు పట్టుకొనిరని వింటివి?

భటుఁడు:—నళాగిరిని వెంటఁ బరుగెత్తించి పట్టుకొనిరఁట.

యౌగం:—నళాగిరి కంతసామర్థ్య మున్నమాట వాస్తవమే గాని అది స్వస్థచిత్తముతో లేదు. అదియును గాక సరిగా శిక్షఁ బొందినదియుం గాదు.

గీ. ఏనుఁగుల కగు వడి మావటీనిశిక్ష
అట్టియెడ శిక్షయే లేని యాగజంబు
వత్సనరపతి నడిపెడుభద్రవతిని
మించి నడుపంగ నల్లవిరించివశమె ? ౫౦

భటుఁడు:—ఆర్యా ! ఈప్రదేశం బాయుధీయసురక్షితం బగుటం జేసి తా మీ యాయుధాగారంబుననే యుండ వలయునని మంత్రిగారు సెలవిచ్చుచున్నారు.

యౌగం:—ఔరా ! ఎంతపరిహాస్య మీవచనము.

గీ. వత్సరా జనువహ్నిని వైచి చెఱను
జాగరూకత వలసినసమయమందు
మంత్రులు పరుండినారు మైమఱచి యిపుడు
రత్న మేగినఁ బెట్టె కీరక్ష యేల ? ౫౧

(నడిచి)

భటుఁడు:—ఇదియే ఆయుధాగారము ఆర్యులు ప్రవేశింతురుగాక.

(ప్రవేశించి)

భటుఁడు:—మంత్రిగారు తమకుఁ గట్లు దొలఁగింప సెల విచ్చిరి.

యౌగం:—అట్లని తొలఁగింపుము. నిజము. భరతరోహకుండు నన్నుఁ జూడఁ దలఁచుచున్నాఁడు. నేనును భరతరోహకుని జూడఁ గోరుచున్నాను.

సీ. కోపియా నాగర్వదూషితోక్తులఁ జేసి
కడుఖేద మాత్మలోఁ గాంచువాని
నేఁ జూఁచినటు నేయునీతిప్రియుక్తికి
నెదు రెత్తు దోఁచక యొసఁగువాని
నీతిశాస్త్రంబుల నిర్ధారితంబులౌ
సూక్తులపై దృష్టి చొఱనివాని
నన్ను వంచించినంతకు మించి నాబుద్ధి
బలముచే వంచింపఁబడినవాని

గీ. తనదుయత్నమ్ము మాఱు యత్నమ్ముచేత
జాగరూకత భంగంబు సలుపఁగూరు
విజయిఁ గాంచఁ బ్రతిక్రియావిరతి సిగ్గుఁ
బొందిఁ తలవాంచుమల్లుని బోలె నిపుడు. ౫౨

(తరువాత భరతరోహకుఁడు ప్రవేశించును)

భరతరోహకుఁడు:—ఎచ్చట యౌగంధరాయణుఁ డెచ్చట యౌగంధరాయణుండు ?

ఉ. మోసముచే నొనర్చుకొని మున్నె స్వకార్యము దుర్నిరీక్షుఁడై
గాసిలఁ జేసినక్రైయిపుడు కాలముగాక యణంగి మంత్రిముం
జేసి ఫలింప నిట్లు పదశీలితమై తలయెత్తుపాము నా
భాసిలు నీ మహామహుని భవ్యుని క్షేమము నొవ్వనాడుదున్ ౫౩

భటుఁడు:—యౌగంధరాయణమంత్రిగారు కేలినవారికొఱకు యెదురు చూచుచు నాయుధాగారమునసనే యున్నారు.

భరతరోహకుఁడు:—సరే కానిమ్ము.

ఆ. వె. కపటనీలహస్తి గావించి వంచింపఁ
బడియె నితఁడు మంత్రిపదవియందు
తత్ప్రరోధ మిపుడు తలపెట్టి మెఱయుచు
నెదురు సూచుచుండె నిట్లు నాకు. ౫౪

భటుఁడు:—ఆర్యా ! ఈతఁడే యార్యయౌగంధరాయణుఁడు.

భరతరోహకుఁడు:— (సమీపించి) ఓహో ! యౌగంధరాయణా !

యౌగం:—ఓ.

భటుఁడు:—ఏమీ యీస్వరగాంభీర్యంబు. ఈ మహామహుని యేకాక్షరాత్మకం బగుమాటచేతనే యీప్రదేశమెల్ల నిండి పోయినది.

భరత:—(కూర్చుండి) వత్సరాజామాత్యా ! యౌగంధరాయణుఁడను నశరీరంబు లగునక్షరంబులనే యిదివఱకు వినుచున్నాము. నేఁడు మాభాగ్యంబుచే నిన్నుఁ జూడఁ గల్గితిమి.

యౌగం:—ఏమీ! మాభాగ్యంబుచేతనే చూడఁ గల్గితిమనియా?

> ఆ. వె. కనుము రక్తసిక్తగాత్రు నీగతి వైర
> సద్వ్రతైకనిష్ఠ సలుపు నన్ను
> జనకుఁ బరిభవించుచెనఁటిని నుఱుమాడి
> తనసి శాంతి నున్నద్రోణిఁ బోలె. ౫౫

భరత:—గజవ్యాజంబునఁ బ్రభువు గొనిపోవుటయు శౌర్య మనియే గర్వించుచున్నావా?

యౌగం:—ఏమీ! గజవ్యాజంబునఁ బ్రభువుఁ గొనిపోవుట యనియా? అట్లేని ఇది మాత్రము మీకు న్యాయమా?

> మ. వరనాగం బని సాలవృక్షముదరిన్ వత్సేశు వంచించుటల్
> చెఱఁ జేదిండుగ రిత్తసేలఁ బతికిన్ సజ్జం బొనర్పించుటల్
> కరివశ్యత్వము వేఁడు గోల్పడునటుల్ గా వీణఁ గైకొంటలున్
> మఱి న్యాయంబులు? తత్కృతం బనుకరింపన్ మావి యన్యాయముల్?

భరత: యౌగంధరాయణా! మహాసేనాత్మజ యగువాసవదత్త నగ్ని సాక్షిగా శిష్యురాలిఁ జేసికొని మీవత్సరాజు అదత్తాపహారంబు గావించె. ఈచోరవర్తన మాతనికి న్యాయ్యమా?

యౌగం:—అట్లనకుము మట్లనకుము. పాపము శమించుఁగాక పాపము శమించుఁగాక! శిష్యురాలిగఁ గొనుటయే దేనికి వివాహంబని యెఱుంగుము. లేనిచో

> గీ. భారతమహాన్వవాయసంభవుఁడు వత్స
> దేశముల కూరితుం డౌసధీశుఁ డెట్లు
> దేవిగాఁ జేకొనక యుపదేశ మొసఁగు
> వేయుయలు గలదానిఁ బాపతేవయసుదాని. ౫౪

భరత:—అది యటుండ నిమ్ము. వత్సరాజు మామహాసేన మహారాజుల వలన బంధమోచనసత్కారంబు వడసెఁగదా! దానినైతము పరిగణింపక తత్సుతఁ గొనిపోవుట సమంజసమా?

యౌగం:— ఇటు లాడకు మిటు లాడకుము.

గీ. విను నళాగిరి గజశాస్త్రవిదులమాట
దాన నొనరించు మాకీలనియాన గాన
రాజు మారాజు విడిచె స్వరక్షణాలకు
నెయ్యురకుఁ బ్రాణమానముల్ నిలువుకొఱకు. ౫౮

భరత:— అట్లు నళాగిరిగ్రహణార్థమే మీ ప్రేఁడు విడిపింపఁబడినచో మహాసేనులచే మఱల నేల బంధింపఁ బడఁడు ?

యౌగం:— ఏల బంధింపఁబడఁడా ? తన్నుఁ దనయాప్తులను రక్షించినమహాసీయుని గృతఘ్నుఁడై బంధించినచో లోకంబు దూఱు ననుభయంబుచేత.

భరత: రాజ్యతంత్రజ్ఞుఁడ వయ్యు నిట్లు పలికెద వేల ? యుద్ధావజితులవిషయమై శాస్త్ర మేమి దండంబు విధించుచున్నది ?

యౌగం:— మరణదండమును.

భరత:— వత్సరాజు మరణదండార్హుఁడేని మాచే నట్లేల సత్కృతుం డయ్యె ?

యౌగం:— కనుకనేగదా మహాసేనులశరీర మంట లేదు

భరత:— ఇదియు శక్య మనియే తలంచెనేమి మీరాజు ?

యౌగం:— సంశయ మేమి ?

గీ. హస్తగతుఁడైనమీఱేని నణఁచకుండఁ
బోచె ధర్మాత్ముఁడైనమాభూవరుండు
పరివరముపైకి నెక్కఁ గేకరణి ధరణి
వైజయంతిని గొనుటకు వలను పడును ? ౫౯

భరత:— కానిమ్ము కానిమ్ము. మహాసేనులకుఁ బ్రతికూలంబు గావించి మఱలఁ గౌశాంబి కేగుదు ననియే తలంచితివా ?

యౌగం:— ఏమీ ? ఎంత పరిహాస్య మీమాట!

గీ. ఏఁగుదెంచితి మీయెట్టయెదిరి కేను
[illegible] ?

పిల్లగించితి మొదలంటఁ బెద్దమ్రాని
చిన్నకొమ్మలఁ దునుముచే చక్కఁ గాంత. ౭౦

(ప్రవేశించి)

కాంచుకీయుఁడు:—(చెవిలో) ఈలాగీలాగు.

భరత:—బిగ్గఱగాఁ జెప్పుము.

గీ. కారణంబులు పెక్కులు గలిగి యున్నఁ
గావు మా కన్నఁటికి సపకారి వీవు
నీదుసుగుణంబులందున లేదు గినుక
ఇదిగో భృంగార మొసఁగెతి బ్రిద్ధి గొనుము. ౭౧

సుధాకర:—అయ్యో ! ఛీ ! ఛీ ! వలదు వలదు.

గీ. ఆలు వింతకు నేఁ గాల్చినట్టి యుండ్లు
శాంతపడ వి... మంత్రిజనులమదులు
[illegible]
దండ్యునకు వధ గాదె సత్కార మన్న. ౭౨

(తెరలో హాహాకారము వినఁబడును.)

భరత:—ఓయీ !

గీ. అయ్యయ్యో ! ఆకస్మికముగ [illegible]
నేఁగు దెంచెడియార్తధ్వని [illegible]
డేగ లెక్కలతాఁకున డీలు వడిన
యుట్టి్తురరీనినాదంబు ననుకరించె. ౭౩

ఈశబ్ద మెవరిదో తెలిసికొని రమ్ము

కాంచుకీయుఁడు:—చిత్తము.

(పోయి తెలిసికొనివచ్చి)

పూజ్యురాలగు నంగారవతీదేవి వాసవదత్తా [illegible]
వలని శోకాతిరేకంబున సంతప్తస్వాంతయై ప్రాణ[illegible]
పడియెనని బాలికలు [illegible] దల[illegible]

లుంగా రీతిరుగాఁ బలికిరి. దేవీ ! ఏటి కీసంతోషసమయం
బున సరితాప మందెదవు ? భవదీయతనుజాతకు క్షత్రియో
చితం బగుగాంధర్వవివాహ మితఃపూర్వంబె నిర్వర్తంబయ్యె.
కావున మన మిప్పుడు ఫలకస్థితు లగువాసవదత్తావత్సభూపతు
లకు వివాహ మాచరింతుముగాక అని. అందువలన అచ్చట

గీ. కంటఁ దడితోడ మోములఁ గౌతుకంబు
గాన రాకుండఁ బనుల నాకస్మికముగ
మంగళద్రవ్యములు సెలఁగంగ నిపుడు
చేయుచున్నారు కౌతుకశీలు స్త్రీలు. 63

యౌగం:—అట్లని మాటేనితో మహాసేనమహారాజులు వియ్యమందఁ
దలఁచుచున్నారు గాన భృంగార మిటు గొనిరమ్ము.

కాంచుకీయుఁడు:—ఇదిగో. చేకొనుఁడు (దగ్గఱకుఁగొనిపోవును.)

భరత:—యౌగంధరాయణా ! మహాసేనుఁడు మీ కింతకంటె మఱల
నేమి ప్రియంబు గావింపవలయును ?

యౌగం:—మహాసేనుండు నాయందుఁ బ్రసన్నుఁడేని నా కింతకంటె
గావలసినది యేమున్నది ?

[భరతవాక్యము]

గీ. గోవులకు వ్యసనము లేక పోవఁ గాత
శాంతిఁ జెందుత మఱి పరచక్రమెల్ల
ఈచతుర్వార్ధి సహిత మహీతలంబు
నెప్పుడు మారాజసింహుఁడే యేలుఁ గాత.

[అందఱు నిష్క్రమింతురు.]

ఇది చతుర్థాంకము.

కవిశేఖర శతావధాని పల్లె పూర్ణప్రజ్ఞాచార్యాంధ్రీకృతం
బగుప్రతిజ్ఞాయౌగంధరాయణంబు
సమాప్తము.